

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Rahvamajanduse instituut

Katti Kruuse

**INIMKAPITALI JA SOTSIAALKAPITALI SEOSED
SUBJEKTIIVSE HEAOLUGA**

Magistritöö

Juhendaja: dotsent Anneli Kaasa

Tartu 2014

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud “ “..... 2014. a.

Majandusteooria õppetooli juhataja

.....

(õppetooli juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Subjekttiivne heaolu ja selle seosed inim- ja sotsiaalkapitaliga.....	8
1.1. Indiviidi subjekttiivne heaolu ja selle mõõtmine.....	8
1.2. Inimkapital ja selle mõõtmine	17
1.3. Sotsiaalkapital ja selle mõõtmine	23
1.4. Inimkapitali ja sotsiaalkapitali seosed heaoluga	31
2. Subjekttiivse heaolu ning inimkapitali ja sotsiaalkapitali seosed Euroopas: empiiriline analüüs.....	38
2.1. Andmed ja mõõtmine	38
2.2. Subjekttiivse heaolu ning inimkapitali ja sotsiaalkapitali seoste mudel ja analüüs	44
2.3. Inimkapitali ja sotsiaalkapitali seosed heaoluga erinevates demograafilistes gruppides	55
Kokkuvõte.....	69
Viidatud allikad.....	75
Lisad.....	81
Lisa 1. Sotsiaalkapitali dimensioonide koosseis	81
Lisa 2. Akaike ja Bayesi kriteeriumid	82
Lisa 3. Branti test kategooriate võrdsuse kohta.....	83
Lisa 4. Üldistatud järjestatud <i>logit</i> -mudeli šansside hinnangud.....	84
Lisa 5. Selgitavate muutujate mõju tõenäosuse muutusele (protsendipunktides) omada teatud heaoluhinnangut.....	85
Summary	86

SISSEJUHATUS

Igale riigile on oluline olla majanduslik edukas, konkurentsivõimeline teiste maailma riikide seas ning tagada oma kodanikele rohkem võimalusi heaks eluks. See saab olla võimalik aga ainult tänu inimestele, kes seal riigis elavad ja tegutsevad, teevad tööd ja teenivad tulu. Inimestel peab olema tahet ja motivatsiooni tegutseda ja oma teadmisi ning oskusi parimal võimalikul moel kasutada. Seepärast on riigile väga oluline, et inimestel oleks seal hea elada, piisavalt hea, et nad saaksid ja tahaksid oma teadmisi, oskusi ja võimeid maksimaalselt ära kasutada.

Subjektiivsel heaolul on kaks mõõdikut: õnnelikkus ja eluga rahulolu. Kirjanduses samastatakse sageli kõiki kolme mõistet ja kasutatakse neid teoorias sünonüümidena. Rohkem kasutatakse subjektiivse heaolu sünonüümina kirjanduses siiski õnnelikkust, ehk kui autorid räägivad subjektiivsest heaolust, siis räägivad nad sellest, kui õnnelikud inimesed on. Paljud teadlased aga ütlevad, et neid ei tohiks sünonüümidena kasutada. Autor annab oma töös ülevaate erinevatest lähenemistest nendele mõistetele. Kuna suurem osa kirjandusest kasutab subjektiivsest heaolust rääkides õnnelikkuse terminit, siis annab autor ka lühikese ülevaate õnnelikkuse mõiste kasutamisest, kuid oma empiirilises osas kasutab subjektiivse heaolu mõõdikuna siiski eluga rahulolu näitajat, mis on vähem emotsioonidel põhinev näitaja.

Subjektiivse heaolu all mõistetakse selles töös indiviidi subjektiivset hinnangut oma heaolule ehk subjektiivset heaoluhinnangut. Inglise keele eeskujul (*subjective well-being*) ning keelelise mugavuse ja lühiduse huvides on siiski ka eesti keeles rohkem kasutusel subjektiivne heaolu, kuid mille all siiski mõistetakse subjektiivset hinnangut oma heaolule.

Inimeste heaolu ei sõltu ainult rahast, kuid väga pikalt pöörati subjektiivse heaolu teadusalastes uurimustöodes tähelepanu ainult materiaalsele heaolule. Viimastel aastakümnetel on jõutud arusaamisele, et indiviidi heaolu ei saa enam defineerida ainult

läbi tema jõukuse. On selge, et mingi piirini suureneb indiviidi heaolu vastavalt jõukuse kasvuga, kuid mingil hetkel see kasv peatub. Põhjuse selgitamiseks on üha enam hakatud uurima subjektiivse heaolu seost just mittemateriaalsete teguritega.

Inimene vajab heaoluks palju enam kui raha. Ta tahab elada koos inimestega, kes temast hoolivad ja ta tahab kellestki hoolida. Ta tahab olla tunnustatud ja teisi tunnustada. Inimene tahab olla edukas ja enesekindel ning ta tahab, et teised seda ka märkaksid. Ta tahab tunda, et on elus piisavalt saavutanud, et ta on piisavalt intelligentne, et suhelda teiste omasugustega, ta tahab mõista maailma ja ta tahab, et maailm mõistaks teda.

Iga riigi suurimaks eesmärgiks on tagada oma rahva üldise heaolu võimalikult kõrge tase. Selleks, et seda oleks võimalik teha on vaja aga teada, mis indiviidi heaolu mõjutada võib. Kindlasti on üheks suureks heaolu mõjutajaks sissetulek, kuid sama oluline oleks näiteks teada, kas nende mõjutajate hulgas võiksid olla ka inimkapital ning sotsiaalkapital.

Inimesed saavad ühiskonda rikastada mitmel moel. Indiviidid on erinevad. Nad on erinevast soost, erineva vanusega, rahvusliku ja kultuurilise taustaga, erinevat rassi, nad räägivad erinevaid keeli. Samuti valdavad nad erinevaid oskusi, nende sooritus ja nii vaimsed kui ka füüsilised võimed on erinevad, nad on erineva haridustasemega. Nad töötavad erinevatel ametikohtadel, mõned inimesed on aktiivsemad ja toovad endaga kaasa rohkem loovust ja innovatiivsust, teised on lihtsama töö tegijad ja hoiavad rohkem omaette. Mõnel inimesel on rohkem probleeme tervisega, teistel on aga parem tervislik seisund ja seetõttu rohkem võimalusi, et oma eesmärkide nimel tegutseda ja neid ellu viia. Indiviididel on erinevad soovid ja erinevad viisid, kuidas oma eesmärke täita. Iga indiviid, kes tegutseb oma heaolu nimel ja püüab saavutada oma eesmärke toob kasu nii endale kui ka kogu ühiskonnale.

Samuti on oluline see, kas ja kuidas inimesed omavahel koostööd suudavad teha. Inimene on oma loomult suhtleja ja ei taha ega sageli saagi üksi tegutseda. On oluline omada palju erinevat ja olulist informatsiooni ning sidemeid, et saaks ellu viia oma kavatsusi. Seda on palju lihtsam teha sellises keskkonnas, kus inimene tunneb ennast

kaitstuna, ta tunneb, et saab usaldada teisi inimesi ja seega vähenevad tehingukulud ja otsuste vastuvõtmine saab toimuda palju kiiremini. Samuti on inimene palju aktiivsem ühiskonnale olulistes küsimustes kaasa rääkima, kui ta tunneb, et teda väärtustatakse ja tema arvamusest hoolitakse ja seda kuulatakse. Inimene peab tundma end vajalikuna nii ennast ümbritsevate inimeste seas kui ka kogu riigis tervikuna.

Magistritöö eesmärgiks on anda hinnang sellele, kuivõrd on indiviidi subjektiivne heaolu seotud tema valduses oleva inimkapitaliga ja sotsiaalkapitaliga. Riik saaks oma poliitikaga reguleerida inimkapitali ja sotsiaalkapitali kvaliteeti ja hulka, mis on ühele indiviidile kättesaadav, näiteks muutes hariduspoliitikat või kaasates inimesi ühiskonnaelus rohkem kaasa rääkima. Üha enam on selge, et on oluline teada, kuivõrd on indiviidi heaolu seotud selliste mittemateriaalsete teguritega.

Eesmärgi saavutamiseks püstitas autor järgmised uurimisülesanded:

- selgitada subjektiivse heaolu mõistet ning tuua välja võimalused subjektiivse heaolu mõõtmiseks;
- selgitada inimkapitali mõistet ja inimkapitali mõõtmise võimalusi;
- tuua välja sotsiaalkapitali erinevad dimensioonid ning sotsiaalkapitali mõõtmise võimalused;
- anda ülevaade sellest, kuidas on inimkapital ja sotsiaalkapital seotud indiviidi heaolu kujunemisega;
- anda Euroopa Sotsiaaluuringu põhjal ülevaade võimalustest subjektiivse heaolu, inimkapitali ja sotsiaalkapitali mõõtmiseks;
- koostada ja hinnata mudel subjektiivse heaolu ning inimkapitali ja sotsiaalkapitali näitajate seoste kohta;
- koostada ja hinnata mudelid selgitamaks välja, millisel moel võiks erinevatel demograafilistel gruppidel inimkapitali ja sotsiaalkapitali seos heaoluga olla erinev.

Töö teoreetilises osas tugineb autor ingliskeelsele teaduskirjandusele, tuues välja indiviidi heaolu valdkonnas olulisematele järeldustele ja seisukohtadele jõudnud autorite arvamusi ja lähenemisi (nt J. S. Coleman, R. D. Putnam, P. Bourdieu jt). Empiirilises osas kasutab autor Euroopa Sotsiaaluuringu 2012. aasta andmeid andmaks

üldist ülevaadet heaolu, inimkapitali ja sotsiaalkapitali mõõtmise võimalustest. Lisaks koostab autor kahes viimases alapeatükis antud uuringu andmete põhjal mudelid, kuhu lülitab muutujatena sisse inimkapitali ja sotsiaalkapitali näitajad. Mudelite hindamiseks kasutab autor statistilise andmeanalüüsi programmi STATA.

Magistritöö sisuline osa koosneb kahest osast. Esimeses peatükis on välja toodud subjektiivse heaolu, inimkapitali ja sotsiaalkapitali teoreetiline tagapõhi, seletatakse tähtsamaid mõisteid ja seoseid ning antakse ülevaade varem läbiviidud teadusuuringute tulemustest. Teine peatükk annab ülevaate Euroopa Sotsiaaluuringu andmetest ning keskendub detailsemalt nende andmete põhjal koostatud mudelitele ja tulemustele. Teise osa ühes alapeatükis koostab autor mudeli, et hinnata heaolu seoseid inimkapitali ja sotsiaalkapitaliga ning teises alapeatükis toob autor välja ka võrdluse erinevate demograafiliste gruppide heaolu kujunemisel oluliseks osutuvate tegurite kohta, et hinnata, kas ja kuidas erineb heaolu seos inimkapitaliga ja sotsiaalkapitaliga erinevates demograafilistes gruppides. Lisaks sellele, et uurida, kas keskmine rahulolu on oluliselt erinev eri demograafilistes gruppides, soovib autor uurida ka seda, kas inimkapitali ja sotsiaalkapitali komponentide seos rahuloluga on eri gruppides erinev. Oleks huvitav teada, kas ja millisel moel on näiteks meestel ja naistel inimkapitali ja sotsiaalkapitali seos heaoluga erinev, kas naiste jaoks on usalduse olemasolu olulisem kui meeste jaoks selleks, et nad oleksid oma eluga rohkem rahul jne. Samuti oleks huvitav teada, millisel moel on erinevas vanuses ja erineva perekonnaseisuga inimeste inimkapitali ja sotsiaalkapitali seos heaoluga erinev.

1. SUBJEKTIIVNE HEAOLU JA SELLE SEOS INIM- JA SOTSIAALKAPITALIGA

1.1. Indiviidi subjektiivne heaolu ja selle mõõtmine

Kõik inimesed tahavad, et neil oleks hea olla. Ühiskonna jaoks on kasulik, kui kodanikud on tegusad ja ka rahulolevad, sest inimene, kellel on hea olla on motiveeritud ja produktiivne. Üha enam on jõutud aga arusaamisele, et heaolu ei peitu vaid rahas ja materiaalsetes väärtuses. See mõiste on palju sügavam, näidates, et lisaks rahale on elus nii palju muud, mis suurendab heaolu ning mille poole püüelda.

Heaolu temaatika käsitlemisel on paljud autorid diskuteerinud majandus- ja sotsiaalpoliitika eesmärgi üle. Riigis, kus inimesed kannatavad nälja käes, nähakse majanduskasvu põhieesmärgina, toitu on esmatähtsal kohal. Kui majandus aga kasvab ja riik muutub juba rikkamaks, siis võib esitada endale küsimuse edasise rikkuse vajalikkuses. (Blanchflower, Oswald 2005: 2) On ju majanduspoliitika põhieesmärgiks jätkusuutlik majanduskasv, mille tulemusena paraneks inimeste elatustase riigis ja sellest tulenevalt suureneks nende heaolu. Teadustöodes on jõutud üha enam aga järeldusele, et inimesele ei piisa ainult suuremast sissetulekust selleks, et ta oma eluga rahul saaks olla. Kuigi majanduslikud näitajad võivad osutada kasvule ja heale olukorrale riigis, siis inimesed võivad olla ikkagi negatiivse suhtumisega või näha oma elu pessimistlikumalt, kui võiks selliste näitajate puhul arvata.

Varasemates teadustöodes samastati indiviidi heaolu vaid ühe dimensiooniga: selles nähti materiaalselt progressi, mida tavaliselt mõõdetakse sissetulekuga. Läbi mitmete teadustööde on nüüdseks aga mõistetud, et heaolu on mitmemõõtmeline nähtus, hõlmates lisaks majanduslikule heaolule ka teisi inimese elu olulisi aspekte, näiteks kodanikuõiguste, kuritegevuse vähesuse ja vabaduse nautimine, aga samuti ka puhtas looduskeskkonnas elamine ning hea vaimse ning füüsilise tervise omamine. (Conceição, Bandura 2008: 1, The Well-being of Nations 2001: 10–11) Keskendumine heaolu

uurimisel ainult sissetulekutele võib jätta kõrvale heaolu põhielemendid, nagu paljud majandusteadlased on aja jooksul oma töödes välja toonud. Inimestel on erinevad eelistused materiaalsete ja mittemateriaalsete kaupade suhtes. Nad võivad valida näiteks madalama palga, kuid seevastu rohkem isiklikku rahuldust pakkuva töö. Sellest hoolimata teevad inimesed oma otsuseid ja käituvad oma kasulikkuse maksimeerimist silmas pidades. (Graham 2005: 42) Subjektiivset heaolu käsitletud autorid on välja toonud, et mingil tasandil on sisemajanduse koguprodukt inimese kohta ja heaolu omavahel korrelatsioonis (Graham, Felton 2005: 5). Kuid selline tulemus kehtib pigem riigi tasandil, sest rikkamad riigid saavad pakkuda oma kodanikele rohkem võimalusi, mida vaesemad riigid pakkuda ei suuda. Samas usub autor, et indiviid võrdleb ennast väga palju teiste inimestega ning seda ka rahalises mõttes. Kui inimene teenib hästi, kuid tunneb, et võrreldes teiste inimeste või riigi keskmise sissetulekuga ei ole see siiski piisav, siis tunnetab ta ka oma heaolu madalamana. Ka kirjanduses on välja toodud seisukohti, et inimesed on „hedonistlikul jooksulindil“: koos sissetulekuga suurenevad ka inimeste soovid, kuid kui põhilised vajadused on täidetud, siis on nende heaolu puhul oluline pigem suhteline sissetuleku tase kui absoluutne ning oluliseks muutuvad ka muud tegurid (Graham 2005: 47). Seepärast on uurimustööd välja toonud ka paljusid teisi heaolu dimensioone, mis on olulised just indiviidi tasandil – näiteks tema staatus tööturul, tema tervis, aga ka riigi sotsiaalpoliitika (Graham, Felton 2005: 5).

Üks olulisemaid küsimusi, mida majandusteadlased jätkuvalt uurivad ongi mitterahaliste tegurite suur mõju indiviidi enda heoluhinnangule. See ei tähenda, et majanduslikud tegurid, nagu näiteks tööhõive, sissetulekute või hindade stabiilsus ei oma heaolu uurimisel tähtsust, kuid suurem huvi on tõusnud just teiste inimelu mõjutavate tegurite vastu, nagu näiteks sotsiaalkapital, lojaalsus, kultuur, indiviidi tegutsemise sisemine motivatsioon jm. Erinevate teadustööde tulemused annavad uut informatsiooni ka soo, päritolu, rassi ja vanuse seose kohta healuga, mis on päris tihti jäetud vaatluse alt välja. (Frey, Stutzer 2002: 2)

Erinevates uurimustöödes on välja toodud näiteid ja tulemusi, kus on selgelt näha, et indiviidi heaolu ei ole seotud ainult majandusliku healuga. Alates Teisest maailmasõjast on reaalne sissetulek paljudes riikides järsult kasvanud, aga elanikkonna hinnang subjektiivsele healule ei ole suurenenud või on isegi natukene langenud.

Näiteks Ameerika Ühendriikides kasvas aastatel 1946–1991 reaalne sissetulek elaniku kohta 2,5 korda (umbes 11 000 dollarilt 27 000 dollarile), kuid samal perioodil oli inimeste hinnang oma heaolule konstantne. Teine paradoks, mis nõuab seletust on see, et tavaliselt peetakse töötegemist inimestele koormavaks, kuid heaolu kohta tehtud uuringud näitavad selgelt, et töötü olemine, isegi kui sissetulek sel ajal on sama suur, kui oleks tööl käies, pärsib inimeste heaolu märgatavalt. (Frey, Stutzer 2002: 2) See näitab, et inimene ei tähtsusta ainult palka, mida ta töötades teenib, vaid tema jaoks on olulised ka muud tegurid. Näiteks võib mõjutada töötü olemine inimese enesekindlust ja enesehinnangut. Samuti ta sotsialiseerub vähem, sest suur osa täiskasvanud inimese igapäevasesest suhtlusest toimub just töökohal ning kokkupuude teiste inimestega arendab ka suhtlemisoskusi ja julgust võõrastega suhtlemisel ja kontaktide loomisel. Just selliste tulemuste ja uuringute pärast on üha rohkem hakatud tegema uuringuid inimeste subjektiivse heaolu kohta, mis ei ole seotud niipalju majanduslike faktoritega, kui muude inimelu oluliste teguritega (Conceição, Bandura 2008: 1). Näiteks Francesco Sarracino (2008) otsibki seletust nendele paradoksile, uurides seoseid indiviidi heaolu ja sotsiaalkapitali vahel.

Mõtledjad, kes on aastatuhandeid uurinud hea elu tagamaid, on keskendunud sellistele tunnetele, nagu teiste armastamine, rõõm, nauding või enda nägemus sellest, kuidas defineeritakse head elu. Teine võimalus kirjeldada seda, mis on hea elu, on see, et inimesed peaksid ise arvama, et nad elavad head elu. See subjektiivne hea elu definitsioon annab igale indiviidile õiguse otsustada, kas tema elu on tema arvates väärtuslik või mitte. Läbi selle lähenemise defineeritaksegi head elu, mida on hakatud nimetama subjektiivseks heaoluks. (Diener 2000: 34)

Subjektiivne heaolu viitab inimeste hinnangule oma elule – hinnangud, mis on nii afektiivsed kui ka kognitiivsed (Diener 2000: 34). See tähendab, et subjektiivne heaolu on lai nähtus, mis hõlmab endas inimeste emotsionaalset seisundit, rahulolu oma tegevusvaldkonnaga ning eluga rahulolu hinnangut üldiselt (Diener et al. 1999: 277). Gasper (2010: 353) toob välja samuti, et subjektiivne heaoluhinnang on mitmemõõtmeline nähtus. Subjektiivsel heaolul on vähemalt kolm peamist dimensiooni – õnnelikkus (positiivne efekt), valu (negatiivne efekt) ja eluga rahulolu – ning kõigil neil on ka aladimensioonid. Ehk võib öelda, et heaolu puhul räägitakse nii

õnnelikkusest, mis näitab pigem inimeste emotsionaalset hinnangut, kui ka üldisest rahulolust eluga, mis näitab inimese tunnetuslikumat hinnangut oma heaolule ja mis ei põhine ainult emotsioonidel. Seega on autoreid, kes eristavad omavahel õnnelikkust ja eluga rahulolu ning kasutavad neid subjektiivse heaolu mõõdikutena.

Sarracino (2008: 450) ütleb, et subjektiivset heaolu ja õnnelikkust kasutatakse kirjanduses sageli sünonüümidena ning need tähistavad oma elu hindamist kui tervikut. Veenhoven (2012: 63) kasutab oma artiklis „*Happiness: also known as „life satisfaction“ and „subjective well-being“*“ sünonüümidena nii õnnelikkuse, eluga rahulolu kui ka subjektiivse heaolu mõisteid. Tema lähenemise kohaselt kasutatakse õnnelikkuse mõistet mitmel moel. Kõige laiemas mõttes on see üldmõiste kõigele, mis on hea. Just sellise lähenemise puhul kasutatakse seda sünonüümidena nii subjektiivse heaoluga kui ka eluga rahuloluga. Oma varasemas töös defineerib Veenhoven (1991: 3) eluga rahulolu kui indiviidi enda hinnangut oma elu kvaliteedi kohta üldiselt. Teisisõnu: kui palju indiviidile meeldib see elu, mida ta elab. Õnnelikkust kasutab ta selles töös sünonüümina. Ka Frey (2008: 3) kirjutab oma artiklis, et subjektiivne heaolu on teaduslik mõiste, mida kasutatakse rääkides indiviidi hinnangust selle kohta, mil määral ta kogeb elus positiivseid ja negatiivseid sündmusi, õnnelikkust või eluga rahulolu ning erinevad autorid kasutavad oma töödes erinevat terminoloogiat, kuid üldiselt kasutatakse kirjanduses neid kolme mõistet vaheldumisi sünonüümidena. Samas mõned autorid on seisukohal, et nende kontseptsioonide vahel on siiski oluline erinevus ja neid ei peaks sünonüümidena kasutama (Lane 2000, viidatud Tiefenbach, Kohlbacher 2013: 3 kaudu). Sellest järeldub, et kui teadlased soovivad uurida indiviidi subjektiivset heaolu, siis uurivad nad, kui rahul oma eluga või kui õnnelikud inimesed on ning kirjanduses kasutatakse neid mõisteid sünonüümidena, sagedamini aga räägitakse teoorias õnnelikkusest, empiirikas aga rahulolust. Autor arvab, et neid päris sünonüümidena kasutada ei tohiks, sest õnnelikkus väljendab rohkem emotsionaalseid tundeid ja hetkelist olukorda. Siit on aga selge, et kirjanduses on nende mõistete kasutamisel sageli suur segadus.

Majandusteadlased eelistavad sageli rääkida pigem subjektiivsest heaolust kui õnnelikkusest, sest nende arvates on õnnelikkus populaarne termin, mis võib viidata meeldivale meeleolule ja emotsioonidele, mida kogetakse erinevatel ajahetkedel

(positiivne efekt) ning seda kasutavad peamiselt psühholoogid. Seevastu subjektiivne heaolu on kõikehõlmav termin, mida kasutatakse, et kirjeldada inimeste hinnangut oma heaolule, mille nad annavad lähtuvalt sellest, millisena nad oma elu üldiselt näevad. Need hinnangud, mis võivad olla nii positiivsed kui ka negatiivsed, sisaldavad hinnanguid ja tundeid eluga rahulolu, huvide ja pühendumise, emotsioonide kohta, nagu näiteks rõõm ja kurbus elu erinevate sündmuste korral, ning rahulolu tööga, suhetega, tervisega, vaba ajaga, oma mõtete ja eesmärkidega ning teiste oluliste valdkondadega. (Diener, Ryan 2009: 391) Siit võib järeldada, et teadlased sageli lihtsustavad subjektiivse heaolu mõistet vaid õnnelikkuse tasandile ning unustavad selle mõiste vähem emotsionaalse poole, mida võiks kirjeldada just sellega, kui rahul on inimene oma eluga üldiselt. Inimesed puutuvad kokku erinevatel ajahetkedel väga erinevate emotsioonidega ning nendel põhinevad hinnangud on sageli väga kiiresti muutuvad, olenevalt konkreetsest olukorrast. Ka hinnang oma eluga rahulolu kohta võib olla emotsioonidel põhinev, kuid autor arvab, et see on emotsioonidest veidi vähem sõltuv, kui õnnelikkus kohta antud hinnang.

Inimesed hindavad oma heaolu kõrgemaks, kui nad tunnevad palju meeldivaid ja vähe ebameeldivaid emotsioone, kui nad tegelevad huvitavate tegevustega, kui nad kogevad palju naudinguid ja vähe valu ning kui nad on üldiselt oma eluga rahul. On lisaks ka muid tegureid, mis kirjeldavad väärtuslikku elu ja vaimset tervist, kuid subjektiivse heaolu valdkond keskendub inimeste endi hinnangutele oma elule. (Diener 2000: 34) Erinevused indiviidide heoluhinnangutes tulenevad ka individuaalsetest erinevustest, sellest, kuidas inimesed maailma tajuvad. Samuti mõjutab subjektiivset heaolu see, kui kättesaadav meeldiv või ebameeldiv informatsioon indiviidile on, aga ka see, kui täpselt või efektiivselt seda informatsiooni töödeldakse. (Diener *et al.* 2009: 67)

Autorid, kes samastavad subjektiivset heaolu õnnelikkusega hindavad heaolu erinevate tehnikatega, mis kombineerivad majandusteadlaste poolt kasutatavat lähenemist psühholoogide poolt sagedamini kasutatavate lähenemisviisidega. See tugineb kasulikkuse palju laiemale mõistele, kui kasutab tavapärase majandus, rõhutades mittemateriaalseid tegureid, mis mõjutavad heaolu. Õnnelikkust käsitlevate autorite eesmärk ei ole asendada sissetulekutel põhinevaid heaolu hindamise meetodeid, vaid neid täiendada laiemate võimaluste ja viisidega heaolu mõõtmiseks. Need võimalused

põhinevad suuremahuliste uuringute tulemustel, mis on läbi viidud riigiti ja erinevatel aegadel sadade tuhandete inimeste peal, kellel on palutud hinnata nende endi heaolu. Uuringud annavad informatsiooni mitmete mõjurite tähtsusest, mis mõjutavad heaolu, sealhulgas sissetulek, aga ka teised faktorid nagu näiteks tervis, perekonnaseisu ja tööhõive staatus ning usaldus. (Graham 2005: 41-43)

Frey ja Stutzer (2002: 3) on välja toonud kolm liiki mõjureid, millest õnn sõltub.

- Demograafilised ja isiksuse tegurid, nagu näiteks vanus, sugu ja perekondlikud asjaolud, aga ka rahvus, haridus ja tervis.
- Majanduslikud faktorid, eelkõige töötus, sissetulek ja inflatsioon.
- Poliitilised faktorid, nagu näiteks kodanike võimaluste rohkus poliitikas osalemiseks ning valitsuse detsentraliseerituse määr.

Sellest on näha, et autorid mõistavad õnnelikkuse all enamasti, kui lihtsalt emotsionaalset seisundit. Kui mõned autorid toovad välja oma töödes, et õnnelikkus on pigem emotsionaalne seisund ja hinnang oma heaolule, siis Frey ja Stutzeri (2002) käsitlusest on näha, et õnnelikkus hõlmab endas ka muid mõjureid, millest indiviidi heaolu sõltub ja sellest tulenevalt kasutataksegi seda subjektiivse heaolu sünonüümina.

Erinevad autorid on hiljutistes teadustöodes õnnelikkuses kohta saanud sarnaseid tulemusi. Nimelt on leitud, et raha teeb inimese küll õnnelikuks, kuid tavalisele inimesele on palga kahekordistumine palju väiksema kaaluga kui teised suuremad elusündmused, nagu näiteks abiellumine. Samuti on ka suhtelisusel suur tähtsus ehk inimestele on oluline, kuidas neid koheldakse võrreldes teistega ning suurtes statistilistes uuringutes inimeste hinnang oma heaolule sõltub inimese palgast võrreldes keskmise või võrdluspalgaga. (Blanchflower, Oswald 2005: 2–3) See näitab, et inimene vajab raha selleks, et olla õnnelik mingi tasemeni, kuid alates teatud hetkest vajab ta oma ellu midagi enamasti.

Samuti on leitud, et õnnelikkuse seos vanusega on U-kujuline (Blanchflower, Oswald 2005: 2–3). Richard Layard (2005) rõhutab, kui ulatuslikult on inimeste õnnelikkus mõjutatud nende staatuse poolt – tulemuseks on võidujooks töö ja sissetulekute kasvu nimel, mis lõpuks aga vähendab heaolu (viidatud Graham 2005: 51 kaudu). Selline võidujooks toimub pigem aga keskealiste seas. Kui inimene on noor, siis ta alles alustab

elu ja suhtub ellu optimistlikumalt. Vanuse kasvades jõuab inimene aga tõsisema eluetapi juurde, kus ta peab muretsema töökoha, perekonna jm pärast ning sel hetkel tunneb ta end vähem rahulolevana. Blanchflower ja Oswald (2005: 2–3) toovad välja, et inivid elus toimub kohanemine ehk heade ja halbade sündmuste mõju elus väheneb – vähemalt osaliselt – kuna inimesed harjuvad nendega. Selline kohanemine toimub aja jooksul ning arvatavasti sellepärast on ka vanemad inimesed õnnelikumad. Nad on harjunud elus raskete sündmustega toime tulema ning ei ole kriiside suhtes enam nii tundlikud, kui on keskealised inimesed. Richard Layard (2005) märgib ka töökoha ja kodu turvalisuse ning samuti sotsiaalsete suhete ja usalduse positiivset tugevat mõju (viidatud Graham 2005: 51 kaudu). Selline turvatunne võibki tekkida aga pigem vanemas eas, sest nooremas eas või keskeas sellise turvatunde ja sõpruskonna loomine alles toimub.

Psühholoogid on välja toonud aga seisukoha, mille kohaselt eeldatakse iga indiviidi puhul, et talle on geneetika ja isiksusega ette määratud teatud õnnelikkuse tase. Elu erinevad sündmused, nagu näiteks abielu, töö kaotamine, tõsine vigastus või haigus, võivad inimese sellest õnnelikkuse punktist üles- või allapoole viia, kuid aja jooksul viib selliste muutustega kohanemine indiviidi esialgse taseme juurde tagasi (Easterlin 2003: 11176). Sellise vaatepunkti puhul võib öelda, et erinevate poliitiliste meetmete rakendamisega ei saa peaaegu midagi teha, et suurendada inimeste heaolu. On siiski mitmeid uuringud, mis näitavad, et indiviidi õnnelikkuse tase võib siiski muutuda oluliselt reageerides erinevatele olukordadele ning see viitab sellele, et selle valdkonna täiendav uurimine võib anda olulisi teadmisi inimese heaolu kujunemisest, mis võib anda ka täiendavat informatsiooni poliitikakujundajatele. Õnnelikkuse tasemed võivad langeda oluliselt pärast sündmusi nagu haigus või töötus ning kui tasemed ka lõpuks kohanevad tagasi ülespoole pikaajalisse tasakaalu, siis erinevate negatiivsete emotsioonide, nagu näiteks kurbuse, mida inivid sageli kogevad kuude või isegi aastate kaupa, leevendamine või ennetamine tundub kindlasti poliitikas olevat väärt eesmärk. (Graham 2005: 47)

Üks lähenemine indiviidi heaolu mõõtmiseks on läbi subjektiivsete mõõdikute: inimesel palutakse vastata oma õnnelikkuse või eluga rahulolu kohta (Conceição, Bandura 2008: 1). Majandusalased teadustööd subjektiivse heaolu valdkonnas põhinevad tavaliselt

uuringutel, kus on inimestel palutud vastata küsimustele näiteks nagu „Kõike arvesse võttes, kui õnnelik te olete/ kui rahul olete te oma eluga?“ ning võimalikud vastused jäävad tavaliselt nelja või kümne punkti skaala vahemikku. See lähenemine võib tõstatada mõningaid kahtlusi andmete usaldusväärsuse astme kohta, kuid sellised uuringud on olnud kasulikud heitmaks uut valgust olulistele majanduslikele küsimustele. (Sarracino 2008: 450) Andmed heaolu kohta saadakse tavaliselt näiteks Eurobaromeetri uuringutest, mis esitavad vastajatele küsimuse: „Üldiselt, kas olete rahul, üsna rahul, mitte eriti rahul või üldse mitte rahul eluga, mida elate?“ Nii saadakse eluga rahulolu vastused nelja palli skaalal. USA sotsiaaluuringus küsitakse küsimus: „Võttes kõike arvesse, kuidas kirjeldaksite praegust olukorda – kas te ütleksite, et olete väga õnnelik, päris õnnelik, või mitte väga õnnelik?“ Sedasi saadakse õnnelikkuse kohta vastused kolme palli skaalal. (Frey, Stutzer 2002: 3) Seega võib öelda, et uuringutes kasutatakse subjektiivse heaolu uurimisel nii küsimusi, mis on sõnastatud kasutades õnnelikkuse terminit, kui ka küsimusi, mis uurivad inimese rahulolu eluga üldises mõttes. Mõlemad, nii õnnelikkus kui ka rahulolu on kasutatavad subjektiivse heaolu mõõdikutena. Autor kasutab oma empiirilises osas Euroopa Sotsiaaluuringus leiduvat küsimust inimese eluga rahulolu kohta, kuna majandusteadlased eelistavad kasutada oma töödes pigem seda näitajat ning psühholoogid uurivad pigem õnnelikkust. Samuti arvab autor, et see näitaja ei sisalda nii palju emotsionaalseid hinnanguid, kui õnnelikkuse näitaja.

On tõstatatud palju küsimusi seoses sellega, kas sobib kasutada ainult subjektiivse heaolu andmeid heaolu mõõtmiseks. Näiteks vastused subjektiivse heaolu küsimustele võivad kajastada hetkelisi asjaolusid, võivad omada erinevat tähendust vastajatele erinevas vanuses, erinevast kultuurist, soost ja erineva keelelise taustaga ning sageli peegeldavad liiga palju kohanemist hetkeliste asjaoludega, et olla aktsepteeritavaks vahendiks võrdlemaks indiviidide või riikide heaolu. (Helliwell, Putnam 2004: 1444) Subjektiivse heaolu uurimine on oluline ja annab informatsiooni, mida objektiivse lähenemise abil ei oleks võimalik saada, kuid kumbagi lähenemist heaolu mõõtmisel ei tohiks kasutada liiga palju ja teha liiga suuri järeldusi. Mõlemad lähenemised täiendavad teineteist oluliselt.

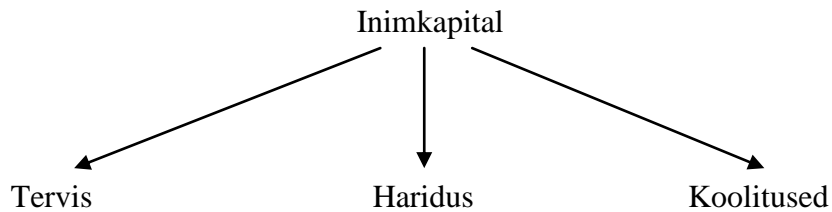
Õnnelikkusfunktsioon, millest sageli subjektiivse heaolu uurimisel lähtutakse, püüab luua ökonomeetrist suhet mõõdetud õnnelikkuse ja õnnelikkust seletavate tegurite vahel (Frey, Stutzer 2002: 3). Mikroökonomeetristel õnnelikkuse funktsioonidel on standardne vorm: $W_{it} = \alpha + \beta x_{it} + \varepsilon_{it}$, kus W on indiviidi i hinnang heaolule ajahetkel t ja X on muutujate vektor, mis sisaldab sealhulgas sotsiaaldemograafilisi ja sotsiaalmajanduslikke karakteristikuid. Mittevaadeldavad tunnused ja mõõtmisvead on hõlmatud vealiikmes. Kuna õnnelikkuse uuringu vastused on järjestatavad, siis saab neid paremini analüüsida järjestatud *logit* või *probit* hindamise tehnikate abil. Sellise regressioonivõrrandi determinatsioonikordajad, mis kirjeldavad, kui suure osa uuritava tunnuse varieeruvusest mudel ära kirjeldab, on tavaliselt madalamad, kui majandusteadlased on harjunud, peegeldades seda, mil määral näiteks emotsioonid võivad muuta tulemusi, võrreldes muutujatega, mida on võimalik mõõta, nagu näiteks sissetulek, haridus ning perekonnaseis ja tööhõive. (Graham 2005: 45) Näiteks vastamise hetkel koges inimene negatiivseid emotsioone koduste probleemide tõttu ja seetõttu hindas ta ka oma õnnelikkuse taset madalamaks. Ainult selliste andmete kasutamine võib seega viia sageli eksiteele.

Võib öelda, et on väga palju erinevaid tegureid, mis inimeste heaolu määravad ja mõjutavad. Kui varasemalt pöörati kõige suuremat tähelepanu indiviidi heaolu materiaalsele poolele, siis üha enam on hakatud aru saama, et ainult raha abil ei saa inimese heaolu kirjeldada, sest on nii palju muid asjaolusid, mis inimese rahulolu eluga mõjutavad. Rahal on oluline osa selles, kuid inimene on oma loomult sotsiaalne olend ja tal on emotsioonid ning soovid palju rohkemaks, kui ainult raha rahuldada ja pakkuda suudab. Seetõttu tulebki indiviidi heaolu kujunemise hindamisel lähtuda nii materiaalsest heaolust kui ka nendest mõjuritest, mida raha pakkuda ei suuda, kuid mis inimeste heaolu jaoks olulised on. Lähtuvalt sellest räägitakse järgmistes alapunktides kahest mõjurist – inimkapitalist ja sotsiaalkapitalist ning nende seostest subjektiivse heaoluga. Kuigi subjektiivset heaolu samastatakse kirjanduses väga tihti õnnelikkusega, siis tegelikult on subjektiivsel heaolul kaks mõõdikut: õnnelikkus ja eluga rahulolu, neist viimast eelistavad kasutada pigem majandusteadlased ja nii teeb ka autor.

1.2. Inimkapital ja selle mõõtmine

Inimesed on varustatud erinevate oskuste ja teadmistega, mille abil nad saavad tööd teha ja seeläbi tulu teenida. Oma hariduse, ettevõtlikkuse ja heade ideedega töötavad nad välja ka üha efektiivsemaid lahendusi erinevatele probleemidele. Inimesed on need, kes võtavad vastu otsuseid ja viivad need täide. Kõik muutused, mis aset leiavad, toimuvad just seetõttu, et keegi on midagi avastanud või leiutanud. Oma teadmisi ja oskusi kasutades saavad inimesed viia ellu oma eesmärged ja seega suurendada oma eluga rahulolu.

Traditsiooniliselt mõistetakse inimkapitali all indiviidi haridust ja kogemusi, kusjuures viimane peegeldab nii ametlikke koolitusi kui ka töö käigus õppimise viise (The Human Capital Report 2013: 3). Nagu paljud majandusteadlased on märkinud, siis töökohal ja töö käigus õppimine on inimkapitali loomisel vähemalt sama tähtis kui koolis käimine (Lucas 1988: 27). Haridus ei seonu ainult teadmiste omandamisega formaalses mõttes, vaid ka üldise sooviga laiendada oma teadmisi ja olla avatud uutele ideedele (Well-being 2011: 7). Inimkapital on inimeste oskused ja teised tunnused, mis võimaldavad saada erinevaid isiklikke, majanduslikke ja sotsiaalseid hüvesid. Oskusi ja teadmisi saab suures osas omandada õppimise ja kogemuste kaudu, kuid need võivad peegeldada ka inimeste kaasasündinud võimeid. Mõned motivatsiooni ja käitumise aspektid, kuid ka sellised indiviidi omadused nagu füüsiline, emtsionaalne ja vaimne tervis liigituvad samuti inimkapitali mõiste alla. (The Well-being of Nations 2001: 17–18) (vt joonis 1) Burt on defineerinud inimkapitali kui loomulikke võimeid – sarm, tervis, intelligentsus ja välimus, mis on kombineeritud formaalse hariduse ja töökogemuste kaudu omandatud oskustega (Burt 1992: 57–58). Nagu füüsilist kapitali luuakse läbi muutuste materjalides, et luua tootmist hõlbustavaid vahendeid, nii toimub ka inimkapitali loomine läbi muutuste inimestes, mis annavad uued oskused ja võimed, mis võimaldavad tegutseda uut moodi (Coleman 1988: 100). Inimkapitali võiks lühidalt defineerida kui teadmisi, oskusi, pädevusi ja omadusi, mis kehastuvad indiviidides ning mis aitavad kaasa nende heaolu kujunemisele (The Well-being of Nations 2001: 17–18).

Joonis 1. Inimkapitali komponendid (autori koostatud).

Inimkapitali võib üldiselt jaotada kolmeks suuremaks komponendiks, nagu on ka välja toodud joonisel 1. Lisaks oskustele ja teadmistele, mis väljenduvad hariduses ja koolitustes on väga oluline komponent ka tervis. Nendest komponentidest lähtub autor ka oma töös.

Inimkapital on mitmekülgne oma olemuselt. Oskused ja pädevused võivad olla üldised (nagu näiteks võime lugeda, kirjutada ja rääkida) või väga spetsiifilised ja rohkem või vähem sobivad erinevates kontekstides. Firmaspetsiifilisi oskusi ja teadmisi omandatakse läbi õppimise töökohal ning läbi ettevõtte koolituste. Suurt osa teadmistest ja oskustest ei ole võimalik dokumenteerida. Mida rohkem teadmisi on pigem varjatud kui ilmsed, seda raskem on neid jagada ja edastada. (The Well-being of Nations 2001: 18)

Blundell *et al.* (1999: 2) toob oma töös välja järgmised inimkapitali komponendid – võimed (kas omandatud või kaasasündinud); kvalifikatsioon ja teadmised, mis on omandatud läbi ametliku hariduse; ja oskused, kompetentsus ja kogemused, mida omandatakse töökohal läbi koolituste. Fuente ja Ciccone (2002: 13) aga eristavad kolme erinevat liiki oskusi.

- Üldised oskused, mis on seotud põhilise keele ja kvantitatiivse kirjaoskusega, laiemalt, võimega töödelda infot ja kasutada seda probleemide lahendamisel ja õppimisel. Keeleoskust võib defineerida kui võimet otsida kirjutatud tekstidest ja teistest materjalidest välja informatsiooni. Kvantitatiivne kirjaoskus hõlmab matemaatika meisterlikkust ja oskusi, mis on vajalikud probleemide formuleerimiseks sellisel viisil, et neid saab lahendada asjakohast tehnikat kohaldades.
- Spetsiifilised oskused, mis on seotud konkreetsete tehnoloogiate kasutamisega või tootmisprotsessidega. Näiteks võime töötada erineval keerukuse tasemel

arvutiprogrammidega, konkreetse masina käsitlemise, hooldamise ja parandamise oskus.

- Tehnilised ja teaduslikud oskused – viitavad teadmistele ja analüütilistele tehnikatele, mis võivad olla olulised tootmises või tehnoloogia arengus. Näiteks füüsika ja arhitektuur.

Inimkapitali tähtsus sisendina on kasvanud aja jooksul seoses tootmisprotsessi muutumisega üha teadmismahukamaks. Tänapäeval hõlmavad suhteliselt vähesed ametid ainult mehaanilisi ja füüsilisi ülesandeid, suur ja kasvav mürdosa töid kas taanduvad informatsiooni töötlemisele või nõuavad erialaste teadmiste ja oskuste rakendamist, et toota üha keerulisemaid kaupu ja teenuseid. Inimkapital on eriti oluline tänapäevases teadmistepõhises majanduses. Töötajad, kellel on paremad võimed probleemide lahendamiseks ja kommunikatsiooniks peaksid olema edukamad kui nende vähem kvalifitseeritud kolleegid igas ülesandes, mis nõuab rohkem, kui tavapärasest füüsilise töö tegemist ning nad õpivad ka kiiremini. Seega on oskustöölised produktiivsemad kui lihttöölised mistahes tootmisprotsessis ja nad on võimelised töötama keerukama tehnoloogiaga. Oskustega kaasneb suurem võime õppida ja luua uusi teadmisi, enamgi veel, rohkem haritud tööjõud on samuti võimeline saavutama kiiremat tootlikkuse kasvu, seda nii olemasoleva tootmisprotsessi järk-järgulise täiustamisega kui ka rohkem arenenud tehnoloogiate omaksvõtmise ja arendamisega. (Fuente, Ciccone 2002: 13) Sellest tulenevalt peaks iga indiviidi jaoks olema oluline enda teadmisi, võimeid ja oskusi võimalikult palju arendada ja suurendada, sest sellest tulenevalt võib ta oma tööd tehes teenida ka suuremat tulu. See annab inimesele tööturul parema eelise, kui ta on võimeline kiiremini õppima ja uusi vahendeid kasutusele võtma ning sellest tulenevalt peaks ka indiviid oma heaolu tunnetama kõrgemana.

Õppimine ning oskuste ja teadmiste omandamine toimub sünnist surmani. Elukestva õppe kontseptsioon rõhutab mitte ainult täiskasvanud inimese õppimist ja koolitust, vaid ka õppimist kõikidel eluetappidel, sealhulgas „õppima õppimise“ tähtsust koolide ja teiste formaalse hariduse institutsioonide kontekstis: nii elukestev kui ka eluiline (*lifewide*) õppimine. (The Well-being of Nations 2001: 18) Inimkapital kujuneb järgmistes kontekstides (The Well-being of Nations 2001: 18).

- Õppimine perekonnas ja lastehoiuasutustes.

- Formaalne haridus ja koolitus, sealhulgas varajane lapsepõlv, koolipõhine kohustuslik haridus, kohustusliku hariduse järgne kutse- või üldharidus, kolmanda taseme haridus, avalik tööturukoolitus, täiskasvanute koolitus jne.
- Töökoha poolt pakutavad koolitused, samuti teadlik õppimine tööl läbi konkreetsete tegevuste nagu teadusuuringud ja innovatsioon või osalemine erinevates professionaalsetes võrgustikes.
- Mitteametlik õpe töökohal, igapäevaelus ja läbi osalemise ühiskonnaelus.

Üha enam on inimkapitali puhul viimastel aastatel hakatud rääkima ka loovuse olulisusest. Florida ja Tinagli (2004: 11) on välja toonud loovuse, kui põhilise elemendi inimeste eksisteerimisel. Nad väidavad, et iga indiviid on loominguiline mingil viisil. Teoreetikud, kes on uurinud inimkapitali, on väitnud, et haritud inimesed on majanduse peamiseks edasiviivaks jõuks, kuid siinkohal on oluline ka näiteks tolerants, mis kujutab endast avatust uutele inimestele ja värsketele ideedele. (Florida, Tinagli 2004: 12) Iga inimese talendi-DNA on ainulaadne põhioskuste ja võimekuste järjestus, mis mõlemad mõjutavad indiviidi võimalusi elus (Sreenath, L., Sreenath, M. R 2011: 9). Talendi geograafilist jaotust mõjutavad kõige alguses regionaalsed, kultuurilised ja institutsioonilised faktorid, nimelt ülikool, hüved ja teenuste mitmekesisus ning tolerantsus (Mellander, Florida 2006: 8). On näha aga suuremat tendentsi kvalifitseerituma tööjõu liikumises linnadesse, mis omavad eeliseid kvalifitseeritud tööjõu jaoks (Berry, Glaeser 2005: 421).

Füüsiline kapital on tavaliselt erahüvis ning omandiõigused võimaldavad isikul, kes investeerib füüsilisse kapitali, saada ka selle toodetavat kasu ning seetõttu on olemas ka stiimul sellesse investeerimiseks. Samuti ka inimkapitali, vähemalt selle osa, mida luuakse koolis, puhul – inimene, kes investeerib oma aega ja ressursse selle kapitali ülesehitamiseks, lõikab sellest ka kasu läbi kõrgema palgaga, rohkem rahuldust pakkuva või kõrgema staatusega töökoha või isegi läbi rõõmu, mida ta saab sellest, et mõistab ümbritsevat maailma paremini, ehk lühidalt ta saab kasu kõigest, mida koolis käimine endaga kaasa toob. (Coleman 1988: 116) Seetõttu kulutabki inimene nii suure osa oma elust õppimise peale. Inimene usub, et mida rohkem ta oma võimeid, oskusi, teadmisi arendab ja suurendab, seda paremaks kujuneb tema tulevik ja seda suurem on tema heaolu.

Tervist (sealhulgas füüsilised võimed ja vaimne tervis) aga nähakse inimkapitali olulise või isegi fundamentaalse osana (The Human Capital Report 2013: 3). Inimese tervis ei hõlma ainult tema füüsilist võimekust, vaid ka tema vaimset tervist, mis on aga sama oluline kui füüsiline tervis, sest tänapäeval peetakse just emotsionaalset tervist oluliseks sissetulekute määrajaks (Well-being 2011: 8, 37–38, Becker 1975: 40–41).

Tervise puudumine võib olla barjäär inimese ja tema heaolu vahel. Halb tervislik seisund mõjutab ka teisi indiviidi heaolu määravaid tegureid, näiteks sissetulekut, kuna haige inimene ei ole võimeline töötama ja oma vaba aega meeldivalt veetma. Samas, kui inimene on terve, siis ta saab osaleda paljudes muudes tegevustes, mis mõjutavad tema hinnangut healule, näiteks ta saab veeta meeldivalt aega oma perega, tegeleda oma hobidega, osaleda kultuurielus ja käia tööl. (Well-being 2011: 8, 37–38)

Tervishoiumeetmed parandavad aga kindlasti ka inimkapitali (Schultz 1961: 9). Kui inimestel on võimalus oma tervise eest hoolt kanda, siis saavad nad ka oma oskusi ja võimeid paremini kasutada. Inimesed võivad olla väga haritud ja võimekad, aga kui tervis ei võimalda neil oma teadmisi maksimaalselt rakendada, siis kaotavad sellest nii nemad kui ka ühiskond.

Inimene saab enda tegevuste ja valikutega oma tervise eest hoolt kanda, seda parandada või ka halvendada, näiteks dieeti pidades või paremini toitudes, mis annab rohkem jõudu ja vastupidavust (Becker 1975: 40–41). Uuringud näitavad, et inimese tervist mõjutab ka sotsiaalne keskkond, aga ka avalikult pakutav arstiabi, mis tagab selliste teenuste kättesaadavuse, mida sotsiaalsed võrgustikud või indiviidi enda teadmised tagada ei saa. Oluline on ka inimese emotsionaalne heaolu, sest emotsionaalsed häired võivad endaga kaasa tuua ka halva füüsilise tervisliku seisukorra. Sotsiaalsed võrgustikud pakuvad aga toetust, mis aitab negatiivsetest emotsioonidest üle saada. Tervise puhul on olulised ka sellised kontrollimatud tunnused nagu näiteks vanus, mis määrab suuresti füüsilise tervise. Kui inimesel on keegi, kellele loota ja toetuda oma haiguse ajal ning keda usaldada, siis on kergem oma terviseprobleemidest üle saada, kuid vanus on ikkagi kõige suurem mõjur. (Rose 1999: 15, 17) Vanusega kaasnevad paratamatult terviseprobleemid. Veel tõsisemad on need aga siis, kui inimene enda eest nooremas eas ei hoolitse.

Enamikes empiirilistes uuringutes defineeritakse tervist kaudselt kui haiguste puudumist. Kõige tavalisemad indikaatorid uuringutes, mis mõõdavad indiviidi tervist on inimese enda hinnangud oma tervisele (üldine, füüsiline ja vaimne tervis). Hinnangut üldisele tervislikule seisundile mõõdetakse tavaliselt küsimusega „Kõike arvesse võttes, kuidas te kirjeldaksite oma tervislikku seisundit viimasel ajal? Kas see on suurepärane, väga hea, hea, rahuldav, halb?“ Rahvastiku tervist mõõdetakse tavaliselt kasutades suremusel põhinevaid indekseid: oodatav eluiga või suremuse määr. (Ferlander 2007: 120) Autor arvab, et indiviidi hinnangu kasutamine tervise mõõtmiseks on hea näitaja, sest inimene tunnetab oma keha kõige paremini ja oskab enamasti öelda, kui tervis ei ole korras, isegi kui arst ei ole veel kindlat diagnoosi pannud.

Inimkapitali mõõtmisel toovad Mellander ja Florida (2006: 9) välja kaks alternatiivset võimalust. Esimeseks on tavakohane lähenemine, mis põhineb haridustasemel, mida mõõdetakse bakalaureuse või kõrgemat kraadi omavate inimeste protsendiga elanikkonnast. Teine võimalus inimkapitali mõõta põhineb loovklassi tegevusalal.

Paljud majandusteadlased on aga väitnud, et omandatud hariduse kvaliteet on tähtsam kui kvantiteet, mõõdetuna kooliskäidud aastate arvuga (Barro 1998: 21). Hanushek ja Kim (1995: 2) kontsentreerusidki pigem tööjõu kvaliteedile, mida nad mõõtsid kognitiivsete oskustega matemaatikas ja loodusteadustes, ning leidsid, et see omab tugevat mõju majanduskasvule, isegi tugevamat kui muutus keskmises kooliskäidud aastate arvus.

Inimkapital on inimeste teadmised ja oskused, aga ka tervis, mis võimaldavad tal tööd teha ja raha teenida. Inimkapitali on aja jooksul hakatud üha rohkem tähtsustama. Oluline on hoolitseda selle eest, et inimesed oleksid terved, haritud, sest vaid sel juhul saavad nad end maksimaalselt rakendada ja olla võimalikult produktiivsed ning innovatiivsed, samuti saavad nad käia tööl, teenida raha, suhelda teiste inimestega ning tunda rõõmu elust ja ühiskonnas kaasäräkimisest ja osalemisest. Seetõttu tehakse ka inimkapitali rohkelt investeeringuid, et arendada oskusi ja võimeid. Inimene, kes tunneb, et on oma potentsiaali täielikult rakendanud ja näeb, et seda hinnatakse ja tunnustatakse, kas siis rahaliselt või muul moel, on oma eluga kindlasti rohkem rahul ja tunneb rõõmu ka teistest asjadest oma elus.

1.3. Sotsiaalkapital ja selle mõõtmine

Inimene on oma loomult sotsiaalne olend. Ta on loodud suhtlema ja teiste inimeste keskel tegutsema. Ta mõjutab teisi inimesi enda ümber ning on sarnasel moel mõjutatud ka kõigi teiste poolt, kes teda igapäevaselt ümbritsevad. Inimene loob ja hoiab suhteid, teeb koostööd partneritega, kas siis tööalaselt või eraelu puudutavates küsimustes, ta jagab oma rõõme ja muresid, otsib kedagi, kellele usaldada oma intiimsemaid probleeme ja on usaldusisikuks kellelegi teisele. Suurem osa indiviidi tegevusest toimub vastastikusel suhtemisel ja suhtumisel. Mida rohkem on inimesel häid suhteid ja kontakte, seda lihtsam on tal hakkama saada nii igapäevastes tööasjades kui ka oma isikliku elu korraldamisel. Inimene tahab ja ka peab suhtlema, kui ta soovib elus kuhugi jõuda. Sotsiaalkapitali võib vaadata mitmel erineval tasandil, kuid selles töös keskendub autor siiski indiviidi tasandile.

Sotsiaalkapitalil on olemas kolm tasandit: makrotasand, mesotasand ja mikrotasand (Akdere 2005: 4). Makrotasandi kapitali teooriad näevad sotsiaalkapitali kui ühiskonna alust, mis teeb inimestele võimalikuks teha koostööd nende ühistest huvidest lähtuvalt. Kollektiivne tegevus eeldab üldist vastastikust usaldust ning „pehmeid“ regulatsioone, seetõttu hõlmab makrotasandi sotsiaalkapital endas institutsioone nagu valitsus, õigusnorme, kodaniku- ja poliitilisi vabadusi jne. Sotsiaalsed võrgustikud ja vabatahtlikud ühendused omavad samuti sellist usaldust tekitavat efekti. (Oorschot *et al.* 2006: 151, Grootaert 1999: 5) Mikrotasandil viitab sotsiaalkapital võrgustikele ja normidele, mis reguleerivad interaktsioone indiviidide ja majapidamiste vahel. Mesotasandil viitab sotsiaalkapital võrgustikele ja normidele, mis juhivad interaktsioone kogukondade vahel. Sellised võrgustikud on sageli (kuid mitte tingimata) saanud struktuuri läbi kohalike ühenduste või institutsioonide loomise. (Grootaert 1999: 5) Magistritöös käsitleb autor mikrotasandi sotsiaalkapitali, keskendudes indiviidide vahelistele suhetele ja normidele.

Üheks klassikaliseks huviobjektiks sotsiaalteoorias on sotsiaalsed suhted ja viis, kuidas need mõjutavad indiviidide käitumist ja institutsioone (Granovetter 1985: 481). On olemas kaks peamist suunda, mis kirjeldavad ja selgitavad indiviidi sotsiaalset tegevust. Esimene neist on iseloomulik sotsioloogide uurimistöödele ning näeb indiviidi

sotsialiseerunud isendina, kelle tegevust reguleerivad sotsiaalsed normid, reeglid ja kohustused. See suund kirjeldab indiviidi tegevust sotsiaalses kontekstis ja seletab, kuidas tema tegevust kujundab, piirab ja suunab sotsiaalne keskkond. Teine suund, mida käsitlevad majandusteadlased, näeb subjekti, kes seab oma eesmärgid iseseisvalt, tegutseb sõlumatult ning lähtub täielikult omahuvist. See suund lähtub ratsionaalse indiviidi tegutsemise põhimõttest, milleks on oma kasulikkuse maksimeerimine. Mõlemad suunad omavad ka puudusi. Sotsioloogide vaatenurga kohaselt ei ole indiviidil „mootorit“, mis teda tegutsema paneb. Teda kujundab ja mõjutab keskkond, kuid tal puudub tegutsemiseks sisemine ajend, mis annaks talle eesmärgi või suuna. Majanduslik vaatenurk aga jällegi ei arvesta sellega, et isikute tegevused on kujundatud, suunatud ja piiratud sotsiaalse konteksti poolt – normid, inimestevaheline usaldus, sotsiaalsed võrgustikud ja ühiskonnakorraldus on olulised mitte ainult ühiskonna, aga ka majanduse funktsioneerimise seisukohalt. (Coleman 1988: 95-96)

Sotsiaalsed võrgustikud on iga ühiskonna paratamatu osa (Rose 1999: 1). Viimastel aastakümnetel on mõiste sotsiaalkapital muutunud üheks populaarsemaks terminiks sotsiaalteadustes ning seda on kasutanud paljud erinevad teadlased mitmetes erinevates valdkondades, eelkõige teadusharudes nagu sotsioloogia, majandus, haridus ja tervis (Ferlander 2007: 115, Oorschot *et al.* 2006: 150). Seetõttu ei ole üllatav, et kirjanduses leitavaid seisukohti sotsiaalkapitali kohta on väga palju ja erinevaid. Nende definitsioonide puhul on ühine aga see, et nad kõik selgelt rõhutavad perekonnasiseste sotsiaalsete suhete, kogukondade, sõprusvõrgustike ja vabatahtlike ühenduste tähtsust, samuti ühiskondliku moraali või ühiste väärtuste, normide ja harjumuste olulisust ning ka vajadust usalduse järele institutsioonide ja teiste inimeste vastu. (Oorschot *et al.* 2006: 150)

Esimese põhjaliku analüüsi sotsiaalkapitali valdkonnas viis läbi Pierre Bourdieu (Portes 1998: 3). Bourdieu defineeris sotsiaalkapitali kui indiviidi tegelike või potentsiaalsete ressursside summat, mis on seotud vastastikuse tutvuse ja tunnustamise alusel toimivate rohkem või vähem institutsionaliseeritud suhete kestva võrgustiku omamisega, ehk see on seotud liikmelisusega rühmas ning tagab igale selle liikmele ligipääsu kollektiivselt omatud kapitalile (Bourdieu 2014: 51). Bourdieu sotsiaalkapitali teooriat on lisaks teistele autoritele oluliselt ja põhjalikult täiendanud ka Coleman (1988, 1990), keda võib

samuti pidada teooria üheks aluspanijaks. Coleman (1988: 98) defineerib sotsiaalkapitali läbi selle funktsiooni. Sotsiaalkapital koosneb erinevatest dimensioonidest, millel on kaks ühist elementi: nad kõik puudutavad inimestevahelist suhtlemist ning nad hõlbustavad subjektide – kas isikute või ettevõtete – kindlaid tegevusi koostöö raames. Kui rääkida ratsionaalse käitumise teooriast, kus igal tegutsejal on kontroll teatud ressursside üle ja huvi teatud ressursside ja sündmuste vastu, siis sotsiaalkapital kujutab endast teatud liiki ressursi, mis on tegutsejale kättesaadav. Erinevalt teistest kapitali vormidest peitub sotsiaalkapital subjektide või erinevate gruppide omavaheliste suhete struktuuris, mitte subjektides endis. (Coleman 1988: 98)

Putnam esitas oma töös sotsiaalkapitali ehk kõige kitsama definitsiooni. Ta defineeris sotsiaalkapitali kui sotsiaalse organiseerituse tagajärjel tekkivat usaldust, norme ja võrgustikke, mis võivad tõsta ühiskonna efektiivsust läbi koordineeritud tegevuste vahendamise. Vabatahtlik koostöö on lihtsam kogukonnas, kus on olemas märkimisväärne kogus normides ja võrgustikes väljenduvat sotsiaalkapitali. (Putnam 1993: 167) Kui inimene kaalub teise indiviidiga koostöö tegemist, siis on seda lihtsam teha teades, et inimesed mõistavad ühtmoodi, milline on õige ja õiglane käitumine ning mis on lubatud ja mis ei ole.

Sotsiaalkapitali kõige laiem käsitus hõlmab sotsiaalset ja poliitilist keskkonda, mis võimaldab normidel välja kujuneda ja kujundab ka sotsiaalset struktuuri (Grootaert 1998: 3). Laiem sotsiaalkapitali mõiste hõlmab sotsiaalse konteksti paljusid aspekte, nagu sotsiaalsed sidemed, usaldavad suhted ja väärtussüsteemid, mis hõlbustavad selles keskkonnas asuvate indiviidide tegutsemist (Tsai, Ghosal 1998: 465).

Sotsiaalkapitali puhul on olulised subjekti suhted teiste subjektidega: läbi sõprade, kolleegide ja üldiste kontaktide saab subjekt võimalused kasutada oma finants- ja inimkapitali (Burt 1992: 58). Sotsiaalsed sidemed on kanalid teabe ja vahendite liikumiseks. Sotsiaalsete interaktsioonide kaudu võib subjekt saavutada ligipääsu teiste subjektide ressurssidele. (Tsai Ghosal 1998: 467) Läbi sotsiaalkapitali paranevad sotsiaalse suhtlemise oskused. Samuti vähendavad sotsiaalsed võrgustikud tööotsimisega seotud kulusid, sest lisaks formaalsetele allikatele leiavad paljud tööotsijad töökoha läbi isiklike kontaktide, näiteks pigem leitakse töökoht läbi tuttavate

kui läbi lähedaste sõprade või sugulaste. Jagatud väärtused ja normid vähendavad ka kuritegevuse taset ning antisotsiaalset käitumist. Usalduse olemasolu vähendab vajadust jääkade lepingute järele. (Biddle 2012: 298, Montgomery 1992: 586)

Inimestevaheline usaldus näitab koostööpartneri usaldusväärset ja ustavust tunnetamist ressursi vahetamisel (Moran 2005: 1135). Kuna usalduslikud suhted arenevad võrgustiku sees, siis subjektid ehitavad üles usaldusväärset mainet, mis võib saada oluliseks informatsiooniks teistele subjektidele võrgustikus. Seega on mõistlik eeldada, et usaldusväärsem subjekt on suurema tõenäosusega populaarne vahetuspartner teistele subjektidele võrgustikus. (Tsai, Ghoshal 1998: 467) Ka Granovetter (1985: 490) toob välja, et inimsuhetel ja nende struktuuridel või sotsiaalsetel võrgustikel on väga oluline osa usalduse tekitamisel ja seadusevastase tegevuse vähendamisel. Enamasti eelistatakse teha tehinguid isikutega, kellel on teadaolevalt usaldusväärse koostööpartneri maine, kuid sellise informatsiooniga rahulduakse siiski juhul, kui ei ole olemas paremat teavet. (Granovetter 1985: 490) Kuigi subjektidel võib olla ligipääs mitmetele inimestele, kes omavad olulist informatsiooni, siis isiklik kogemus ja minevikus tehtud koostöö kvaliteet võib sageli mõjutada, kellele see subjekt läheneb (Moran 2005: 1135). Hea on informatsioon, mis tuleb usaldusväärsest allikast, kes ütleb, et ta on selle indiviidiga koostööd teinud ja tema usaldusväärsus on kinnitust leidnud, veel parem on aga enda kogemus minevikus toimunud tehingutest võimaliku koostööpartneriga (Granovetter 1985: 490). See näitab, et on kasulik omada kontakte ning inimeste vahel peab olema usaldus, et tehingud saaksid toimuda kiiremini ja ilma liigsete kuludeta. See ei ole kasulik mitte ainult kogu ühiskonna tasandil, aga ka indiviidi tasandil. Indiviidil on igapäevaselt kergem oma asju ajada ja oma eesmärged saavutada, kui ta ei pea muretsema liigsete kulude ja probleemide pärast.

Ühelgi subjektidel ei ole ainuisikulist omandiõigust sotsiaalkapitalile. Kui üks osapool suhtes tõmbub tagasi, siis side nõrgeneb. (Burt 1992: 58) Samuti on sotsiaalkapital võõrandamatu, see tähendab, et seda ei saa vahetada või anda teisele isikule (Astone *et al.* 1999: 4). Sotsiaalkapital on produktiivne ja lihtsustab produktiivset tegevust tehes võimalikuks teatud eesmärkide saavutamise, mis selle puudumisel ei oleks võimalik. Näiteks grupp, milles valitseb usaldus on võimeline korda saatma palju enam kui grupp ilma sellise usaldusväärse õhkkonnata. Sotsiaalkapital ei ole aga täielikult

asendatav, vaid võib olla spetsiifiline teatud tegevuste puhul. Sotsiaalkapitali vorm, mis on väärtuslik teatud tegevuste hõlbustamiseks võib olla kasutu või isegi kahjulik teistele (Coleman 1988: 98, 100-101). Hea näide mitteasendatava sotsiaalkapitali kohta on tugevad perekondlikud sidemed kuritegevuses osalevate inimeste ja nende laste vahel. Kui need lapsed soovivad siseneda organiseeritud kuritegevusse, siis on sellisel kapitalil väga suur väärtus, see võib olla isegi hädavajalik. See ei pruugi aga olla kasulik, et hõlbustada sisenemist teistele elualadele. (Astone *et al.* 1999: 4)

Sotsiaalkapitali dimensioonid on suhete hulk, mida isik omab, nende suhete tugevus ning nende suhete iseloom ja suhetest tulenevate kättesaadavate ressursside hulk (Astone *et al.* 1999: 10). Nahapiet ja Ghoshal (1998: 243) töid oma töös välja sotsiaalkapitali kolm dimensiooni: struktuurne, relatsiooniline ja kognitiivne. Need kolm dimensiooni on tegelikult omavahel tihedalt seotud. Granovetter (1992) eristas oma töös struktuurset ja relatsioonilist lõimitust. Struktuurne lõimitus puudutab suhete võrgustikku tervikuna. See termin kirjeldab mitteisikulist seoste konfiguratsiooni inimeste või üksuste vahel. (Granovetter 1992, viidatud Nahapiet, Ghoshal 1998: 244 kaudu) Nende seoste mustrid on kirjeldatavad selliste tunnustega nagu tihedus, seotus ja hierarhia (Nahapiet, Ghoshal 1998: 244). Sotsiaalkapitali struktuurne dimensioon, mis avaldub sotsiaalse suhtluse sidemetena, võib stimuleerida usaldust ja tajutud usaldusväärust, mis esindab sotsiaalkapitali relatsioonilist dimensiooni (Tsai, Ghoshal 1998: 465). Termin relatsiooniline lõimumine kirjeldab selliseid isiklike suhteid, mida inimesed on arendanud üksteisega läbi ajaloo (Granovetter 1992, viidatud Nahapiet, Ghoshal 1998: 244 kaudu). See kirjeldab kindlaid suhteid, mida inimesed omavad, nendevahelist austust ja sõprust, ja seda, mis mõjutab nende käitumist. Kahel subjektil võivad olla sarnastes võrgustikes samaväärsed positsioonid, kuid kui nende isiklikud ja emotsionaalsed suhted teiste võrgustiku liikmetega on erinevad, siis tõenäoliselt on erinev ka nende tegutsemine teatud situatsioonides. Näiteks vaatamata mujal pakutavatele majanduslikele eelistele võib üks subjekt valida siiski ettevõttesse jäämise just oma seotuse pärast kaastöötajatega, teine inimene ilma selliste isiklike sidemeteta võib parema karjääri nimel aga heita kõrvale kõik oma senised töösuhted. (Nahapiet, Ghoshal 1998: 244) Kui struktuurne lõimitus määrab ressursside ulatuse ja hulga, mis on isikule kättesaadavad, siis relatsiooniline lõimitus ehk sotsiaalsete suhete kvaliteet näitab, kas ja kui palju sellest potentsiaalst saab realiseeritud (Tsai, Ghoshal 1998: 467)

Kolmas sotsiaalkapitali dimensioon on kognitiivne sotsiaalkapital, mis hõlmab ressursse, mis pärinevad jagatud visioonidest, tõlgendustest ja tähenduste süsteemidest, peamiselt jagatud koodid ja narratiivid, väärtused ning teised kultuurilised elemendid (Macke, Dilly 2010: 127). Ühised väärtused ja ühine visioon, mis on peamised sotsiaalkapitali kognitiivse dimensiooni ilmingud, võivad samuti soodustada usalduslike suhete arengut. Seos sotsiaalkapitali struktuurse ja kognitiivse dimensiooni vahel tugineb eeldusele, et sotsiaalne interaktsioon on väga oluline nii ühiste eesmärkide ja väärtuste kujundamisel kui ka nende eesmärkide ja väärtuste jagamisel organisatsiooni liikmete vahel. (Tsai, Ghoshal 1998: 466)

Lisaks erinevatele sotsiaalkapitali dimensioonidele ja tasanditele on sellel olemas ka erinevad vormid ehk sotsiaalse võrgustiku tüübid. Sotsiaalseid võrgustikke võib kontseptuaalselt eristada läbi sidemete suuna ja nende formaalsuse ning tugevuse ja mitmekesisuse, millest tulenevalt saab eristada horisontaalseid ja vertikaalseid, formaalseid ja mitteformaalseid, nõrku ja tugevaid ning üldistavaid (*bridging*), siduvaid (*bonding*) ja ühendavaid (*linking*) võrgustikke. Kuigi need võrgustikud on kontseptuaalselt erinevad, siis reaalsuses on palju kattuvust nende vahel. (Ferlander 2007: 117)

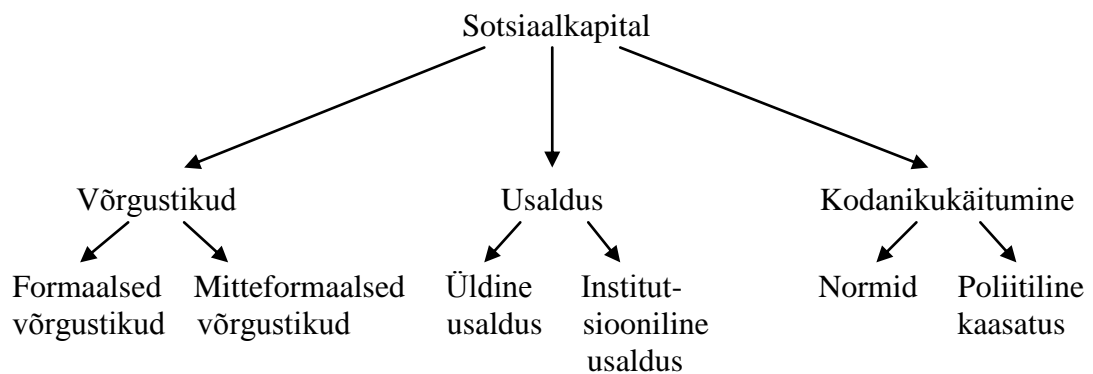
Horisontaalsete sidemete alla liigituvad vabatahtlikud ühendused, perekond, sugulased, sõbrad, naabrid ja kolleegid. Vertikaalsed sidemed hõlmavad kirikut, hierarhiat töökohal ning sidemeid kodanike ja riigiametnike vahel, aga samuti kuritegelikke võrgustikke ja kuulumist tänavajõukudesse. Ametlikke sidemeid iseloomustavad kontaktid vabatahtlikes ühendustes, aga ka kodanike ja riigiametnike vahel, samuti suhted kirikus ja hierarhia töökohal. Mitteametlikud sidemed on kontaktid sõprade, perekonna, naabrite ja kolleegide seas, samuti kuritegelikes võrgustikes ning tänavajõukudes. (Ferlander 2007: 117–118)

Siduv sotsiaalkapital põhineb võrgustikel, mis on sarnased demograafiliste faktorite seisukohalt, nagu näiteks vanus, rahvus ja/või haridus (Ferlander 2007: 118–119). See on sissepoole suunatud ja tekitab usaldust, mis on partikularistlik ja sissekasvanud, piiratud perekonna ja lähisugulaste ringiga ning tugevdab inimeste identiteeti (Oorschot *et al.* 2006: 151–152). Üldistav sotsiaalkapital põhineb heterogeensetel ja väljapoole suunatud sidemetel, mis hõlmavad inimesi erinevatest sotsiaalsetest gruppidest

(Ferlander 2007: 119). Ühendav sotsiaalkapital puudutab aga suhteid ebavõrdset võimu omavate subjektide vahel. See erineb siduvast ja üldistavast sotsiaalkapitalist selle poolest, et see seostub suhetega inimeste vahel, kes ei ole võrdsel tasandil. (Macke, Dilly 2010: 127) Tugevad sidemed on sageli intensiivsed ja korduvad ning ühendavad subjekte lähisugulaste ja lähedaste sõpradega samas sotsiaalses kogukonnas. Nõrgad sidemed on sageli ajutised ja tingimuslikud ning ühendavad subjekte kaugemate tuttavate, endiste partnerite ja kolleegidega, kes liiguvad erinevates ringkondades ja omavad erinevat informatsiooni. (Oorschot *et al.* 2006: 151–152) Oma töös keskendub autor aga horisontaalsetele ametlikele ning mitteametlikele võrgustikele ehk sidemetele vabatahtlikes organisatsioonides ning sõprade, perekonna ja kolleegide vahel.

Sotsiaalkapitali mõõtmine on keerukas. See on tavaliselt seotud usalduse ja sotsiaalses elus või grupitegevustes osalemise hindamisega. Sotsiaalkapitali mõõdikud peaksid olema võimalikult kõikehõlmavad katmaks peamisi dimensioone (võrgustikud, väärtused, normid) ning nad peaksid tasakaalustatult hindama nii suhtumuslikke või subjektiivseid elemente (näiteks usalduse hinnang) kui ka käitumuslikke aspekte (näiteks liikmelisus erinevates ühendustes ja sotsiaalsete sidemete ulatus). Selliste mõõdikute kasutamine peaks olema seotud ka kultuurilise kontekstiga, milles sotsiaalkapitali hinnatakse (näiteks uuringu küsimuse tähendus usalduse kohta võib erineda oluliselt riigiti). (The Well-being of Nations 2001: 43) Kuigi sotsiaalkapitali nähakse mitmemõõtmelise mõistena, siis suurem osa empiirilistest uuringutest tuginevad ühemõõtmelistel meetmetel. Kaks kõige levinumat sotsiaalkapitali indikaatorit on liikmelisus vabatahtlikes organisatsioonides ning üldine sotsiaalne usaldus. (Ferlander 2007: 119) Üldiselt teevad teadlased vahet struktuursel komponendil (kodanikuühenduste tihedus, mitteametliku osaluse näitajad) ja kognitiivsel komponendil (seotud indiviidi arusaamisega inimestevahelisest usaldusest, solidaarsusest ja vastastikkusest suhtumisest). Esimene komponent on kvantitatiivne ja tuvastatav läbi erinevate sündmuste, teine on aga kvalitatiivne ja tuvastatav läbi hoiakute ja subjektiivsete arvamuste. (Righi 2013: 7)

Oorschot *et al.* (2006: 153–154) kasutasid oma töös sotsiaalkapitali mõõtmisel kolme dimensiooni: võrgustikud, usaldus ja kodanikukäitumine (*civism*) (vt joonis 2). Sellisest lähenemisest lähtub ka autor töö empiirilises osas.

Joonis 2. Sotsiaalkapitali dimensioonid (autori koostatud).

Võrgustike mõõtmisel eristasid Oorschot et al. (2006: 153–154) kaht aspekti: osalemine vabatahtlikes organisatsioonides (üldistav sotsiaalkapital ehk seos laiemaga kogukonnaga ja kodanikuühiskonnaga) ja sotsialiseerumine pere ja sõpradega (siduv sotsiaalkapital ehk igapäevane sotsialiseerumine või primaarsetel suhetel põhinevad mitteametlikud sotsiaalsed kontaktid). Vabatahtlikes organisatsioonides osalemist saab mõõta vastusega uuringu küsimusele, kas inimesed on passiivsed või aktiivsed liikmed erinevates vabatahtlikes organisatsioonides. Oorschot et al. (2006: 153–154) eristasid oma töös kaks skaalat: üks mõõtis sotsiaalkapitali, mis seostus sõpradega ja teine mõõtis perega seonduvat sotsiaalkapitali. Usalduse puhul eristasid nad inimestevahelist usaldust ja usaldust institutsioonide vastu. Üldist usaldust saab mõõta vastustega küsimusele: „Üldiselt, kas enamikke inimesi saab usaldada või ei ole võimalik olla liiga ettevaatlik inimestega suheldes?“ Sellega saab mõõta, kas inimesed usaldavad teisi või mitte, kuid uuringus ei ole küsimust, mis võimaldaks mõõta, kui suur on usaldus inimeste vastu. Usaldust institutsioonide vastu saab mõõta küsimusega, mis on seotud usaldusega mitmete institutsioonide vastu. Oorschot et al. (2006: 153–154) valisid oma mudelisse (heaolu)riigi institutsioonid nagu politsei, sotsiaalkindlustussüsteem, tervishoiusüsteem, parlament, avalik teenistus ja kohtusüsteem. Kodanikukäitumine viitab inimeste endi suhtumuslikele ja käitumuslikele omadustele. Esimene dimensioon on usaldusväärus, mis viitab inimeste moraalile ja kohustustele. Seda saab mõõta küsimusega: „Palun öelge iga väite kohta, kas teie arvates on alati õigustatud, ei saa õigustada või midagi vahepealset:...tulu saamine riigilt, millele ei ole teil õigust;...maksupettuse sooritamine, kui selleks on võimalus;...valetamine oma huvides;...alkäemaksu võtmine oma kohustuste täitmisel.“ Teine dimensioon viitab inimeste poliitilisele seotusele ja

tegevusele, mis seondub ühendava sotsiaalkapitaliga. Oorschot et al. (2006: 153–154) kasutasid kaht küsimust, mis puudutas poliitilist osalust. Üks palus vastajatel öelda, kas nad arutavad poliitikat oma sõpradega (mitte kunagi, vahel, sageli) ja teine küsis, kas nad jälgivad poliitikat meedias (mitte kunagi, harvemini, kord või paar nädalas, mitu korda nädalas, iga päev). Autorid liitsid kahe küsimuse vastused, et mõõta poliitilist osalust. (Oorschot *et al.* 2006: 153–154)

Seega võib öelda, et sotsialiseerumine on inimese elu üks väga suur osa. Inimesed omavad nii ametlikke kui ka mitteametlikke võrgustikke, nad usaldavad ja loovad usaldust enda ümber, nad osalevad ühiskonnaelus ja räägivad kaasa poliitilistes küsimustes. Kõik see on väga oluline selleks, et inimestel oleks lihtsam teha tehinguid ja saavutada oma eesmärgid, samuti tunda end ühiskonnaellu kaasatuna. Indiviidi igapäevategevuse ning tema saavutuste juures on sotsiaalkapitali loomine ja hoidmine väga oluline.

1.4. Inimkapitali ja sotsiaalkapitali seosed heaoluga

Indiviidi heaolu on seotud nii nende teguritega, mis peituvad temas eneses, kirjeldavad tema olemust, väärtusi, isiksust, kui ka nende teguritega, mis peituvad tema suhtlussidemetes ümbritseva maailmaga. Inimese enda olemus ja teguviisid määravad suuresti tema heaolu, kuid samuti on ta mõjutatud tema ümber olevatest inimestest ning nende tegudest.

On olemas tõendid, et inimkapital ja sotsiaalkapital omavad heaolule positiivset efekti, sest võimaldavad indiviididel, kogukondadel, ettevõtetel ja ühiskondadel toime tulla kiirete sotsiaalsete ja majanduslike muutustega – õpetades lapsi tulema toime muutuvmas maailmas, võimaldades täiskasvanutele ümberõpet uut tüüpi töökoha tarbeks ning tagades usaldusliku keskkonna ja ühise eesmärgi tunnetuse, millest suurem osa sotsiaalsetest ja majanduslikest tegevustest sõltuvad (The Well-being of Nations 2001: 65). Erinevate autorite tööde tulemused näitavad, et sotsiaalkapitalil on suurem roll heaolu kirjeldamisel kui sissetulek ja haridus. Sissetulek on kõige olulisem kirjeldamiseks objektiivset heaolu ja sotsiaalkapital on kõige olulisem kirjeldamiseks subjektiivset heaolu. (Karimzadeh et al. 2013: 266)

Inimese haridustasemel on tugev positiivne seos heaoluga ning uuringud näitavad, et indiviidi hariduse tasemel on olemas ka positiivne kõrvalmõju teistele indiviididele. Haritumad inimesed on rahulolevamad, sest nad on sotsiaalselt aktiivsemad, nad on tervemad, loovad enda ümber usalduslikuma keskkonna ja nad teenivad paremat sissetulekut. Kuigi haridusel on oluliselt suur korrelatsioon heaoluga, siis selle seos paistab nõrgenevat (kõrgemate haridustasemete juures), kui kaasata ka teisi muutujaid, eriti võrrandites, mis sisaldavat ka tervise muutujat, sest haritumad inimesed on üldiselt ka tervemad ja seega kaudselt, läbi tervise, suurendab haridus ka heaolu. (Helliwell 2003: 351, Helliwell, Putnam 2004: 1436, 1440) Indiviididel, kellel on kõrgem haridustase on ka tervislikumad harjumused ja eluviisid. Haritumad inimesed suitsetavad või tarbivad alkoholi väiksema tõenäosusega. (The Well-being of Nations 2001: 33) Seega võib öelda, et hariduse otsene mõju subjektiivsele heaolule tundub olevat väiksem kui selle seos eluga rahuloluga läbi selle positiivsete efektide inimkapitali ja sotsiaalkapitali loomisele ja säilitamisele (Helliwell 2003: 351). Palmore ja Luikart (1972: 75) leidsid oma töös, et haridusel on üllatuslikult nõrk seos eluga rahuloluga.

Palmore ja Luikart (1972) leidsid oma uuringus, et indiviidi enda tervisehinnang on kõige tugevamalt seotud eluga rahuloluga ning seda nii terves grupis kui ka igas analüüsitud alagrupis (mehed, naised, erinevad vanusegrupid). Indiviidi enda arusaam oma tervislikust seisukorrast (mida näitab enda tervisehinnang) on olulisem kui arsti hinnang tema tervisele (mida näitab üldseisundi hinnang). Tehtud uuringus omas üldseisundi hinnang madalamat korrelatsiooni eluga rahuloluga kui mitmed teised muutujad. Seega objektiivne indiviidi tervisehinnang (hinnatuna arsti poolt) on eluga rahuloluga seotud vähem, kui inimese enda hinnang oma tervisele, mis tähendab, et inimene, kellel on halb objektiivne hinnang tervisele võib siiski olla oma eluga väga rahul, kui ta usub, et tema tervis on suhteliselt hea, samuti inimesel, kellel on hea objektiivne hinnang tervisele võib olla madal eluga rahulolu, kui ta on veendunud, et tema tervis on halb. On oletatud, et inimese taju oma tervise kohta on seotud tema üldise optimistliku või pessimistliku vaatega oma elule. See võib seletada ka selle tugevat seost eluga rahuloluga. Tervemad inimesed on ka intellektuaalselt võimekamad ja on võimelised olema kõrgemal tasemel nii vaimselt kui ka füüsiliselt. See võib omakorda olla seotud parema toitumise, tervishoiuga ja üldiselt soodsama

sotsiaalmajandusliku keskkonnaga. (Palmore, Luikart 1972: 73, 75–76) Ka Ball ja Robbins (1986: 392) leidsid oma töös, et tervis oli samuti positiivselt seotud eluga rahuloluga nii meeste kui ka naiste seas. Jorgensen et al. (2010: 621) leidsid oma mudelis, et juurdepääsul tervishoiuteenustele oli tugev positiivne efekt indiviidi heaolule. Kui sotsiaalsete suhete kvaliteet naabruskonna tasandil ja osalemine ühiskonnaelus olid samuti olulised indiviidi heaolule, siis ligipääs arstiabile oli tunduvalt olulisem.

Üha rohkem on kirjandust, mis uurib seoseid sotsiaalkapitali ja üldise heaolu vahel. Eksisteerib üldine arusaam, et sotsiaalkapitalil on heaolu määramisel suur roll (Yip et al. 2007: 35–36). Ühiskonnas, kus on tugevam sotsiaalkapital on ka kõrgem subjektiivse heaolu tase (Helliwell 2003: 343). Üldiselt paistab sotsiaalkapital mõjutavat eluga rahulolu tugevalt. Siinkohal on võimalik, et sotsiaalkapitali tugevad seosed heaoluhinnangutega võivad olla vähemalt osaliselt seotud faktiga, et mõlemad on subjektiivsed mõõdikud. (Helliwell, Putnam 2004: 1442–1443)

Sotsiaalkapital on oluline selleks, et inimesed oleksid oma eluga rohkem rahul ja õnnelikumad. Nimelt inimesed, kellel on rohkem sotsiaalkapitali suhtlevad rohkem teistega mitmetes erinevates ühendustes ja gruppides ning sellega arendavad nad ka usalduslikke suhteid omavahel. Usaldusel põhinevad suhted vähendavad omakorda transaktsioonikuluseid, parandavad avalike institutsioonide töö kvaliteeti ja aitavad kaasa majanduslikele tulemustele. (Mota, Pereira 2008: 6) Usalduse olemasolul on positiivne seos heaoluga, sest see asendab kahtlust ja hirmu, mis vastasel juhul ühiskonnas valitseks. Usaldust peetakse üheks peamiseks kanaliks läbi mille saab suurendada sotsiaalkapitali teisi vorme. (Helliwell 2003: 347–348)

Usalduse tase on kõrgem kogukondades, kus on tugev sotsiaalkapital. Indiviidid, kes elavad usaldusväärses keskkonnas hindavad ka oma õnnelikkust ja eluga rahulolu suuremaks ja seda näitavad erinevad uuringud. Näiteks on uuringutest näha, et lisaks üldisele usaldusele ja usaldusele valitsuse, naabrite ja töökaaslaste vastu, usaldus politsei vastu on eriti oluline. Ehk võib öelda, et kui inimene tunneb, et võib usaldada nii neid, kellega ta elab ja töötab kui ka võimulolijaid, siis hindab ta oma subjektiivset heaolu ka kõrgemaks. (Helliwell, Putnam 2004: 1442–1443) Mota ja Pereira (2008) leidsid samuti, et õiglase ja turvalise ühiskonna tajumine on väga oluline selleks, et

indiviid oleks oma eluga rahul. Inimõiguste austamine ja kindlus politseitöös omab seost heaoluga. Just institutsioonid on väärtuslikud ühiskonna funktsioneerimiseks ja kodanikud väärtustavat neid ning seostavad toimivaid institutsioone suurema heaoluga. Ka kindlustunne politsei töös on positiivselt seotud eluga rahuloluga. (Mota, Pereira 2008: 12, 15) Seda, et institutsioonilised faktorid nagu näiteks valitsuse kvaliteet on olulised individuaalsele heaolule näitab ka 1980ndatel ja 1990ndatel aastatel tehtud uuring 49 riigi kohta, kus oli näha, et heaolu parandavad sellised näitajad nagu aruandekohustus, efektiivsus ja valitsuse stabiilsus, õigusriik ja kontroll korrupsiooni üle (Frey, Stutzer 2002: 402).

Bjørnskov (2006) seevastu leidis, et analüüsitud sotsiaalkapitali muutujatest oli ainult usalduse muutuja oluliselt positiivselt seotud subjektiivse heaoluga, sotsiaalsetel normidel ei olnud mingit seost ja üllatuslikult leidis ta, et ühiskondlik aktiivsus oli eluga rahuloluga seotud negatiivselt (Bjørnskov 2006: 32). Helliwell (2003: 348) toob aga välja, et inimesed, kes on rohkem seotud erinevate tegevustega, näiteks kirikus käimise või teistes vabatahtlikes organisatsioonides osalemisega, on oma eludega rohkem rahul. Helliwell ja Putnam (2004) leidsid, et on olemas positiivsed seosed religioosete uskumuste ja sagedase kirikus käimise ning subjektiivse heaolu vahel. Kirikus käimine loob sotsiaalkapitali kohaliku kogukonna tasandil, Jumalasse uskumine paneb inimesed aga tunnetama, et nad saavad toetust ka mujalt. Sagedasem suhtlemine teiste inimestega nii kirikus kui ka teistes kogukonna tegevustes suurendab indiviidi usaldust teiste inimeste vastu ning seeläbi suurendab ka tema subjektiivset heaolu. (Helliwell, Putnam 2004: 1441) Ilmselt on sotsiaalse aktiivsuse ja heaolu vahel olemas kahe-suunaline efekt, mis seletab seda tugevat seost: inimesed, kes on aktiivsemad erinevates ühendustes tavaliselt ammutavad positiivseid emotsioone nendest tegevustest, kuid masendunud inimesed, kes ei ole oma eluga rahul võivad organisatsioonilistest tegevustest hoopiski taganeda. Nii organisatsiooniline aktiivsus kui ka eluga rahulolu on seotud tervisega, kuid organisatsiooniline aktiivsus omab eluga rahulolule ka otsest mõju. (Palmore, Luikart 1972: 74) Siiski leidsid Palmore ja Luikart (1972) oma uuringus, et on olemas silmatorkav kontrast tugeva organisatsioonilise kuuluvuse ja rahulolu ning suhteliselt nõrga teiste aktiivsuse mõõdikute ja rahulolu vahel. Tundide arv, mis on kulutatud sotsiaalselt aktiivne olemisele omas väikest korrelatsiooni rahuloluga võrreldes organisatsioonilise kuuluvusega, produktiivsed töötunnid olid veel väiksema

korrelatsiooniga, tööhõive oli oluliselt seotud eluga rahuloluga vaid meeste seas ning sotsiaalsete kontaktide koguarv peaaegu ei omanudki seost eluga rahuloluga. See tulemus on kontrastiks paljudele uurimistöodele, mis on rõhutanud, et inimene on eluga rahul, kui ta on produktiivne, sotsiaalselt kaasatud ja üldiselt aktiivne. Need tulemused aga näitavad, et kõige olulisem tegevus, mis määrab eluga rahulolu on organisatsiooniline kaasatus ja teised aktiivsuse näitajad omavad teisejärgulist tähtsust kui sedagi. (Palmore, Luikart 1972: 74) Ball ja Robbins (1986: 392) leidsid samuti, et sotsiaalne aktiivsus on positiivselt seotud eluga rahuloluga nii meeste kui ka naiste puhul. Ka Mota ja Pereira (2008: 12) leidsid, et lisaks rahale on inimese jaoks eluga rahulolulu puhul oluline osalemine ühiskondlikes organisatsioonides. Osalemine poliitilistes organisatsioonides aga ei paista omavat statistiliselt olulist mõju subjektiivsele heaolule (Klein 2011: 23).

Ka mitteametlikud võrgustikud on olulised subjektiivse heaolu kujunemisel. Perekond, sidemed sõprade ja naabritega, kontaktid töökohal ning suhted teiste kodanikega on iseseisvalt ja tugevalt seotud heaoluga, nii otseselt kui ka läbi nende mõju tervisele (Helliwell, Putnam 2004: 1437, 1445). Suhtlemine teiste inimestega ja sõprade olemasolu tekitab inimeses hea tunde ja enesekindluse ning suurendab subjektiivset heaolu. Indiviid, kellel on tugev sotsiaalne side, omab paremat elukvaliteeti kui ta omaks ilma selliste sidemete ja suheteta. (Karimzadeh et al. 2013: 266, 269) Tulemused USA ja Kanada uuringutest näitavad perekonna olulisust ja seda, et need, kes omavad sagedasi kokkupuuteid sugulaste, sõprade ja naabritega hindavad ka oma subjektiivset heaolu kõrgemana. Perekonna omamine suurendab subjektiivset heaolu ja mida rohkem veedetakse aega oma perekonnaga, seda suurem on ka heaolu. Samas hiljutine kokkupuude sõpradega on mõlemas riigis (eriti USA-s) isegi rohkem tähtis kui kokkupuude naabrite või perekonnaga, perekonna kontakt on aga veidi olulisem kui kontakt naabritega. See näitab, et mitteametlik sotsiaalkapital on tugevalt seotud kõrgema subjektiivse heaoluga. Inimesed, kellel on lähedased sõbrad ja usaldusinimesed, sõbralikud naabrid ja toetavad töökaaslased kogevad vähem tõenäoliselt kurbust, üksindust, madalat enesehinnangut ja probleeme söömise ja magamisega. Uuringud näitavad, et subjektiivne heaolu on kõige paremini prognoositud just läbi sotsiaalsete sidemete ulatuse ja sügavuse. Head suhted pereliikmetega, sõpradega või partneriga – palju rohkem kui raha või kuulsus – on kõrgema heaolu

eelduseks. Üks uuring USA-s näitas, et abielus olemine oli ümardatult võrdne õnnega, mis tulenes aastase sissetuleku neljakordistamisest ning igakuised grupikohtumised, kuuajane vabatahtlikuks olemine ja kaks korda nädalas kirikus käimine olid igauks samaväärsed õnnega, mis oli võrdne sissetuleku kahekordistumisega. (Helliwell, Putnam 2004: 1437, 1441) Palmore ja Luikart (1972: 74) leidsid oma töös, et usaldusisiku omamisel, kellega saab rääkida endast ja oma probleemidest, on positiivne seos eluga rahuloluga meeste puhul, kuid sel on negatiivne seos rahuloluga naiste seas. Nad tõid välja, et on teoreetiliselt selge, et usaldusisiku omamine suurendaks eluga rahulolu läbi intiimse, mõistva ja toetava suhte tagamise, kuid on mõistatuslik, miks usaldusisiku omamine on negatiivselt seotud heaoluga naiste seas.

Sotsiaalsed võrgustikud omavad väärtust nendes olevatele inimestele, kuid nad omavad ka „välismõjusid“ ehk mõju kõrvalseisjatele. Tihedad sotsiaalsed võrgustikud naabruskonnas, näiteks grilliõhtud, võivad takistada näiteks kuritegevust, tuues kasu ka nendele naabritele, kes ei käi grillimas või ei kuulu ühendustesse. Sotsiaalkapital võib olla kehastunud sidemetes pere, sõprade ja naabritega, töökohas, kirikus, kodanikuühendustes, võib-olla isegi internetipõhistes virtuaalsetes kogukondades. Samas kõik sotsiaalkapitali välismõjud ei ole positiivsed. Võrgustikke kasutatakse ka selleks, et finantseerida ja läbi viia näiteks terrorismiakti. Nagu ka füüsilist kapitali ja inimkapitali (näiteks lennukid või teadmised keemia valdkonnast) võib kasutada halbade eesmärkide nimel, näiteks teiste inimeste kahjustamiseks, nii ka sotsiaalkapitali. Kui sotsiaalkapitali „välismõjud“ subjektiivsele heaolule (ühe indiviidi sotsiaalsete sidemete mõju teise indiviidi õnnelikkusele) on pigem neutraalsed või positiivsed, siis materiaalse eelise „välismõjud“ (ühe indiviidi sissetuleku efektid teise indiviidi õnnelikkusele) on negatiivsed, sest tänapäeva arenenud ühiskondades loeb suhteline, mitte absoluutne sissetulek. (Helliwell, Putnam 2004: 1436–1437, 1444–1445)

Eelnevalt kirjeldatud seisukohad inimkapitali ja sotsiaalkapitali seostest subjektiivse heaoluga ja leitud tulemused võtab kokku tabel 1:

Tabel 1. Inimkapitali ja sotsiaalkapitali seosed heaoluga erinevates teadustöodes

Muutuja	Tulemused
Tervis	+
Haridus	+
Üldine usaldus	+
Institutsiooniline usaldus	+
Normid	Seos puudub
Formaalsed võrgustikud	+
Poliitiline kaasatus	Vastuolulised
Mitteformaalsed võrgustikud	+

Allikas: autori koostatud.

Nendest tulemustest erinevates empiirilistes töodes on näha, et eksisteerivad seosed inimkapitali ja sotsiaalkapitali ning indiviidi heaolu vahel. Paljud seosed on mitmetes töodes olnud selged ja stabiilsed, mitmed tulemused on aga olnud erinevad ja kohati nõrgemad või tugevamad. Samuti on kohati leitud erinevusi muutujate vahel, mis paremini kirjeldavad meeste ja naiste heaoluhinnangu kujunemist. Selge on aga see, et seosed on olemas ja neid tuleb uurida selleks, et riigi sotsiaalpoliitikas oleks selge, kuhu peaks püüdlema ja mida tegema, et inimestel oleks parem olla.

2. SUBJEKTIIVSE HEAOLU NING INIMKAPITALI JA SOTSIAALKAPITALI SEOSD EUROOPAS: EMPIIRILINE ANALÜÜS

2.1. Andmed ja mõõtmine

Autor kasutab oma töö empiirilises osas Euroopa Sotsiaaluuringu (*European Social Survey*) kuuenda vooru ehk 2012. aasta andmeid. Uuringu kuuendas voorus osales 44 243 indiviidi järgnevatest riikidest: Belgia, Bulgaaria, Küpros, Tšehhi, Taani, Eesti, Soome, Saksamaa, Island, Iirimaa, Iisrael, Kosovo, Holland, Norra, Poola, Portugal, Venemaa, Slovakkia, Sloveenia, Hispaania, Rootsi, Šveits, Suurbritannia.

Euroopa Sotsiaaluuring (ESS) mõõdab eriilmelise Euroopa rahvastiku hoiakuid, uskumusi ja käitumismustreid. ESS küsimustik sisaldab aasta aastalt korduvat põhimoodulit, roteeruvaid mooduleid, mille eesmärgiks on uurida spetsiifilisemaid teemasid ning lisaküsimustikku mis sisaldab alusväärtuste skaalat ning eksperimentaalseid teste. (ESS teemad 2014)

Euroopa Sotsiaaluuringus on mitmeid küsimusi, mis võimaldavad analüüsida indiviidi heaoluhinnangu kujunemist lähtuvalt tema inimkapitali kogusest või sotsiaalkapitali suuruselt. Autor lähtus eelnevalt läbiviidud uuringutest ja teoreetilisest taustast ning valis nende alusel välja näitajad, mis kirjeldavad probleemi kõige paremini.

Indiviidi subjektiivset heaolu on varasemas kirjanduses enamasti mõõdetud läbi eluga rahulolu küsimuse. Euroopa Sotsiaaluuringus küsiti vastajalt järgmine küsimus: Kõike arvesse võttes, kui rahul olete praegu oma eluga? Vastused olid esitatud kümne palli skaalal ning iga number ei vastanud kindlale tähendusele. Seetõttu analüüsi mugavuse nimel ja tulemuste parema tõlgendamise huvides kodeeris autor vastused kolme palli skaalale. Sellest tulenevalt on heaoluhinnangud järgmises kolmes grupis: halb (hõlmab vastuseid 0–3), rahuldav (hõlmab vastuseid 4–6), hea (hõlmab vastuseid 7–10).

Subjektiiivse heaolu puhul oli rohkem vastanuid, kes olid oma eluga väga rahul või rahul, neid oli 22 103 inimest ehk 68,29 protsenti vastanutest. Inimesi, kes olid oma eluga enamasti rahul oli 7393 ehk 22,84 protsenti ning kõige vähem oli neid vastanuid, kes hindasid oma elu halvaks või väga halvaks, neid oli 2870 ehk 8,87 protsenti vastanutest. Seega võib nende andmete põhjal öelda, et inimesed on pigem oma eluga rahul ja hindavad oma subjektiiivset heaolu kõrgemaks.

Inimkapitali seost subjektiiivse heaoluga saab kirjeldada Euroopa Sotsiaaluuringus leidunud andmetega tervise, haridustaseme ja koolitusel osalemise kohta (vt tabel 2). Tervise kohta esitati vastajatele järgmine küsimus: kuidas on teie üldine tervis? Vastused olid esitatud viie palli skaalal. Autor kodeeris need mugavama tõlgendamise nimel kolme palli skaalale. Haridustaseme kodeeris autor samuti mugavamaks interpreteerimiseks binaarseks muutujaks: kui inimesel on kõrgem haridus ja kui tal ei ole kõrgemat haridust. Koolituse kohta oli esitatud küsimus: kas olete viimase 12 kuu jooksul osalenud mõnel kursusel või loengul või käinud konverentsil, et parandada oma teadmisi ja oskusi töö jaoks? Vastata sai jah või ei.

Tabel 2. Inimkapitali kirjeldavate näitajate jaotus valimis (protsentides)

Muutuja	Skaala	Vastajate arv	Osakaal
Tervis	1 - Halb või väga halb	2623	8,1%
	2 - Rahuldav	8421	26%
	3 - Hea või väga hea	21 322	65,9%
Haridus	0 - Ei ole III taseme haridust	20 226	62,5%
	1 - On III taseme haridus	12 140	37,5%
Koolitus	0 - Ei ole käinud koolitusel	21 701	67%
	1 - On käinud koolitusel	10 665	33%
Valimi maht: 32 366			

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Tabel 2 kirjeldab ära valimi jaotumise erinevate inimkapitali näitajate vahel. Tabelist on näha, et kogu valimi maht on pärast kõigi puuduvate väärtuste eemaldamist 32 366.

Sotsiaalkapitali näitajate valimisel oli võimalik lähtuda erineval viisil ja erinevate autorite eeskujust. Autor valis kõige üldisema ja ehk traditsioonilisema lähenemise läbi kognitiivse ja struktuurilise kapitali ning lähtudes eeldusest, et sotsiaalkapitalil on kolm dimensiooni: võrgustikud, usaldus ja kodanikukäitumine. Sotsiaalkapitali

dimensionide koostamisel valis autor indikaatorid, mis kõige paremini neid dimensioone kirjeldasid (vt lisa 1). Kombineerimaks osasid muutujaid vastavateks koondnäitajateks, mis võimaldaksid mõõta vastavaid dimensioone, kasutas autor teooriast ja eelnevalt läbiviidud analüüside tulemustest lähtuvalt kinnitava faktoranalüüsi meetodit. Tulemuseks sai autor neli faktorit, mis kirjeldavad formaalseid võrgustikke, institutsioonilist usaldust, norme ja poliitilist kaasatust. Sotsiaalkapitali jaotuse joonisel 2 toodud mitteformaalsed võrgustikud ja üldine usaldus on mõõdetavad vaid ühe näitajaga ja need lisanduvad neile neljale faktorile.

Formaalsete võrgustike puhul vaatles autor neid võrgustikke, mis on seotud organisatsioonilise kuuluvusega. Euroopa Sotsiaaluuring võimaldas liigitada mitmeid küsimusi selle dimensiooni alla. Autor kaasas oma analüüsi kolm küsimust. Neist kaks näitasid inimeste kaasatust organisatsioonidesse selleks, et midagi oma riigis muuta saaks: tegutsemine poliitilistes organisatsioonides (kas 12 viimase kuu jooksul olete töötanud poliitilises parteis või tegevusgrupis? Vastata sai jah või ei) ja tegutsemine muudes organisatsioonides või ühingutes (kas olete 12 viimase kuu jooksul töötanud mõnes muus organisatsioonis või ühingu? Vastata sai jah või ei). Kolmas küsimus puudutas vabatahtlikku tööd: Kui tihti viimase 12 kuu jooksul osalesite vabatahtlikes või heategevuslikes organisatsioonides? Vastused olid esitatud viie palli skaalal. Autor otsustas mudelisse mitte kaasata kuulumist ametiühingutesse, mis on mõnes riigis kohustuslik või väga levinud ja ei kirjeldaks erinevast riigist pärit indiviidide seotust heaoluga seetõttu ehk kõige paremini. Formaalsete võrgustike koondnäitaja saamiseks viis autor läbi kinnitava faktoranalüüsi (vt tabel 3).

Tabel 3. Formaalsete võrgustike kinnitava faktoranalüüsi tulemused

	Faktor- laadungid	Kommunaliteetid	Kirjeldatud varieeruvus	KMO
On töötanud poliitilises parteis või tegevusgrupis viimase 12 kuu jooksul	0,34	0,12	23,52%	0,6
On töötanud teises organisatsioonis või ühenduses viimase 12 kuu jooksul	0,57	0,32		
On osalenud vabatahtliku või heategevusele orienteeritud organisatsiooni töös, kui tihti viimase 12 kuu jooksul	0,51	0,26		

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Mitteformaalsete võrgustike dimensiooni kirjeldas kõige paremini vaid üks uuringus esitatud küsimus: kui tihti kohtute sõprade, sugulaste või töökaaslastega? Vastused esitati seitsme palli skaalal.

Üldist usaldust kirjeldas samuti kõige paremini vaid üks uuringus esitatud küsimus: kas te ütleksite, et üldiselt saab enamikke inimesi, kellega te kokku puutute usaldada või ei saa olla liiga ettevaatlik inimestega suheldes? Vastused olid esitatud kümne palli skaalal.

Institutsioonilise usalduse puhul leidis mitu küsimust, mida sai kombineerida, et seda dimensiooni kirjeldada. Autor valis neist kolm kõige tähtsat, mis on olulised igale inimesele, olenemata sellest, kus riigis ta elab (vt tabel 4). Institutsioonilist usaldust kirjeldavad kõige paremini usaldus riigi võimu, kohtusüsteemi ja politsei vastu. Vastused olid samuti kümne palli skaalal.

Tabel 4. Institutsioonilise usalduse kinnitava faktoranalüüsi tulemused

	Faktorlaadungid	Kommunaliteetid	Kirjeldatud varieeruvus	KMO
Usaldus riigi parlamendi vastu	0,68	0,46	52,20%	0,68
Usaldus õigussüsteemi vastu	0,80	0,64		
Usaldus politsei vastu	0,69	0,48		

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Normide mõõtmiseks oli kaks küsimust, mis kirjeldasid, kui tähtsaks inimesed peavad õigesti käitumist (vt tabel 5). Esimene küsimus puudutas seda, kuivõrd oluline on inimesele käituda sedasi, nagu talle öeldakse ja järgida reegleid isegi siis, kui keegi ei näe. Teine küsimus puudutas seda, kuivõrd inimesed peavad oluliseks käituda õigesti. Vastused mõlemale küsimusele olid esitatud kuue palli skaalal.

Tabel 5. Normide kinnitava faktoranalüüsi tulemused

	Faktorlaadungid	Kommunaliteetid	Kirjeldatud varieeruvus	KMO
Oluline teha, mida kästakse ja järgida reegleid	0,49	0,24	23,95%	0,50
Oluline käituda õigesti	0,49	0,24		

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Poliitilise kaasatuse mõõtmiseks oli mitu sobilikku küsimust, autor otsustas valida neist kaks, mis kirjeldavad otseselt inimese soovi midagi ära teha ja näidata avalikult oma meelsust. Esimene küsimus puudutas seda, kas inimene on viimase 12 kuu jooksul allkirjastanud mõnda petitsiooni ning teine küsimus oli seotud osavõtuga viimase 12 kuu jooksul seaduslikust avalikust demonstratsioonist. Sai vastata jah või ei.

Tabel 6. Poliitilise kaasatuse kinnitava faktoranalüüsi tulemused

	Faktorlaadungid	Kommunaliteedid	Kirjeldatud varieeruvus	KMO
Allkirjastas petitsiooni viimase 12 kuu jooksul	0,43	0,18	18,08%	0,50
On osalenud seaduslikes avalikes meeleavaldustes viimase 12 kuu jooksul	0,43	0,18		

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Lisaks lülitas autor kontrollmuutujatena mudelisse ka demograafilised näitajad ning sissetuleku (vt tabel 7). Demograafilistest näitajatest kasutas autor järgmisi muutujaid: sugu, perekonnaseis, vanus.

Tabel 7. Kontrollmuutujate jaotus valimis (protsentides)

Muutuja	Skaala	Vastajate arv või vanus	Osakaal
Sugu	0 - Naine	16 950	52,4%
	1 - Mees	15 416	47,6%
Perekonnaseis	1 - Ei ole kunagi abielus olnud	8951	27,7%
	2 - Lahutatud või lesk	6147	19%
	3 - Abielus	17 268	53,4%
Vanus	Min	15	
	Max	103	
	Keskmine	49	
Sissetulek	1-3 detsiil	10 608	32,78%
	4-7 detsiil	13 396	41,39%
	8-10 detsiil	8362	25,84%
Valimi maht: 32 366			

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Subjektiiivse heaolu ja erinevate demograafiliste näitajate vahel on samuti leitud kirjanduses erinevaid seoseid. Näiteks Palmore ja Luikart (1972: 75) leidsid oma uurimuses, et vanuse ja rahulolu vahel esineb negatiivne korrelatsioon, näidates, et

vanemad inimesed on eluga veidi vähem rahul kui nooremad inimesed. Helliwell ja Putnam (2004: 1440) tõid välja, et vanemad inimesed on üldiselt vähem terved ja see asjaolu vähendab oluliselt nende subjektiivset heaolu, kuid oma uurimuses leidsid nad ka seda, et kui võrrelda samaväärse tervisliku seisundiga inimesi, siis vanemad inimesed on eluga siiski rohkem rahul. Helliwell ja Putnam (2004: 1440) leidsid Maailma Väärtuste Uuringu ja Euroopa Sotsiaaluuringu valimite põhjal, et üldine eluga rahulolu on veidi suurem meeste kui naiste seas, kuid olenevalt mudelite spetsifikatsioonist soo efekt mõnikord esineb ja mõnikord mitte. Jorgensen et al. (2010: 621) leidsid aga, et sugu oli seotud heaoluga ja leidsid, et naiste heaolu on suurem kui meestel. Tesch-Römer et al. (2008: 344) leidsid oma töös, et soolised erinevused healuhinnangutes on seotud meeste ja naiste ebavõrdse juurdepääsuga ressurssidele ja erinevate pakutavate võimaluste kasutamisele (tööturg, poliitika). Lucas ja Gohm (2000: 294-295) tõid välja, et naised on ka emotsionaalsemad ning sageli omavad rohkem negatiivseid, ebameeldivaid ja sissepoole suunatud emotsioone kui mehed. Nad ütlesid, et soolise mõju indiviidi heaolule seletamine on küllatki keeruline ja ei ole võimalik vastata lihtsa jah või ei seisukohaga, kuid paljud uuringud seletavad neid erinevusi isiksusest ja sotsiaalsest kontekstist tulevate erinevustega. Nad tõid välja, et soolised rollid ja stereotüübid maskuliinsuse ja feminiinsuse kohta paistavad mõjutavad emotsionaalset käitumist meeste ja naiste seas ning nende emotsionaalset suhtumist. Helliwell ja Putnam (2004: 1436, 1440-1441) leidsid veel oma töös, et inimesed, kes on abielus, on rahulolevamad kui need, kes on vallalised või lesed ning et abielu suurendab subjektiivset heaolu võrdselt nii meeste kui ka naiste seas. Samuti tõid nad välja, et sissetuleku puudumisel on indiviidi heaolu tasemega tugev negatiivne seos, oluliselt tugevam sellest, mida saab seletada vaid sissetuleku kaotamisega, kuna näiteks töötusega kaasnev saamata jäänud tulu peegeldab lisaks ka töökohas ja töökeskkonnas loodud sotsiaalkapitali kaotust, samuti suurendab see stressi perekonnaliikmetes ning indiviidi enesehinnang võib ka langeda. Ehk inimesed hindavad lisaks rahale ka muid väärtusi.

Seega võib öelda, et erinevad autorid on demograafiliste näitajate osas leidnud mõningaid vastakaid tulemusi. Eriti on need tulemused vastuolulised just selles osas, kas naised ja mehed hindavad oma heaolu erinevalt või mitte.

2.2. Subjektivse heaolu ning inimkapitali ja sotsiaalkapitali seoste mudel ja analüüs

Regressioonimudeli sõltuvaks muutujaks (Y) valis autor indiviidi heaolu, mille kirjeldamiseks kasutab eluga rahulolu näitajat (1 – halb, 2 – rahuldav, 3 – hea) ja sõltumatuteks muutujateks valis ülejäänud eelnevalt mainitud tegurid. Autori poolt püstitatud ökonomeetrilise mudeli üldkuju on järgmine:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_{1i} + \beta_2 X_{2i} + \beta_3 X_{3i} + \beta_4 X_{4i} + \beta_5 X_{5i} + \beta_6 X_{6i} + \beta_7 X_{7i} + \beta_8 X_{8i} + \beta_9 X_{9i} + \beta_{10} X_{10i} + \beta_{11} X_{11i} + \beta_{12} X_{12i} + \beta_{13} X_{13i} + u_i$$

kus,

Y_i – indiviidi heaolu ehk rahulolu eluga (1 – halb, 2 – rahuldav, 3 – hea);

X_{1i} – hinnang tervisele (1 – väga halb või halb, 2 – rahuldav, 3 – hea või väga hea);

X_{2i} – sugu (0 – kui naine, 1 – kui mees);

X_{3i} – vanus;

X_{4i} – perekonnaseis (1 – kui ei ole kunagi abielus olnud, 2 – kui on lahutatud või lesk, 3 – kui on abielus);

X_{5i} – haridustase (0 – kui ei ole III taseme haridust, 1 – kui on III taseme haridus);

X_{6i} – koolitus viimase aasta jooksul (0 – kui ei ole toimunud koolitust, 1 – kui on toimunud koolitus);

X_{7i} – formaalne võrgustik (faktormuutuja);

X_{8i} – mitteformaalne võrgustik – kui tihti sotsialiseerutakse sõprade, sugulaste või kolleegidega (1 – kui mitte kunagi või kuni üks kord kuus, 2 – kui mitu korda kuus, 3 – kui vähemalt üks kord nädalas või iga päev);

X_{9i} – üldine usaldus (1 – ei saa olla liiga ettevaatlik inimeste usaldamisel, 2 – võib usaldada, 3 – enamik inimesi on usaldusväärsed);

X_{10i} – intuitsionaalne usaldus (faktormuutuja);

X_{11i} – normid (faktormuutuja);

X_{12i} – poliitiline kaasatus (faktormuutuja);

X_{13i} – sissetulek (kontrollmuutuja) (1 – 1–3 detsiil, 2 – 4–7 detsiil, 3 – 8–10 detsiil).

$\beta_0, \beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5, \beta_6$ – mudeli parameetrid;

u_i – juhuslik komponent (juhuslik liige, vealiige);

$i = 1, 2 \dots 32\,366$ – uuringus osalejad.

Autor eristas Eesti Statistikaameti eeskujul III taseme hariduse teistest haridustasemetest. III taseme haridus hõlmab endas keskeriõpet keskharidusega noortele, rakenduskõrgharidus-, kutsekõrgharidus-, diplomi-, bakalaureuse-, magistri- ja doktoriõpet (Mõisted 2014).

Autor soovib teada, kuidas ja millistest inimkapitali ja sotsiaalkapitali dimensioonidest sõltub indiviidi hinnang enda heaolule. Selleks agregeeris autor heaoluhinnangu vastusevariandid kolme kategooriasse (1 – halb; 2 – rahuldav; 3 – hea). Kuna tegemist on järjestatud muutujaga mudeliga, siis on mudel järjestatud *logit*- või järjestatud *probit*-mudel.

Mudelil on seejuures olemas ka edasiarendused, millest üks ja ehk ka enam levinud ja kasutatavam on üldistatud järjestatud *logit*-mudel, mis hindab antud juhul (kolm kategooriat) simultaanselt kaks kordajate komplekti, millest üks kirjeldab tõenäosust, et indiviidi heaoluhinnang on rahuldav või hea võrreldes halva olukorraga (1 vs 2+3), ning teine kirjeldab tõenäosust, et indiviidi heaoluhinnang on halb või rahuldav võrreldes hea olukorraga (1+2 vs 3). Üldistatud järjestatud *logit*-mudeli kasutamise vajadus tekib siis, kui ei ole täidetud paralleelregressiooni eeldus. Nimelt järjestatud muutuja mudel eeldab, et eri valikute vahel põhjustab erinevust üksnes löikepunkt ehk selgitavate muutujate mõju puhul on tegemist paralleelsete sirgetega, st et kordajad, mis kirjeldavad erinevust kõige madalama kategooria ja ülejäänud kategooriate vahel on samad, mis kirjeldavad erinevust alumiselt järgmise ja kõrgemate kategooriate vahel jne. Üldistatud järjestatud *logit*-mudel lubab paindlikumat lähenemist kui järjestatud *logit*-mudel või järjestatud *probit*-mudel, see laseb koefitsientide vektoritel muutuda ja seetõttu tuleks eelduse mittetäidetuse korral kasutada seda mudelit. (Vörk 2008: 61–62)

Autor viis läbi kolme erineva mudeli (*logit*-mudel, *probit*-mudel, üldistatud järjestatud *logit*-mudel) hindamise. Tulemused on ära toodud järgnevas tabelis, kus on näha kõigi mudelite saadud hinnangud (vt tabel 8).

Tabel 8. Indiviidi hinnang oma eluga rahulolule sõltuvana indiviidi karakteristikutest

	Järjestatud <i>logit</i> - mudel (kordaja ja st. viga)	Järjestatud <i>probit</i> - mudel (kordaja ja st. viga)	Üldistatud järjestatud <i>logit</i> - mudel (kordaja ja st. viga)	
			Pr(Olukord>1 ehk 1 vs 2+3)	Pr(Olukord>2 ehk 1+2 vs 3)
Tervis	0,749*** (0,021)	0,434*** (0,012)	0,772*** (0,031)	0,733*** (0,023)
Sugu	-0,054*** (0,026)	-0,034*** (0,015)	-0,091*** (0,042)	-0,044 (0,027)
Vanus	0,008*** (0,001)	0,005*** (0,001)	0,007*** (0,002)	0,008*** (0,001)
Perekonnaseis	0,119*** (0,017)	0,065*** (0,010)	0,094*** (0,029)	0,123*** (0,018)
Haridus	-0,057 (0,030)	-0,034*** (0,017)	-0,023 (0,051)	-0,064*** (0,031)
Koolitus	0,268*** (0,033)	0,147*** (0,019)	0,212*** (0,059)	0,282*** (0,034)
Fromaalsed võrgustikud	0,446*** (0,047)	0,246*** (0,026)	0,519*** (0,088)	0,431*** (0,048)
Mitteformaalsed võrgustikud	0,278*** (0,016)	0,158*** (0,009)	0,241*** (0,024)	0,289*** (0,017)
Üldine usaldus	0,390*** (0,019)	0,227*** (0,011)	0,393*** (0,031)	0,388*** (0,019)
Institutsiooniline usaldus	1,016*** (0,022)	0,587*** (0,013)	1,198*** (0,039)	0,977*** (0,023)
Normid	0,026 (0,023)	0,011 (0,013)	-0,047 (0,038)	0,043 (0,024)
Poliitiline kaasatus	-0,034 (0,052)	-0,028 (0,029)	-0,150 (0,087)	0,011 (0,054)
Sissetulek	0,401*** (0,020)	0,233*** (0,011)	0,457*** (0,033)	0,389*** (0,020)
Lõikepunkt 1	4,366 (0,111)	2,508 (0,063)	-4,424 *** (0,175)	-6,248*** (0,122)
Lõikepunkt 2	6,298 (0,114)	3,600 (0,065)		
Vaatlusi	32 366	32 366	32 366	
R2	0,1673	0,1683	0,1685	
LR-stat	8798,01***	8851,15***	8864,13***	

*** - tähendab, et $p < 0.05$

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Tabelist on näha, et kõik mudelid on olulisuse nivool 0,05 tervikuna statistiliselt olulised. Mudelites on kõik muutujad statistiliselt olulised, välja arvatud normid ja poliitiline kaasatus – need ei ole statistiliselt olulised üheski kolmest mudelist. Haridus ei ole samuti stabiilselt oluline muutuja kõigis mudelites: see ei ole statistiliselt oluline *logit*-mudelis, kuid on seevastu oluline *probit*-mudelis. Üldistatud järjestatud *logit*-

mudeli korral on haridus oluline siis, kui võrrelda kuulumist madalamatesse rahulolu gruppidesse (väga halb, halb, rahuldav) kuulumisega kõrgemasse rahulolu gruppi (hea või väga hea). Sugu seevastu ei ole aga oluline üldistatud järjestatud *logit*-mudeli korral, kui võrrelda kuulumist madalamatesse heaolu gruppidesse (väga halb, halb, rahuldav) kuulumisega kõrgemasse rahulolu gruppi (hea või väga hea).

Järjestatud *logit*- ja *probit*- ning üldistatud järjestatud *logit*-mudelite puhul iseloomustavad parameetrid vaid sõltumatu muutuja mõju suunda, arvulist väärtust nendest tulemustest välja lugeda ei saa. Positiivne kordaja tähendab, et sõltumatu muutuja suurenemine toob kaasa heaoluhinnangu paranemise. Seetõttu saab tabelit vaadates muuhulgas öelda, et hinnang oma heaolu kohta on kõrgem inimestel, kes on tervemad, naissoost, vanemad, abielus, madalama haridusega, osalenud koolitustel, omavad formaalseid ja mitteformaalseid võrgustikke ning kelle üldine usaldus, institutsiooniline usaldus ning sissetulek on suuremad.

Kõige üllatavam tulemus oli haridustaseme ja heaolu seose kohta. Võiks ju oletada, et kõrgema haridusega inimesel on parem töökoht ja ta saab rohkem tööülesandeid delegerida ja oma aega juhtida, mis peaks heaolu suurendama. Samas parem töökoht on ka vastutusrikkam. Inimesed, kes on juhtival positsioonil ja kellel on väga vastutusrikas ametikoht, võivad teinekord olla palju rohkem stressis, tunnetavad rohkem pingeid ja võib-olla seetõttu hindavad ka oma heaolu veidi väiksemaks. Ka soo muutuja oli heaolu hindamisel oluline ning heaolu hindavad paremaks naissoost inimesed. Seda võib aga põhjendada ehk sellega, et mehed on sageli tundlikumad näiteks oma töö ja palga suhtes, sest tunnetavad suuremat vastutust oma perekonna ülalpidamise eest. Kuigi tänapäeval on ka naistele oluline omandada kõrgharidus, saada väga hea ja tasuv töökoht, teenida raha ja ennast pidevalt täiendada, siis mehed on oma ebaõnnestumiste suhtes palju tundlikumad.

Kuna mikroandmete puhul võib mudelisse sisse jätta ka statistiliselt ebaolulised muutujad, kuna nad annavad lisainformatsiooni, millised selgitavad muutujad on olulised ja millised mitte, siis jättis autor ka statistiliselt ebaolulised muutujad sisse (Vörk 2008: 8). Edaspidi tõlgendab autor siiski ainult statistiliselt olulisi muutujaid.

Autor leidis iga mudeli kohta ka Akaike ja Bayesi kriteeriumid, et võrrelda omavahel kolme mudelit. Paremaks loetakse mudelit, mille puhul Akaike ja Bayesi kriteeriumid on väiksemad. Nii Akaike kui ka Bayesi kriteeriumid näitasid, et parem on järjestatud *probit*-mudel (vt lisa 2). Kui aga vaadata McFaddeni R^2 , siis see on üldistatud järjestatud *logit*-mudeli puhul suurem kui järjestatud *logit*- ja järjestatud *probit*-mudelite puhul, seega peaks neist kolmest olema parem siiski üldistatud järjestatud *logit*-mudel.

Autori kontrollis ka paralleelregressiooni eeldust kahe protseduuri abil, mis kasutavad LR testi: *omodel* ja *brant*. Autor tegi läbi mõlemad testid. Branti testist oli näha (vt lisa 3), et muutujate mitteformaalsed võrgustikud ja institutsiooniline usaldus kordajad ei ole võrdsed eri kategooriate puhul ehk siis ka see test näitab, et oleks sobilikum kasutada üldistatud järjestatud *logit*-mudelit. Sama tulemuse andis ka *omodeli* test. Siit edasi tõlgendab autor seetõttu ainult üldistatud järjestatud *logit*-mudelit, mille juurde kõikide tehtud testide tulemusel autor ka jäi.

Autor leidis subjektiivse heaolu ja mudelisse lülitatud tegurite analüüsimiseks ka šansside suhte (lisa 4). Šanss on tõenäosus, et sündmus toimub, jagatud tõenäosusega, et sündmus ei toimu. Šansside suhe on alati positiivne suurus – kui šansside suhe on suurem kui üks, siis muutuja suurenemisel ühe ühiku võrra šanss suureneb, ja kui šansside suhe on väiksem kui üks, siis muutuja suurenemisel ühe ühiku võrra šanss väheneb. (Võrk 2008: 44–45)

Lisa 4 tabelit vaadates võib öelda, et kõige suurema mõjuga näib olevat institutsiooniline usaldus ning sellele järgneb tervis, sest tabelist võib näiteks öelda, et kui indiviidil suureneb usaldus institutsioonide vastu, siis suureneb šanss rahuldavale või heale ning väga heale heaoluhinnangule võrreldes halva hinnanguga 3,31 korda ning šanss väga heale või heale heaoluhinnangule võrreldes rahuldava või halva hinnanguga 2,66 korda. See näitab, et inimestele on väga oluline see, et nad saaksid usaldada võimu ja tunneksid end turvaliselt selles riigis, kus nad elavad. Samuti on tervis väga oluline tegur, mis heaoluhinnangut paremaks muudab. Teised tegurid on enam-vähem sama suure mõjuga. Saadud tulemuste põhjal võib aga öelda, et kui vastaja oli mees, siis tema hinnang oma heaolule oli väiksem ning samuti saab öelda, et inimesed, kellel on kõrgem haridus, hindasid oma heaolu, võrreldes inimestega, kellel on madalam

haridustase, halvemaks. Seda oli näha ka esmasest analüüsist ning antud tulemused kinnitavad seda.

Seoste täpsemaks analüüsiks leidis autor marginaalsed efektid (vt tabel 9), mida tõlgendab ka detailsemalt. Marginaalsed efektid leidis autor üldistatud järjestatud *logit*-mudelile, kuna eelnevalt tehtud testide põhjal osutus see mudel kõige eelistatumaks. Erinevalt esmastest analüüsi tulemustest, kus parameetrid näitasid vaid sõltumatu muutuja mõju suunda, kuid mitte arvulist väärtust, saab siin vaadelda juba selgitavate muutujate mõju arvvaartust. Marginaalne efekt näitab, kuidas muutub endogeense muutuja oodatav väärtus, kui eksogeenne muutuja muutub marginaalselt (ühiku võrra) (Vörk 2008: 43).

Tabel 9. Selgitavate muutujate mõju tõenäosuse muutusele (protsendipunktides) omada teatud heaoluhinnangut

	Üldistatud järjestatud <i>logit</i> -mudel		
	Halb	Rahuldav	Hea
Tervis	-3,4	-10,8	13,9
Sugu	0,4	0,5	-0,9
Vanus	-0,0	-0,1	0,2
Perekonnaseis	-0,4	-2,0	2,3
Haridus	0,1	1,2	-1,3
Koolitus	-0,9	-4,5	5,4
Formaalsed võrgustikud	-2,3	-5,5	9,7
Mitteformaalsed võrgustikud	-1,0	-5,0	5,0
Üldine usaldus	-1,7	-5,7	5,7
Institutsiooniline usaldus	-5,2	-14,0	17,2
Normid	0,2	-1,3	0,0
Poliitiline kuuluvus	0,7	0,0	0,0
Sissetulek	-2,0	-6,2	6,2

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Üldistatud järjestatud *logit*-mudeli marginaalseid efekte tabelis 9 vaadates võib öelda, et kõrgema tervisehinnanguga inimene hindab oma heaolu 3,4 protsenti väiksema tõenäosusega halvaks, 10,8 protsenti väiksema tõenäosusega rahuldavaks ja 13,9 protsenti suurema tõenäosusega heaks võrreldes inimesega, kelle terviseseisund on

halbem ehk võrreldes inimesega, kes kuulub madalama tervisehinnanguga gruppi. Inimesed hindavad tervist ikkagi väga oluliseks teguriks oma heaolu määramisel.

Samuti on näha, et kui tegemist on meessoost indiviidiga, siis tema hinnang oma heaolule on ca 0,4 protsenti suurema tõenäosusega halb või väga halb, 0,5 protsenti suurema tõenäosusega rahuldav ja 0,9 protsenti väiksema tõenäosusega hea või väga hea, võrreldes sellega, kui tegemist oleks naissoost indiviidiga. Ehk siis ka nendest tulemustest on nüüd näha, et mehed hindavad oma heaolu pigem halvaks või rahuldavaks, samas naised on oma heaolu hindamisel heaks või väga heaks natuke positiivsemad. Kuigi naised on oma loomult emotsionaalsemad ja võivad sageli lähtuda oma olukorra hindamisel hetkel valitsevatest emotsioonidest, siis mehed on enda ja oma saavutuste vastu arvatavasti nõudlikumad ja tundlikumad ning seetõttu on neil raskem anda oma heaolule kõrgemat hinnangut.

Vanuse kasvades ühe ühiku ehk aasta võrra osutub inimese heaoluhinnang 0,1 protsenti väiksema tõenäosusega rahuldavaks ja 0,2 protsenti suurema tõenäosusega heaks või väga heaks võrreldes inimesega, kes on noorem. Paljud varasemad uuringud on näidanud vastupidiseid tulemusi, andes põhjuseks, et vanematel inimestel esineb rohkem probleeme näiteks terviseiga, mis sageli mõjutab väga tugevalt läbi selle ka nende hinnangut oma heaolule. Samas on ka leitud, et samasuguse tervisliku seisundiga inimeste puhul on vanemad indiviidid eluga veidi rohkem rahulolevad. Saadud tulemusi põhjendaks autor aga sellega, et kõigi teiste tegurite samaks jäädes on vanemad inimesed eluga rohkem rahul sellepärast, et nad on raskema ja stressirohkema perioodi oma elus ära elanud, nad on teinud palju tööd ja aastaid kokku puutunud erinevate rahaprobleemidega ning kasvatanud üles lapsi ja nende eest vastutanud. Vanemas eas saab tehtud töö tulemusi nautida, elada rahulikumat pensionipõlve ja veeta aega lastelaste ja perekonnaga. Samuti leevendab stressi sageli asjaolu, et vanematel inimestel on, kellele toetuda ja kelle abile loota – neil on lapsed, kes nenede eest tavaliselt hoolt kannavad.

Perekonnaseisu puhul võib öelda, et inimestel, kes on abielu kogenud või on abielus, on 0,4 protsenti väiksema tõenäosusega madal heaoluhinnang, 0,2 protsenti väiksema tõenäosusega hindavad nad oma heaolu rahuldavaks ning 2,3 protsenti suurema tõenäosusega tunnevad, et on eluga rahul või väga rahul, võrreldes nende inimestega,

kes ei ole kunagi abielus olnud või ei ole seda praegu. See tähendab, et inimestele on lisaks rahalistele ja muudele väärtustele oluline leida enda kõrvale keegi, kellega oma elu jagada. Inimene on sotsiaalne olend ja loodud olema kellegagi koos. Kellegi leidmine ja koos perekonna loomine ning laste kasvatamine peaks olema iga inimese üheks suuremaks elueesmärgiks ning tulemused näitavad, et inimesed, kes selle eesmärgi on saavutanud, on eluga ka rohkem rahul.

Hinnatud mudeli põhjal saadud tulemused näitavad, et kolmanda taseme haridusega inimese hinnang heaolule on 0,1 protsenti suurema tõenäosusega halb või väga halb, 1,2 protsenti suurema tõenäosusega rahuldav ja 1,3 protsenti väiksema tõenäosusega hea või väga hea, võrreldes inimesega, kellel kõrgemat haridust ei ole. Need tulemused on mõneti üllatavad, sest üldjuhul on teooriast teada, et kõrgema haridusega inimesed on eluga rohkem rahul, sest omavad paremaid töökohti ja saavutavad elus paremaid tulemusi. Saadud tulemustel võib olla mitmeid põhjusi. Näiteks sageli on kõrgharidusega inimesel suuremaid probleeme töökoha leidmisega, eriti nendel, kes on kõrgema hariduse äsja omandanud, sest nii mõneski riigis toimub kõrgharitud inimeste ületootmine. See võib tulemuseks aga anda hoopiski selle, et kõrgelt haritud inimesel on töökoht, mis ei vasta tema haridustasemele ning seetõttu hindab ta ka oma heaolu madalamaks, kui need inimesed, kes ei oma kõrget haridust ning tunnetavad, et teevad seda tööd, mida nad hästi oskavad ning mis vastab nende oskustele ja haridustasemele. Inimesed, kes ei suuda leida tööd, mis vastaks nende haridusele, võivad tunda, et on teinud elus valesid otsuseid ja kahetsust, et on nii palju aega kulutanud õppimisele ja see ei tasugi ennast tööturul ära. See on tegelikult väga huvitav ja oluline probleem, mida uurida, sest ka Eesti haridussüsteem on haridustasemete ja töökohtade mittevastavuse probleemiga kokku puutunud. Juba 2008. aastal toodi see asjaolu teravalt arutlusele, mil Riigikogu käsitles Eesti haridussüsteemi probleeme. Eesti Kaubandus-Tööstuskoja juhatuse esimees Toomas Luman ütles tookord: „Oleme juba aastaid juhtinud erinevate ministrite, valitsuste ja Riigikogu koosseisude tähelepanu tõsiasi, et meie õpilaste jaotus haridustasemete ja valdkondade lõikes ei vasta tööjõuturu tasemele või vajadustele. Majanduslikult edukates ühiskondades arvestatakse, et 50% töökohtadest eeldavad kutsehariduslikku ettevalmistust, 25% rakenduslikku ja 25% akadeemilist kõrgharidust. Meil aga läheb 71% noortest hankima kõrghariduse diplomit. Eesti ega minu teada ka mitte ühegi teise maailma majanduse struktuur aga ei paku töökohti, mis

70-1 juhul 100-st nõuaks kõrgharidust.“ (Riigikogu arutas...2014) Ehk siis inimesed teevad mingil hetkel oma elus ühe tähtsaima otsuse, kui valivad, millisel moel jätkata oma haridusteed ning nad kulutavad hariduse omandamisele palju aega ning raha. Kui tulevikus selgub, et nende visioon sellest, kes nad olla tahtsid ja sellest, kuhu nad antud hetkel jõudnud on ei kattu, siis inimesed ongi õnnetumad, sest saavad aru, et ei ole saavutanud seda, mida tahtsid ja nende oodatud amet ning sissetulek ei vasta sellele, mida nad soovisid. See vähendabki ülddist eluga rahulolu. Samuti võib selliseid tulemusi põhjendada näiteks sellega, et kõrgema haridusega inimeste töökoht võib olla niivõrd vastutusrikas ja stressirohke, et see kandub sageli üle kodustesse tingimustesse ja igapäevaellu ning segab perekonna ja sõpradega suhtlemist ning vaba aja veetmist. Seega võib öelda, et haridustase, millega inimkapitali traditsiooniliselt mõõdetakse, ei suurendagi indiviidi eluga rahulolu, erinevalt tulemustest, mida on erinevad autorid oma töödes leidnud.

Tabelist 9 on näha, et enesetäiendamisega tegelenud inimese hinnang heaolule on 0,9 protsenti väiksema tõenäosusega halb või väga halb, 4,5 protsenti väiksema tõenäosusega rahuldav ja 5,4 protsenti suurema tõenäosusega hea või väga hea, võrreldes enesetäiendamisega mittetegelenud inimesega. Siinkohal võib öelda, et inimesele on oluline ennast pidevalt täiendada, oma oskusi parandada ning uusi teadmisi omandada, see aitab kaasa kindlasti ka töö tulemuslikkusele ning inimese enesehinnangu paranemisele. Kui inimene tunneb ennast kompetentsena oma tegemistes, siis on ta ka endaga rohkem rahul, ta on enesekindlam, ka teiste inimeste ning kolleegidega suhtlemisel, ta tunneb ennast tööturul konkurentsivõimelisemana ning tunneb, et teeb midagi, et oma elu veel paremaks muuta. Seega võib öelda, et kui haridus inimkapitali näitajana oli eluga rahuloluga seotud negatiivselt, siis koolitusel käimine suurendab indiviidi eluga rahulolu.

Tulemuste põhjal saab öelda, et inimene, kel on rohkem formaalseid võrgustikke hindab oma heaolu 2,3 protsenti väiksema tõenäosusega halvaks või väga halvaks, 5,5 protsenti väiksema tõenäosusega rahuldavaks ning 9,7 protsenti suurema tõenäosusega heaks või väga heaks, võrreldes inimesega, kelle formaalsetesse võrgustikesse kuuluvus on suhteliselt kõrge. Inimene tahab tunda, et ta kuulub kuhugi. Sellistesse formaalsetesse organisatsioonidesse, kus inimene saab osa tähtsatest tegemistest ja olulistest küsimustes

kaasarääkimisest, kuulumine võibki suurendada inimese heaolu läbi selle, et ta tunneb end osana suuremast grupist, kus teda teatakse ja hinnatakse ning kus ka tema arvamust kuulda võetakse. Inimene saab suunata oma ideed ja energia millegi paremaks muutmisele ning tunneb, et annab panuse millegi olulise toimimisele.

Mitteformaalsetesse võrgustikesse kuuluvate inimeste hinnang oma heaolule osutus aga 1,0 protsenti väiksema tõenäosusega halb või väga halb, 5,0 protsenti väiksema tõenäosusega rahuldav ning 5,0 protsenti suurema tõenäosusega hea või väga hea, võrreldes inimestega, kelle mitteformaalsetesse võrgustikesse kuuluvus on madal. See tähendab, et inimestele on lisaks formaalsetele võrgustikele oluline omada ka mitteformaalseid võrgustikke, kuigi tulemused näitavad, et nende omamine ei ole niivõrd heaolu suurendav, kui on formaalsete võrgustike omamine. Põhjus võib olla nimelt selles, et formaalsetes organisatsioonides ja ühendustes osalemine võimaldab inimesel tõsta enda enesekindlust ja –hinnangut, inimene tunneb end olulise lülina millegi suurema toimima panemisel ja tunneb, et inimesed tema ümber austavad teda. Perekond, sõbrad ja kolleegid on aga samuti olulised. Inimene vajab tuge ja inimesi enda ümber, kellega saab suhelda lähemalt, oma aega veeta ja keda ta saab ka usaldada. Perekond on inimesele tavaliselt ikkagi kõige tähtsam, aga sellest ainult ei piisa. Inimene peab enda potentsiaali rakendama ja tundma, et ta tõesti teeb elus midgi olulist.

Inimese heaolu suurendab ka üldine usaldus teiste inimeste vastu, kes teda ümbritsevad. Inimesed, kes tunnevad, et inimesi saab üldiselt usaldada, hindavad ka oma heaolu 1,7 protsenti väiksema tõenäosusega halvaks või väga halvaks, 5,7 protsenti väiksema tõenäosusega rahuldavaks ja 5,7 suurema tõenäosusega heaks või väga heaks, võrreldes inimesega, kes usub, et teisi inimesi usaldada ei saa. See tähendab, et usaldus on ikkagi inimsuhete aluseks ja kui inimene tunneb, et teda ümbritsevad inimesed on usaldusväärsed, siis ei pea ta pidevalt muretsema ja hirmu tundma, et teda petetakse või talle haiget tehakse. Elu sellises keskkonnas on rahuldustpakkuvam. Kõige suurem mõju indiviidi heaolule on aga institutsiooniline usaldus.

Mudeli hindamise tulemustest on näha, et inimene, kes tunneb, et saab riigi institutsioone usaldada, hindab ka oma heaolu 5,2 protsenti väiksema tõenäosusega halvaks või väga halvaks, 14,0 protsenti väiksema tõenäosusega rahuldavaks ja koguni 17,2 protsenti suurema tõenäosusega heaks või väga heaks, võrreldes indiviidiga, kes

sellist usaldust ei tunneta. See näitab selgelt, et indiviidile on väga oluline, et ta tunneks end riigis, kus ta elab, väga turvaliselt ja saaks usaldada võime ja võimulolijaid. Keskkond, milles inimene tegutseb ja oma elu üles ehitab on ikkagi kõige aluseks ja määrab inimese heaolu väga suurel määral.

Nagu arvata ka oli, siis ka sissetulek mõjutab oluliselt indiviidi heaolu. Tulemused näitavad, et sissetuleku suurenedes (ehk kui inimene liigub madalama sissetulekuga grupist kõrgema sissetulekuga gruppi) on inimese hinnang oma healule 2,0 protsenti väiksema tõenäosusega halb või väga halb, 6,2 protsenti väiksema tõenäosusega rahuldav ja 6,2 protsenti suurema tõenäosusega hea või väga hea.

Saadud tulemuste põhjal võib öelda, et suuremat mõju indiviidi healule paistavad omavat tervis ning formaalsete võrgustike ja institutsioonilise usalduse olemasolu, neist suurim mõju paistab olevat aga institutsioonilisel usaldusel. Ehk siis võib öelda, et indiviidi hinnang tema healule on eelkõige seotud sellega, kui palju saab ta usaldada institutsioone ja nende tegevusi ning kui turvaliselt ta ennast riigis elades tunneb. Kui keskkond, elamistingimused ja võimalused tegutsemiseks on stabiilsed ning kindlustunnet tekitavad, siis on inimesel lihtsam oma elu üles ehitada ja rahulikult elada. Suur mõju on ka sellel, kui heaks või halvaks hindab inimene oma tervist. See on samuti loogiline tulemus, sest tervis on ju tegelikult inimese kõigi tegevuste aluseks. Kui ei ole tervist, siis ei saa olla ka kõike muud.

Autor leidis marginaalsed efektid ka *logit* ja *probit* mudelite kohta (vt lisa 5). Võib öelda, et tulemused olid suhteliselt stabiilsed kõigi erinevate mudelite puhul. Samuti hindas autor regressioonmudeli, kus sõltuvaks muutujaks pani heaolu faktormuutuja, mille koostas uuringus olevate õnnelikkuse ja eluga rahulolu näitajate põhjal, ning sõltumatuteks muutujateks kõik eelpool nimetatud muutujad. Tulemused tulid jällegi väga sarnased praegusele mudelile, sest statistiliselt ei olnud olulised jällegi normid ja poliitiline kaasatus. Seega võib öelda, et tulemused on suhteliselt stabiilsed erinevate mudelite puhul. Põhimudeliks valis autor aga järjestatud muutujaga mudeli varasemate tööde eeskujul, kus on seda rohkelt kasutatud.

2.3. Inimkapitali ja sotsiaalkapitali seosed heaoluga erinevates demograafilistes gruppides

Lisaks üldisele mudelile soovib autor uurida inimkapitali ja sotsiaalkapitali seoseid subjektiivse heaoluga ka erinevates demograafilistes gruppides. Näiteks oleks huvitav teada, kas naiste jaoks on usalduse olemasolu olulisem kui meeste jaoks selleks, et nad oleksid oma eluga rohkem rahul ning kas mehed hindavad oma heaolule hinnangut andes formaalseid ja mitteformaalseid suhteid ning abielu näiteks rohkem või vähem kui naised. Samuti oleks huvitav teada, kas näiteks vanematel inimestel võivad formaalsed võrgustikud olla väiksema mõjuga heaolu kujunemisel kui noortel või kas inimesed, kes ei ole abielus tähtsustavad rohkem oma elus üldise usalduse olemasolu kui inimesed, kes on abielus.

Heaolu ning sotsiaalkapitali ja inimkapitali seoste uurimiseks koostatud ja hinnatud mudeli analüüsist selgus, et sugu siiski omab olulist seost sellega, milliseks indiviid oma heaolu hindab. Selleks, et naiste ja meeste heaoluhinnangutest paremat ettekujutust saada viis autor läbi lisaks analüüsi uurimaks, millisel moel võiks meestel ja naistel inimkapitali ja sotsiaalkapitali seos heaoluga olla erinev. Selleks hindas autor esialgsele mudelile sarnased mudelid nii naistele kui ka meestele eraldi (vt tabel 10).

Mõlemad hinnatud mudelid on statistiliselt olulised. Allolevast tabelist on näha, et meeste ja naiste jaoks omavad heaolu puhul olulisust sarnased tegurid ning nagu ka esialgse mudeli puhul, siis normid ja poliitiline kaasatus ei ole naiste ega meeste puhul olulised heaolu määrajad. Ainsad erinevused tulevad sisse perekonnaseisu ja hariduse puhul, kus selgub, et perekonnaseis ei ole heaoluga statistiliselt oluliselt seotud meeste jaoks siis, kui võrrelda rahuldavat või head olukorda halva olukorraga ning haridus ei ole meeste puhul üldse statistiliselt oluline, kuid naiste puhul on see oluline vaid siis, kui võrrelda halba või rahuldavat olukorda hea olukorraga, kuid see ei oma olulisust, kui võrrelda rahuldavat või head olukorda halva olukorraga ehk siis selleks, et naine hindaks oma heaolu heaks või väga heaks on haridusel siiski oluline osa. Selline tulemus on mõneti huvitav.

Tabel 10. Naiste ja meeste hinnangud oma heaolule sõltuvana nende karakteristikutest

	NAISED		MEHED	
	Üldistatud järjestatud <i>logit</i> - mudel (kordaja ja st. viga)		Üldistatud järjestatud <i>logit</i> - mudel (kordaja ja st. viga)	
	Pr(Olukord>1 ehk 1 vs 2+3)	Pr(Olukord>2 ehk 1+2 vs 3)	Pr(Olukord>1 ehk 1 vs 2+3)	Pr(Olukord>2 ehk 1+2 vs 3)
Tervis	0,757*** (0,042)	0,756*** (0,030)	0,791*** (0,047)	0,705*** (0,034)
Vanus	0,006*** (0,002)	0,007*** (0,001)	0,008*** (0,002)	0,010*** (0,001)
Perekonnaseis	0,114*** (0,040)	0,138*** (0,025)	0,070 (0,041)	0,103*** (0,027)
Haridus	0,013 (0,069)	-0,088*** (0,042)	-0,067 (0,075)	-0,038 (0,046)
Koolitus	0,206*** (0,083)	0,233*** (0,048)	0,218*** (0,085)	0,335*** (0,049)
Formaalsed võrgustikud	0,578*** (0,124)	0,437*** (0,068)	0,462*** (0,125)	0,421*** (0,068)
Mitteformaalsed võrgustikud	0,294*** (0,033)	0,293*** (0,023)	0,176*** (0,037)	0,285*** (0,025)
Üldine usaldus	0,403*** (0,043)	0,401*** (0,026)	0,384*** (0,046)	0,375*** (0,028)
Institutsiooniline usaldus	1,171*** (0,053)	0,969*** (0,032)	1,231*** (0,058)	0,986*** (0,034)
Normid	0,017 (0,052)	0,048 (0,034)	-0,117*** (0,057)	0,040 (0,036)
Poliitiline kaasatus	-0,142 (0,124)	0,114 (0,076)	-0,153 (0,122)	-0,138 (0,076)
Sissetulek	0,446*** (0,046)	0,346*** (0,028)	0,466*** (0,047)	0,432*** (0,029)
Lõikepunkt 1	-4,650*** (0,240)	-6,214*** (0,167)	-4,254*** (0,258)	-6,314*** (0,179)
Vaatlusi	16 950		15 416	
R2	0,1690		0,1685	
LR-stat	4750,70***		4120,92***	

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Mudelis, kus valimis olid ainult naised on haridus küll statistiliselt oluline, erinevalt meestest, kuid see on negatiivse märgiga, sarnaselt üldmudelile. Seda võiks põhjendada näiteks sellega, et naised on meestest emotsionaalsemad ja tundlikumad ning kui neil on näiteks tänu kõrgemale haridusele väga hea ning vastutusrikas töökoht, siis sellega tekkiva stressi ning muude muremõtete ja probleemidega tegelemine mõjutab naist lähtuvalt sellest igapäevaelus veidi rohkem ja seetõttu mõjutab see ka suuresti seda, kas naine hindab oma heaolu pigem paremaks või halvemaks. Mehed võivad selliste pingetega veidi kergemini toime tulla ja seetõttu ei ole see nende jaoks nii palju heaolu

määrav kui naistele. Samuti võib naiste puhul olulist osa mängida see, et nad abielluvad ja saavad lapsed ning seetõttu veedavad väga palju aega koduse pereema rollis olles. Kui naine on väga palju aega ja vaeva kulutanud, et ennast harida ning tulevikus ei saagi oma teadmisi ja potentsiaali täielikult rakendada, siis ta tunnebki, et tema vaev ei ole ennast ära tasunud.

Selleks, et saaks analüüsi tulemusi jällegi detailsemalt välja tuua leidis autor ka marginaalsed efektid meeste ja naiste mudelitele (vt tabel 11). Saadud tulemustest on näha, et eksisteerivad mõningad erinevused selles, mis on oluline naistele ja meestele oma heaolu määramisel. Kuna haridus oli oluline heaolu mõjutav tegur vaid naiste puhul, siis võib siinkohal lihtsalt öelda, et kui naine on kõrgharidusega, siis tema hinnang heaolule on halb 0,1 protsenti väiksema tõenäosusega, rahuldav 1,8 protsenti suurema tõenäosusega kui naisel, kes ei oma kõrgharidust, kuid hea või väga hea 1,8 protsenti väiksema tõenäosusega võrreldes naisega, kes kõrgemat haridust ei oma. Seega hariduse omandamine küll suurendab heaolu rahuldavale tasemele, arvatavasti läbi parema palga ja enesehinnangu, kuid samuti hinnang eluga rahulolule väheneb väga healt tasemelt rahuldavale tasemele, arvatavasti tänu sellele, et inimene tunneb end üleharituna.

Tabel 11. Selgitavate muutujate mõju tõenäosuse muutusele (protsendipunktides) omada teatud heaoluhinnangut naiste ja meeste lõikes

	NAISED			MEHED		
	Üldistatud järjestatud <i>logit</i> -mudel			Üldistatud järjestatud <i>logit</i> -mudel		
	Halb	Rahuldav	Hea	Halb	Rahuldav	Hea
Tervis	-3,5	-11,5	16,4	-3,2	-9,9	13,7
Vanus	-0,0	-0,1	0,2	-0,0	-0,2	0,1
Perekonnaseis	-0,5	-2,0	2,4	-0,3	-2,0	1,2
Haridus	-0,1	1,8	-1,8	0,3	0,4	-0,7
Koolitus	-0,9	-3,7	4,7	-0,9	-5,3	6,2
Formaalsed võrgustikud	-2,6	-5,6	10,0	-1,9	-5,3	4,8
Mitteformaalsed võrgustikud	-1,3	-4,3	5,0	-0,7	-4,3	4,9
Üldine usaldus	-1,8	-6,5	8,6	-1,6	-5,6	8,5
Institutsiooniline usaldus	-5,3	-14,5	20,3	-5,0	-13,2	19,8
Normid	-0,1	-0,6	0,0	0,5	-1,3	0,5
Poliitiline kuuluvus	0,6	-1,9	0,0	0,6	1,3	0,0
Sissetulek	-2,0	-5,6	6,4	-1,9	-6,0	8,9

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Tabelist 11 hakkab veel kohe silma, et suurim erinevus naiste ja meeste heaoluhinnangu kujunemisel esineb formaalsete võrgustike olulisuses. Nimelt naiste puhul on formaalsetel võrgustikel palju suurem mõju heale või väga heale heaoluhinnangule. Kui formaalsete võrgustike olemasolu suurendab naiste puhul hea või väga hea heaoluhinnangu esinemise tõenäosust 10,0 protsenti, siis meeste puhul vaid 4,8 protsenti, võrreldes nende naiste ja meestega, kelle formaalsete võrgustike ring on väiksem. Seda võib põhjendada ehk sellega, et naised on oma loomult pigem perekesksemad ning seetõttu on neil sageli paljudele informatsiooniallikatele raskem juurdepääs kui meestel ja nad kulutavad suurema osa oma energiast perekondliku elu kooshoidmisele. Seepärast suurendabki naistel formaalsete võrgustikesse kuulumine ehk kuulumine erinevatesse organisatsioonidesse ja ühendustesse, heaolu rohkem kui meestel, nad tunnevad, et neid hinnatakse, vajatakse ja austatakse ka väljaspool perekonda ning nende võimalused eneseteostuseks on sellega ka suuremad. Mehed on aga loomult rohkem väljapoole suunatud suhtumisega, loovad varakult rohkelt sidemeid, leiavad üles vajalikud informatsiooniallikad ja seetõttu ei pea nad ilmtingimata kuuluma mõnda organisatsiooni või ühendusse, et end tõestada ja paremini tunda.

Mitteformaalsete võrgustike mõju heaolule on meestel ja naistel enam-vähem sama suur. Tabelist on näha, et nii naised kui ka mehed, kellel on mitteformaalsete võrgustike ring suurem hindavad oma heaolu heaks või väga heaks ligi 5 protsenti suurema tõenäosusega, võrreldes naiste ja meestega, kellel ei ole nii palju ja tugevaid mitteformaalseid sõprussuhteid. Heaolu madalama hinnangu esinemise tõenäosust vähendavad mitteformaalsed võrgustikud naiste puhul aga veidi rohkem kui meestel (vastavalt 1,3 ja 0,7 protsenti).

Tulemustest on näha, et nii naiste kui ka meeste puhul mõjutab nende heaoluhinnangut kõige rohkem institutsiooniline usaldus, mis on oodatud tulemus, vaadates üldise mudeli tulemusi. Nii naised kui ka mehed, kes tunnetavad suuremat usaldust institutsioonide vastu hindavad oma heaolu ligi 20 protsenti suurema tõenäosusega heaks või väga heaks, võrreldes naiste ja meestega, kes sellist usaldust institutsioonide tegevuse vastu ei oma. Heaoluhinnangut „halb“ vähendab sellise usalduse olemasolu nii naistel kui ka meestel aga ligi 5 protsendilise tõenäosusega.

Tabelist 11 on ka näha, et tervis on nii naistele kui ka meestele intituksionaalse usalduse järel olulisuselt teine tegur. Naiste heaoluhinnangut parandab parema tervise omamine veidi rohkem kui meeste puhul. Kui naise tervis paraneb, siis tema heaoluhinnang on 16,4 protsenti suurema tõenäosusega hea või väga hea, võrreldes naistega, kelle tervislik seisund on kehvem. Kui mehe tervis muutub paremaks, siis tema hinnang oma heaolule on 13,7 protsenti suurema tõenäosusega hea või väga hea, võrreldes meestega, kelle tervislik seisund on kehvem. Selle väikese erinevuse põhjuseks võib olla meeste suhtumine oma tervisesse. Teatavasti suhtuvad mehed oma tervislikku seisundisse kergekäelisemalt ja hoolimatumalt kui naised ning lähevad arsti vastuvõtule siis, kui tervis on juba väga halb. Naised seevastu on veidi tundlikumad ja hoolikamad oma tervisliku heaolu suhtes.

Oluline heaolu mõjutav tegur on kindlasti ka sissetulek. Tulemustest on näha, et see on meeste puhul rohkem heaolu mõjutav tegur kui naiste puhul. Kui tabelit vaadata, siis näeb, et naistele on tegelikult olulisem üldine usaldus, mille olemasolu korral on heaoluhinnang hea või väga hea 8,6 protsenti suurema tõenäosusega, võrreldes naistega, kes tunnetavad, et ei saa usaldada teisi inimesi enda ümber. Meeste puhul on vastav näitaja umbes sama kõrge, 8,5, kuid sissetuleku suurenedes paraneb meeste heaoluhinnang heaks või väga heaks veidi suurema tõenäosusega, 8,9 protsenti, võrreldes meestega, kelle sissetulek on madalam, kuid naistel on see näitaja vaid 6,4 protsenti ehk sissetuleku mõju naistel on väiksem kui üldise usalduse olemasolu mõju heale või väga heale heaoluhinnangule. Siit võib järeldada, et nii naistele kui ka meestele on enam-vähem võrdselt oluline usaldus neid ümbritsevate inimeste vastu. See on loogiline, sest ümbritsevad inimesed avaldavad indiviididele ja nende heaolule suurt mõju. Kui inimeste vahel valitseb usaldus, siis on kergem ja kindlam võtta vastu otsuseid, saab teha tehinguid väiksemate kuludega ning ka emotsionaalselt on kergem igapäevaselt tegutseda, sest on vähem muresid ja kahtlusi teiste suhtes. Nagu arvata oli, siis mehed on palga suhtes aga veidi tundlikumad. Arvatavasti tuleneb see ikkagi levinud kujutelmast, et mehed on perekonnapead ja peamised sissetuleku teenijad. Mehed tunnetavad suuremat rahalist vastutust ja seetõttu on nad ka tundlikumad selle suhtes, kui heal töökohal nad on ja kas nad saavad piisavalt head palka, et perekonda üleval pidada.

Koolitust peavad samuti nii naised kui ka mehed tähtsaks oma heaolu juures, kuid mehed hindavad seda veidi kõrgemana kui naised. Nimelt kui mees läbib koolituse, siis tema hinnang heaolule on 6,2 protsenti suurema tõenäosusega hea või väga hea, võrreldes teiste meestega, kes koolitust läbinud ei ole. Naiste puhul on see näitaja veidi väiksem, 4,7 protsenti. Koolituse mõju meeste heaoluhinnangule on veidi suurem arvatavasti jällegi tänu palga tähtsusele.

Perekonnaseis on naistele aga suurema tähtsusega. Kui naine on abielus, siis tema hinnang on hea või väga hea 2,4 protsenti suurema tõenäosusega kui naisel, kes ei ole abielus või ei ole seda kunagi olnud. Meeste puhul on vastav näitaja 1,2 protsenti. See tuleneb arvatavasti sellest, et naised on oma loomult perekesksemad. Nad pigem seavad esikohale perekonna loomise ja laste saamise, mehed keskenduvad sageli rohkem aga karjääri tegemisele ja kõrgema palga saamisele. Siiski on näha, et mõlemale on kaaslase olemasolu tähtis selleks, et nad oma eluga rohkem rahul oleksid.

Vanus omab kõige väiksemat mõju, kuid selle mõju suurus on nii naiste kui meeste heaoluhinnangu kujunemisel enam-vähem sama. Tabelist on näha, et kui naine või mees on vanemas eas, siis tema hinnang heaolule on vastavalt 0,2 ja 0,1 protsenti suurema tõenäosusega hea või väga hea, võrreldes naiste ja meestega, kes on nooremad. Tuleb välja, et nii naised kui ka mehed hindavad oma heaolu pensionieas enam-vähem sama suureks.

Seega antud tulemuste põhjal saab öelda, et leidub erinevusi selles, kuidas naised ja mehed oma heaolu näevad ja mille põhjal nad seda suuremaks või väiksemaks hindavad. Naised näevad oma heaolu pigem eneseteostuses, formaalsete sidemete omamises, tervises, usalduses. Mehed hindavad veidi kõrgemalt aga sissetulekut ja enda koolitamist, kuigi ka eelnevalt mainitud tegurid on nendelegi olulised, et oma elu suurema rahuloluga elada.

Järgmise demograafilise tegurina vaatles autor vanust. Autor hindas mudelid erinevate vanusegruppide lõikes, et teada saada, kas ja kuidas võiks erinevas vanuses olevatel inimestel inimkapitali ja sotsiaalkapitali seos heaoluga olla erinev (vt tabel 12).

Tabel 12. Erinevatesse vanusegruppidesse kuuluvate inimeste hinnangud oma healole sõltuvana nende karakteristikutest

	15-24 aastased		25-64 aastased		65-103 aastased	
	Üldistatud järjestatud logit-mudel (kordaja ja st. viga)		Üldistatud järjestatud logit-mudel (kordaja ja st. viga)		Üldistatud järjestatud logit-mudel (kordaja ja st. viga)	
	Pr(Olu-kord>1 ehk 1 vs 2+3)	Pr(Olu-kord>2 ehk 1+2 vs 3)	Pr(Olu-kord>1 ehk 1 vs 2+3)	Pr(Olu-kord>2 ehk 1+2 vs 3)	Pr(Olu-kord>1 ehk 1 vs 2+3)	Pr(Olu-kord>2 ehk 1+2 vs 3)
Tervis	0,355*** (0,168)	0,540*** (0,103)	0,732*** (0,036)	0,720*** (0,027)	0,886*** (0,063)	0,764*** (0,042)
Sugu	-0,191 (0,171)	-0,072 (0,092)	-0,092 (0,051)	-0,071*** (0,033)	-0,119 (0,090)	0,003 (0,061)
Perekonnaseis	0,119 (0,185)	0,201 (0,106)	0,139*** (0,031)	0,207*** (0,020)	0,287*** (0,080)	0,271*** (0,053)
Haridus	0,021 (0,232)	-0,283*** (0,119)	0,031 (0,059)	-0,011 (0,037)	-0,045 (0,115)	0,064 (0,074)
Koolitus	0,355 (0,188)	0,289*** (0,096)	0,205*** (0,064)	0,311*** (0,038)	0,740*** (0,321)	0,340*** (0,147)
Formaalsed võrgustikud	0,499 (0,372)	0,547*** (0,177)	0,408*** (0,101)	0,348*** (0,057)	0,979*** (0,220)	0,668*** (0,109)
Mitteformaalsed võrgustikud	0,274*** (0,124)	0,341*** (0,075)	0,251*** (0,029)	0,280*** (0,020)	0,131*** (0,048)	0,226*** (0,034)
Üldine usaldus	0,546*** (0,133)	0,435*** (0,067)	0,387*** (0,038)	0,394*** (0,023)	0,374*** (0,063)	0,365*** (0,041)
Institutsiooniline usaldus	1,097*** (0,152)	0,821*** (0,075)	1,114*** (0,047)	0,943*** (0,028)	1,451*** (0,082)	1,115*** (0,052)
Normid	0,036 (0,143)	-0,006 (0,076)	-0,007 (0,045)	0,052 (0,029)	-0,195*** (0,085)	0,050 (0,056)
Poliitiline kaasatus	-0,201 (0,337)	-0,023 (0,169)	-0,139 (0,098)	-0,022 (0,062)	0,042 (0,239)	0,235 (0,146)
Sissetulek	0,462*** (0,115)	0,355*** (0,060)	0,468*** (0,038)	0,427*** (0,024)	0,358*** (0,083)	0,238*** (0,051)
Lõikepunkt 1	-3,119 *** (0,717)	-4,962*** (0,450)	-4,184*** (0,188)	-6,141*** (0,138)	-4,293*** (0,345)	-5,922*** (0,249)
Vaatlusi	3174		21 953		7239	
R2	0,1155		0,1695		0,1995	
LR-stat	485,88***		6127,79***		2409,73***	

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Kõik tabelis 12 olevad hinnatud mudelid on statistiliselt olulised. Ülevalpool olevast tabelist on näha, et kõigi vanusegruppide jaoks on statistiliselt olulised muutujad tervis, mitteformaalsed võrgustikud, üldine usaldus, institutsiooniline usaldus ja sissetulek ning nende seos healuga on positiivne. Sugu osutub oluliseks muutujaks vaid vanusegrupis

25-64, kui võrrelda halba või rahuldavat olukorda hea olukorraga, ehk selleks, et 25-64 aastane inimene hindaks oma heaolu heaks, on oluline see, kas ta on naine või mees.

Perekonnaseis ei ole statistiliselt oluline muutuja vaid esimeses vanuserühmas, mis on ka loogiline, sest selles eluetapis on inimesed veel piisavalt noored, et selliseid väärtusi nii kõrgelt veel mitte hinnata ning neil hakkavad need väärtused ja soovid alles välja kujunema.

Haridusel on heaoluga statistiliselt oluline negatiivne seos aga just esimeses vanuserühmas ning siis, kui võrrelda halba või rahuldavat olukorda hea olukorraga. See on samuti seletatav sellega, et selles vanuses noored enamasti lõpetavad oma haridustee ja muutuvad tööturul aktiivsemaks ning sellel hetkel võib esineda töökoha leidmisel palju pettumusi ning võib toimuda arusaamine, et saadud haridusega ei olda rahul.

Koolitus ja formaalsed võrgustikud on samuti statistiliselt olulised näitajad kõigis vanuserühmades, kuid esimeses rühmas on need muutujad olulised vaid siis, kui võrrelda halba või rahuldavat heaoluhinnangut hea heaoluhinnanguga. Esimese olukorra puhul (halb versus rahuldav ja hea hinnang) ei ole see muutuja oluline. Samuti osutub nendes mudelites oluliseks muutuja normid, kuid seda vaid kolmandas vanuserühmas ning siis, kui võrrelda halva heaoluhinnangu esinemist rahuldava või hea heaoluhinnangu esinemisega. Seos on negatiivne ehk inimene, kes peab elus oluliseks õiget käitumist ja järgib seda oma elus, hindab oma heaolu väiksemaks. See võib tuleneda sellest, et kuigi inimene ise käitub reeglite järgi, siis ta võib tunnetada, et tema ümber olevad inimesed seda ei tee ning see kahandab tema rahulolu oma eluga. Poliitiline kaasatus ei ole statistiliselt oluline üheski vanuserühmas.

Selleks, et saaks analüüsi tulemusi jällegi detailsemalt välja tuua leidis autor ka marginaalsed efektid erinevate vanusegruppide mudelitele (vt tabel 13). Tulemused näitavad, et on siiski olemas mõningad erinevused erinevate vanusegruppide heaoluhinnangu kujunemises.

Tabelist 13 on näha, et erinevate vanusegruppide heaolu mõjutavad kõige tugevamalt siiski sarnased tegurid. Kõigil vanuserühmadel määrab heaoluhinnangu kõige enam institutsiooniline usaldus. Kui inimene vanuserühmas 65-103 tunneb usaldust

institutsioonide vastu, siis tema hinnag oma heaolule on 20,1 protsenti suurema tõenäosusega hea, võrreldes teise inimesega samas vanuserühmas, kellel institutsiooniline usaldus puudub. 25-64 aastaste seas on vastav näitaja 17,3 protsenti ning nooremate vanuserühmas 13,9 protsenti.

Tabel 13. Selgitavate muutujate mõju tõenäosuse muutusele (protsendipunktides) omada teatud heaolu hinnangut vanusegruppide lõikes

	15-24			25-64			65-103		
	Üldistatud järjestatud <i>logit</i> -mudel			Üldistatud järjestatud <i>logit</i> -mudel			Üldistatud järjestatud <i>logit</i> -mudel		
	Halb	Rahuldav	Hea	Halb	Rahuldav	Hea	Halb	Rahuldav	Hea
Tervis	-1,0	-7,7	8,4	-3,4	-11,3	13,5	-3,6	-11,5	13,3
Sugu	0,5	0,6	-1,1	0,4	1,0	-1,4	0,5	-0,5	0,1
Perekonnaseis	-0,3	-2,7	2,4	-0,6	-3,2	5,1	-1,2	-4,1	7,1
Haridus	-0,1	4,8	-4,7	-0,1	0,4	-0,2	0,2	-1,4	1,2
Koolitus	-1,0	-3,5	4,5	-0,9	-5,2	6,2	-2,3	-4,9	7,2
Formaalsed võrgustikud	-1,4	-8,5	7,5	-1,9	-2,7	9,7	-4,0	-8,3	11,1
Mitteformaalsed võrgustikud	-0,7	-4,8	6,4	-1,2	-4,4	5,0	-0,5	-3,9	2,6
Üldine usaldus	-1,5	-5,0	8,5	-1,8	-6,4	8,5	-1,5	-5,1	8,7
Institutsiooniline usaldus	-3,0	-10,2	13,9	-5,1	-14,4	17,3	-6,0	-16,6	20,1
Normid	-0,1	0,1	0,0	0,0	-0,6	0,8	0,8	-1,8	0,7
Poliitiline kuuluvus	0,6	0,0	0,0	0,6	0,0	0,0	-0,2	0,0	3,5
Sissetulek	-1,3	-3,9	6,2	-2,1	-6,6	8,8	-1,5	-2,8	3,7

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Samuti näitavad tulemused, et tervis osutub teiseks oluliseks muutujaks kõigis vanuserühmades. Kui vanuserühmas 15-24 oleval inimesel muutub hinnang tervisele ühe ühiku võrra paremaks, siis tema heaoluhinnang on 8,4 protsenti suurema tõenäosusega hea, võrreldes inimesega samas vanuserühmas, kelle hinnang oma tervisele on halvem. Vanuserühmas 25-64 suurendab tervise paranemine ühe ühiku võrra tõenäosust heale heaoluhinnangule 13,5 protsenti, võrreldes samas vanuserühmas oleva kehvema tervisega inimesega ning viimases vanuserühmas on vastav näitaja 13,3 protsenti. See tähendab, et tervis on oluline igale inimesele, olenemata sellest, kui vana ta on, kuigi tulemustest on näha, et noorte jaoks ei ole see nii palju heaolu suurendav kui vanemate inimeste jaoks. Esimeses vanuserühmas on samaväärselt tervisega oluline ka üldine usaldus ehk kui vanuserühmas 15-24 tunnetab indiviid, et saab usaldada end

ümbritsevaid inimesi, siis tema hinnang oma heaolule on 8,5 protsenti suurema tõenäosusega hea, võrreldes samas vanuserühmas oleva inimesega, kes usaldust ei tunneta. Kolmanda muutujana mõjutab kõigis vanusegruppides indiviidi hinnangut oma heaolule väga palju formaalsete võrgustike olemasolu. Indiviid, kes omab formaalseid sidemeid hindab oma heaolu erinevates vanuserühmades vastavalt 7,5, 9,7 ja 11,1 protsenti suurema tõenäosusega heaks. Ehk inimestele on ikkagi oluline kuuluda mingisse ühendusse või organisatsiooni või teha vabatahtlikku tööd selleks, et ta tunneks suuremat rahulolu oma eluga.

Tabelist on veel näha, et sissetulek ei ole vanemate inimeste jaoks nii palju heaolu suurendav, kui nooremate või keskealiste jaoks. See tähendab, et sissetulek ei ole vanemate inimeste jaoks enam nii oluline, pigem on selles vanuserühmas olulisemad muud tegurid. Samuti osutub, et mitteformaalsete võrgustike olemasolu ei mõjuta viimases vanuserühmas heaolu enam nii palju kui teistes vanuserühmades, pigem muutub olulisemaks perekonnaseis. Ehk kui nooremad inimesed väärtustavad rohkem suhtlemist sõprade, kolleegidega, siis vanemad inimesed väärtustavad pigem seda, et nende kõrval on keegi. Võib öelda, et kui 64-103. aastaste vanuserühma kuuluv indiviid on abielus, siis tema hinnang oma heaolule on 7,1 protsenti suurema tõenäosusega hea, võrreldes samas vanuserühmas oleva indiviidiga, kes ei ole abielus või ei ole seda kunagi olnud.

Seega võib öelda, et olenemata vanuserühmast on inimestele oluline omada usaldust institutsioonide vastu, omada head tervist ning kuuluda formaalsetesse võrgustikesse. Sissetuleku mõju heaolule väheneb vanuse kasvades ning samuti muutub vanuse kasvades olulisemaks just perekonnaseis.

Viimase demograafilise tegurina analüüsis autor perekonnaseisu. Autor hindas kolm mudelit, kus esimeses olid valimiks inimesed, kes ei ole kunagi abielus olnud, teise mudeli valimiks olid inimesed, kes on lahutatud ja kolmanda mudeli valimisse kuulusid inimesed, kes on abielus (vt tabel 14).

Tabel 14. Erinevatesse perekonnaseisu gruppidesse kuuluvate inimeste hinnangud oma heaolule sõltuvana nende karakteristikutest

	Pole kunagi abielus olnud		Lahutatud		Abielus	
	Üldistatud järjestatud <i>logit</i> -mudel (kordaja ja st. viga)		Üldistatud järjestatud <i>logit</i> -mudel (kordaja ja st. viga)		Üldistatud järjestatud <i>logit</i> -mudel (kordaja ja st. viga)	
	Pr(Olu- kord>1 ehk 1 vs 2+3)	Pr(Olu- kord>2 ehk 1+2 vs 3)	Pr(Olu- kord>1 ehk 1 vs 2+3)	Pr(Olu- kord>2 ehk 1+2 vs 3)	Pr(Olu- kord>1 ehk 1 vs 2+3)	Pr(Olu- kord>2 ehk 1+2 vs 3)
Tervis	0,723*** (0,067)	0,739*** (0,050)	0,788*** (0,058)	0,780*** (0,045)	0,788*** (0,046)	0,719*** (0,031)
Sugu	-0,089 (0,086)	-0,107*** (0,052)	-0,166 (0,087)	-0,083 (0,065)	-0,146*** (0,062)	-0,075 (0,039)
Vanus	-0,004 (0,003)	-0,002 (0,002)	0,023*** (0,003)	0,029*** (0,002)	0,123*** (0,002)	0,013*** (0,001)
Haridus	-0,081 (0,100)	-0,133*** (0,058)	0,103 (0,097)	-0,006 (0,070)	0,021 (0,075)	0,033 (0,044)
Koolitus	0,224*** (0,101)	0,263*** (0,056)	0,220 (0,131)	0,267*** (0,086)	0,196*** (0,088)	0,327*** (0,050)
Formaalsed võrgustikud	0,522*** (0,168)	0,411*** (0,092)	0,498*** (0,169)	0,421*** (0,106)	0,540*** (0,133)	0,454*** (0,068)
Mitteformaalsed võrgustikud	0,286*** (0,053)	0,347*** (0,036)	0,178*** (0,045)	0,293*** (0,036)	0,228*** (0,035)	0,235*** (0,023)
Üldine usaldus	0,416*** (0,064)	0,399*** (0,037)	0,385*** (0,057)	0,442*** (0,041)	0,383*** (0,047)	0,360*** (0,027)
Institutsiooniline usaldus	1,063*** (0,076)	0,932*** (0,043)	1,241*** (0,074)	0,912*** (0,051)	1,233*** (0,059)	1,014*** (0,033)
Normid	-0,112 (0,073)	-0,003 (0,044)	0,007 (0,072)	0,055 (0,055)	-0,036 (0,058)	0,069 (0,035)
Poliitiline kaasatus	-0,046 (0,161)	-0,011 (0,093)	-0,146 (0,180)	0,154 (0,128)	-0,206 (0,127)	-0,063 (0,078)
Sissetulek	0,429*** (0,063)	0,405*** (0,036)	0,430*** (0,072)	0,391*** (0,049)	0,436*** (0,047)	0,337*** (0,029)
Lõikepunkt 1	-3,460 *** (0,347)	-5,659*** (0,241)	-5,451*** (0,352)	-7,639*** (0,283)	-4,438*** (0,272)	-5,940*** (0,178)
Vaatlusi	8951		6147		17 268	
R2	0,1514		0,1770		0,1669	
LR-stat	2131,27***		2097,57***		4356,64***	

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Kõik hinnatud mudelid on statistiliselt olulised. Ülevalpool olevast tabelist on näha, et kõigi perekonnaseisu gruppide jaoks on statistiliselt olulised muutujad tervis, formaalsed võrgustikud mitteformaalsed võrgustikud, üldine usaldus, institutsiooniline usaldus ja sissetulek ning nende seos heaoluga on positiivne. Sugu osutub oluliseks

muutujaks vaid nendele inimestele, kes ei ole kunagi abielus olnud ja nendele, kes on abielus ning inimeste puhul, kes ei ole kunagi abielus olnud juhul, kui võrrelda halba või rahuldavat olukorda hea olukorraga ja inimeste puhul, kes on abielus juhul, kui võrrelda halba olukorda rahuldava või hea olukorraga. Vanus on oluline muutuja vaid nendele, kes on lahutatud ja nendele, kes on abielus ning on heaoluga samuti seotud positiivselt ehk siis vanuse suurenedes hindavad need inimesed, kes on lahutatud või abielus oma heaolu kõrgemaks kui need inimesed, kes ei ole kunagi abielus olnud. Kui inimene muutub vanemaks, aga on elus vähemalt kogenud abielus olemist, siis ta on oma eluga rohkem rahul. Need, kes ei ole kunagi abielus olnud tunnevad aga, et nende elus on midagi olulist puudu. Haridus on oluline muutuja vaid nendel inimestel, kes ei ole kunagi abielus olnud ning siis, kui võrrelda halba ja rahuldavat olukorda hea olukorraga, seos on negatiivne. Koolitus on oluline kõigi gruppide jaoks, normid ja poliitiline kaasatus ei ole aga olulised muutujad üheski perekonnaseisu kirjeldavas grupis.

Selleks, et saaks analüüsi tulemusi jällegi detailsemalt välja tuua leidis autor ka marginaalsed efektid erinevate perekonnaseisu kirjeldavate gruppide mudelitele (vt tabel 15). Ka nendest tulemustest on näha, et eksisteerivad siiski mõningad erinevused erinevate perekonnaseisu gruppide heaoluhinnangute kujunemises.

Tabel 15 näitab, et heaolu hinnangud erinevates perekonnaseisu kirjeldavates gruppides on suuremal määral mõjutatud institutsioonilise usalduse olemasolust, tervisest ning formaalsetesse võrgustikesse kuulumisest. Kõige olulisem on jällegi institutsiooniline usaldus ning eriti oluline on selle olemasolu inimeste jaoks, kes on lahutatud ehk nende inimeste hinnang heaolule on 21,0 protsenti suurema tõenäosusega hea, võrreldes inimestega, kes on lahutatud, kuid ei oma institutsioonilist usaldust. Teiste gruppide jaoks on see näitaja mõnevõrra väiksem. Tervis on samuti kõigis gruppides olevate inimeste jaoks oluline mõjur ning kõige suurema mõjuga on see jällegi lahutatud inimeste jaoks. Nende hinnang heaolule on 18,0 protsenti suurema tõenäosusega hea, võrreldes inimestega, kellel on halvem tervis. Kolmanda muutujana on nende jaoks, kes ei ole kunagi abielus olnud oluline formaalsetesse võrgustikesse kuulumine. Ka lahutatud inimeste jaoks on see väga oluline, kuigi mõnevõrra olulisem on siiski üldise usalduse olemasolu. Abielus inimeste jaoks on rohkem oluline aga sissetulek. Seda võib

seletada sellega, et inimesed, kes on üksikud tähtsustavad rohkem aktiivset osalemist erinevates organisatsioonides ja suunavad suure energia sinna, võimalik, et ka uute kontaktide otsimise nimel. Inimesed, kes omavad kaaslast aga pigem peavad oluliseks heaolu suurendajaks sissetulekut, arvatavasti tuleneb see soovist perekonnale kindlat sissetulekut pakkuda ning abielus inimestel ei pruugigi olla nii palju aega, et mujale panustada.

Tabel 15. Selgitavate muutujate mõju tõenäosuse muutusele (protsendipunktides) omada teatud heaoluhinnangut perekonnaseisu lõikes

	Pole kunagi abielus olnud			Lahutatud			Abielus		
	Üldistatud järjestatud logit-mudel			Üldistatud järjestatud logit-mudel			Üldistatud järjestatud logit-mudel		
	Halb	Rahuldav	Hea	Halb	Rahuldav	Hea	Halb	Rahuldav	Hea
Tervis	-3,0	-11,5	13,0	-6,2	-11,6	18,0	-2,8	-10,0	11,5
Sugu	0,4	1,7	-2,1	1,3	0,7	-2,0	0,5	0,8	-1,3
Vanus	0,0	0,0	0,0	-0,2	-0,6	0,7	-0,0	-0,2	0,2
Haridus	0,3	2,3	-2,6	-0,8	0,9	-0,1	-0,1	-0,5	0,6
Koolitus	-0,9	-4,2	5,1	-1,7	-4,7	6,4	-0,6	-4,9	5,5
Formaalsed võrgustikud	-2,1	-5,6	10,0	-3,9	-7,7	11,5	-1,9	-8,0	4,7
Mitteformaalsed võrgustikud	-1,2	-5,7	6,9	-1,4	-6,4	7,6	-0,8	-3,2	2,6
Üldine usaldus	-1,7	-6,3	8,4	-3,1	-7,5	12,0	-1,3	-4,9	5,6
Institutsiooniline usaldus	-4,3	-14,1	16,9	-9,8	-13,5	21,0	-4,3	-14,0	17,1
Normid	0,5	0,0	0,0	-0,1	-1,6	0,0	0,1	1,9	0,7
Poliitiline kuuluvus	0,2	0,0	0,0	1,2	0,0	0,0	0,7	0,3	0,0
Sissetulek	-1,8	-6,3	6,3	-3,4	-5,8	7,8	-1,5	-5,0	5,7

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Suurem erinevus, mis tabelist veel silma jääb on see, et abielus inimeste jaoks ei ole nii oluline mitteformaalsetesse võrgustikesse kuulumine. Kui nende jaoks, kes ei ole abielus olnud on heaoluhinnang mitteformaalsete võrgustike olemasolu korral 6,9 protsenti suurema tõenäosusega hea, võrreldes nendega, kelle mitteformaalsete võrgustike ring on väiksem ning lahutatud inimeste puhul on see näitaja 7,6 protsenti, siis abielus inimeste puhul on nende hinnang oma heaolule vaid 2,6 protsenti suurema tõenäosusega hea. Arvatavasti on jällegi asi pigem selles, et abielus inimesed pühenduvad oma perekonnale ja on õnnelikud, kui veedavad suurema osa oma ajast

oma pere keskel, nende jaoks ei ole suhtlemine sõprade ja kolleegidega nii oluline. Inimesed, kes on aga üksikud on veidi õnnelikumad, kui saavad aega veeta teiste inimeste keskel, kellega nad lähemalt ja mitteametlikult suhtlevad.

Nende tulemuste põhjal võib öelda, et institutsiooniline usaldus on kõige olulisem mõjur heaolu kujunemises. Samuti on oluline tervis ning kuulumine formaalsetesse võrgustikesse. Abielus inimesed tähtsustavad rohkem pere olemasolu ning seetõttu ei hinda nii väga mitteformaalsete võrgustike olemasolu. Samuti on abielus inimestele võrreldes teiste perekonnaseisu gruppidega ülejäänud mõjuritest veidi olulisemal kohal sissetulek, kuid teistele perekonnaseisu gruppidele on veidi olulisem jällegi formaalsetesse võrgustikesse kuulumine.

KOKKUVÕTE

Pikalt samastati indiviidi heaolu vaid materiaalsete väärtustega, kuid on aru saadud, et heaolu ei saa kirjeldada vaid sissetulekuga, sest see mõiste on palju laiem ja mitmemõõtmelisem, hõlmates lisaks majanduslikule heaolule ka teisi inimese elu olulisi aspekte, näiteks turvatunne, kodanikuõigused, vabadus ja puhas looduskeskkond aga ka inimsuhted ning tervis. Inimesed võivad sageli kõrgemale palgale eelistada rohkem rahuldustpakkuvat töökohta, meeldivamat kollektiivi, paremat töökeskkonda jm. Seetõttu ongi üha enam hakatud tähelepanu pöörama subjektiivse heaolu seostele mittemateriaalsete teguritega.

Subjektiivne heaolu on lai nähtus, mis hõlmab endas inimeste emotsionaalset seisundit, rahulolu oma tegevustega ning üleüldist eluga rahulolu. Sageli samastatakse subjektiivset heaolu õnnelikkusega ning neid mõisteid kasutatakse sageli sünonüümidena. Nende mõistete kasutamisega on praegu kirjanduses ka väike segadus, sest osa autoreid arvab, et neid võib kasutada sünonüümidena ning osa autoreid sellist lähenemist ei poolda, kuna õnnelikkus väljendab rohkem emotsioonidel põhinevaid hinnanguid. Üha rohkem kasutatakse lähenemisviise hindamiseks heaolu erinevate tehnikatega, mis kombineerivad majandusteadaste poolt kasutatavat lähenemist psühholoogide poolt sagedamini kasutatavate lähenemisviisidega.

Ka inimkapital on mitmemõõtmeline mõiste. Inimkapital väljendab oskusi ja teisi indiviidi tunnuseid, mis annavad erinevaid isiklikke, majanduslikke ja sotsiaalseid hüvesid. Oskusi ja teadmisi saab suures osas omandada õppimise ja kogemuste kaudu, kuid need võivad peegeldada ka inimeste kaasasündinud võimeid. Inimkapital hõlmab aga ka indiviidi sarmi, tervist, intelligentsust ja välimust, tema kultuurilist tausta ja demograafilisi eripärasid. Tervist (sealhulgas füüsilised võimed ja vaimne tervis) on hakatud nägema inimkapitali olulise või isegi fundamentaalse osana, kusjuures tervis ei hõlma ainult indiviidi füüsilist võimekust, vaid ka tema vaimset tervist.

Sotsiaalkapitali võib defineerida näiteks kui sotsiaalse organiseerituse korral välja kujunevat usaldust, norme ja võrgustikke, mis võivad tõsta ühiskonna efektiivsust läbi koordineeritud tegevuste vahendamise. Sotsiaalkapitali kõige laiem käsitlus hõlmab sotsiaalset ja poliitilist keskkonda, mis võimaldab normidel välja kujuneda ja kujundab ka sotsiaalset struktuuri. Laiem sotsiaalkapitali mõiste hõlmab sotsiaalse konteksti paljusid aspekte, nagu sotsiaalsed sidemed, usaldavad suhted ja väärtussüsteemid, mis hõlbustavad selles keskkonnas asuvate indiviidide tegutsemist. Sotsiaalkapitali puhul on olulised subjekti suhted teiste subjektidega: läbi sõprade, kolleegide ja üldiste kontaktide saab subjekt võimalused kasutada oma finants- ja inimkapitali. Sotsiaalsed sidemed on kanalid teabe ja vahendite liikumiseks.

Selleks, et leida seoseid subjektiivse heaolu ning inimkapitali ja sotsiaalkapitali vahel koostas ja hindas autor mudeli, kuhu lülitas European Social Survey põhjal saadud vastavaid kapitali liike iseloomustavad näitajad. Autor tegi läbi mitu järjestatud muutuja mudelit, kuid saadud tulemuste põhjal otsustas jääda üldistatud järjestatud *logit*-mudeli juurde. Mudelisse lülitatud muutujatest osutusid statistiliselt olulisteks tervis, vanus, perekonnaseis, haridus, koolitus, formaalsed võrgustikud, mitteformaalsed võrgustikud, üldine usaldus, institutsiooniline usaldus ning sissetulek. Sotsiaalkapitali kirjeldavad normid ja poliitiline kaasatus ei olnud statistiliselt olulised üheski mudelis.

Koostatud ja hinnatud mudelist oli näha, et tervis oli heaoluga seotud positiivselt ning kõrgema tervisehinnanguga inimene hindab oma heaolu ka 13,9 protsenti suurema tõenäosusega heaks võrreldes inimesega, kelle terviseseisund on halvem. See näitab, et inimestele on hea tervise olemasolu tähtis, et nad saaksid öelda, et on oma eluga rahul.

Paljud läbiviidud uuringud on leidnud erinevaid tulemusi selles osas, kas sugu on oluline mõjur heaoluhinnangu kujunemisel või ei ole. Autor leidis oma töös erinevalt mitmetest teistest uuringutest, et naised ja mehed hindavad oma heaolu erinevalt. Tulemused näitasid, et mehed hindavad oma heaolu pigem halvemaks kui naised.

Ka vanus osutus autori mudelis statistiliselt oluliseks muutujaks ning selgus, et vanema inimese hinnang oma heaolule on mõnevõrra parem kui noorema inimese hinnang oma heaolule. Paljud varasemad uuringud on näidanud vastupidiseid tulemusi ja põhjendatud on seda peamiselt sellega, et vanematel inimestel on halvem tervislik seisund. Oma

tulemusi põhjendab autor sellega, et vanemad inimesed on oma eluga rahulolevamad, kuna on raskema perioodi oma elus ära elanud. Pensionipõlves saab elada rahulikumat elu ning on olemas lapsed ja lapselapsed, kes ka rahaliselt saavad toetada.

Hinnatud mudelist selgus ka, et inimestele on oluline see, kas nad on abielus või mitte. Nimelt hindavad abielus inimesed oma heaolu taset kõrgemaks kui need inimesed, kes ei ole kunagi abielus olnud või ei olnud abielus vastamise hetkel. Seega on inimese jaoks oluline, et ta saaks oma elu kellegagi jagada.

Autori mudelis osutus üllatavaks tulemuseks aga see, et kõrgema haridusega inimese hinnang oma heaolule on 1,3 protsenti väiksema tõenäosusega hea või väga hea, võrreldes inimesega, kellel kõrgemat haridust ei ole. Teistes uurimustöodes on autorid leidnud, et haridustase ja hinnang heaolule on seotud positiivselt ehk kui inimene on haritud, siis tema hinnang oma heaolule on ka parem. Oma tulemust põhjendaks autor näiteks sellega, et inimesed, kes ei suuda leida tööd, mis vastaks nende haridusele võivad tunda, et on teinud elus valesid otsuseid ja nad kahetsevad, et on nii palju aega kulutanud õppimisele, kuid tööturul ei suuda siiski vastavalt oma haridustasemele rakendust leida.

Koolitustel osalemine mõjutab samuti heaoluhinnangu kujunemist. Võib öelda, et inimesele on oluline ennast ja oma oskusi parandada ja uusi teadmisi omandada, sest sedasi on ta enesekindlam teiste inimeste ning kolleegidega suhtlemisel, samuti tunneb ta ennast tööturul konkurentsivõimelisemana.

Mudeli hindamise tulemused näitasid ka seda, et formaalsed võrgustikud on olulised. See võib tuleneda sellest, et inimene tunneb, et saab ka väljaspool igapäevast tööd ja pereelu suunata oma ideed ja energia millegi paremaks muutmisele ning tunneb, et annab panuse millegi olulise toimimisele.

Inimestele on lisaks formaalsetele võrgustikele oluline omada aga ka mitteformaalseid võrgustikke, kuigi tulemused näitavad, et nende omamine ei ole niivõrd heaolu suurendav, kui on formaalsete võrgustike omamine. See näitab, et lisaks formaalsetele sidemetele tahavad inimesed, et neil oleksid olemas ka perekonnaliikmed, head sõbrad ja kolleegid, kellega vaba aega veeta ja vähem formaalses keskkonnas suhelda.

Inimese heaolu suurendab ka üldine usaldus teiste inimeste vastu, kes teda ümbritsevad. Inimesed, kes tunnevad, et inimesi saab üldiselt usaldada hindavad ka oma heaolu 5,7 suurema tõenäosusega heaks või väga heaks, võrreldes inimesega, kes usub, et teisi inimesi usaldada ei saa. Üldine usaldus suurendab kindlustunnet tehingute tegemisel ning vähendab ka tehinguga seotud kulusid.

Mudeli hindamise tulemustest oli ka näha, et inimene, kes tunneb, et saab riigi institutsioone usaldada, hindab ka oma heaolu 17,2 protsenti suurema tõenäosusega heaks või väga heaks, võrreldes indiviidiga, kes tunneb, et ta riigis olevaid institutsioone ja võimalolijaid usaldada ei saa. Indiviidile on seega väga oluline, et ta tunneks end turvaliselt ja saaks usaldada võimalolijaid, kes suuresti kujundavad keskkonda, milles inimene tegutseb ja oma elu üles ehitab.

Kuna sissetulek on väga oluline mõjur indiviidi heaolu kujunemisel, siis mudeli paremate ja õigemate tulemuste saamise nimel ei saanud seda mudelist välja jätta. Nagu arvata oli, siis on ka kontrollmuutujana mudelisse lülitatud sissetulek väga oluline indiviidi heaolu kujunemisel.

Autor leidis seega oma mudeli põhjal, et suuremat mõju indiviidi heaolule paistavad omavat tervis ning formaalsete võrgustike ja institutsioonilise usalduse olemasolu, neist suurim mõju paistab olevat aga institutsioonilisel usaldusel. Ehk inimene hindab ikkagi kõige kõrgemalt turvalisus ja keskkonda, kus ta elab ja otsuseid teeb. Samuti on tervis tegelikult kõige aluseks ja mõjutab indiviidi heaolu väga palju.

Meeste ja naiste heaolu kujunemise võrdlemisel oli näha, et leidub erinevusi selles, kuidas naised ja mehed oma heaolu näevad ja mille põhjal nad seda suuremaks või väiksemaks hindavad. Naised näevad oma heaolu pigem eneseteostuses, formaalsete sidemete omamises, tervises ja usalduses. Mehed hindavad veidi kõrgemalt aga sissetulekut ja enda koolitamist, kuigi ka eelnevalt mainitud tegurid on nendelegi olulised, et oma elu suurema rahuloluga elada.

Suurim erinevus naiste ja meeste heaoluhinnangu kujunemisel seisnes formaalsete võrgustike olulisuses heaoluhinnangu kujunemisel. Naiste puhul on formaalsetel võrgustikel palju suurem mõju heale või väga heale heaoluhinnangule. Kui formaalsete

võrgustike olemasolu suurendab naiste puhul hea või väga hea heaoluhinnangu esinemise tõenäosust 10,0 protsenti, siis meeste puhul vaid 4,8 protsenti, võrreldes nende naiste ja meestega, kelle formaalsete võrgustike ring on väiksem. Naised on perekesksemad, kuid mehed on rohkem väljapoole suunatud suhtumisega. Mehed peavad väga oluliseks luua võimalikult vara rohkelt sotsiaalseid sidemeid, mis tagaks neile parema ligipääsu erinevatele informatsiooniallikatele. Seetõttu ei ole neile võibolla ka nii oluline kuuluda mõnda organisatsiooni või ühendusse. Samas sissetulek oli meeste heaoluhinnangu kujunemisel olulisem mõjur kui naiste puhul. Mudelite võrdlemisel selgus, et naiste jaoks on tegelikult olulisem üldise usalduse olemasolu. Kui naine tunnetab, et saab end ümbritsevaid inimesi usaldada, siis tema heaoluhinnang on hea või väga hea 8,6 protsenti suurema tõenäosusega, võrreldes naistega, kes tunnetavad, et ei saa usaldada teisi inimesi enda ümber. Ka mehed hindasid üldise usalduse olemasolu kõrgelt, kuid sissetuleku suurust hindasid nad olulisemaks selleks, et nad saaksid öelda, et on oma eluga rahul. Mehed on palga suhtes tundlikumad. Arvatavasti tuleneb see ikkagi sellest, et mehed tunnetavad suuremat rahalist vastutust ja seetõttu on nad ka tundlikumad selle suhtes, kui heal töökohal nad on ja kas nad saavad piisavalt head palka, et perekonda üleval pidada.

Erinevatesse vanuserühmadesse kuuluvate inimeste heaoluhinnangu kujunemist uurides sai autor tulemuseks, et olenemata vanuserühmast on inimestele oluline usalduse olemasolu institutsioonide vastu, olla hea tervisega ning kuuluda formaalsetesse võrgustikesse. Sissetuleku mõju heaolule väheneb vanuse kasvades ning samuti muutub vanuse kasvades olulisemaks just perekonnaseis. Arvatavasti seetõttu, et vanematel inimestel on lapsed ja lapselapsed, kes neid rahaliselt toetavad, samuti tahab iga inimene, et tema kõrval oleks keegi, kellega saaks oma elu jagada.

Erinevatesse perekonnaseisu gruppidesse kuuluvate inimeste põhjal hinnatud mudelid näitasid samuti, et institutsiooniline usaldus on kõige olulisem mõjur heaolu kujunemises erinevates perekonnaseisu kirjeldavates gruppides. Lisaks institutsioonilisele usaldusele, mille mõju heaoluhinnangu kujunemisele oli suurim, olid olulised muutujad ka tervis ja kuulumine formaalsetesse võrgustikesse. Abielus inimesed tähtsustavad rohkem pere olemasolu, kuid nad ei hinda nii väga mitteformaalsete võrgustike olemasolu. Kuigi mitteformaalsetesse võrgustikesse kuulub

ka perekond (sugulased), jääb abielus olevatel inimestel aega ja tahtmist vähemaks nii sõprade kui ka kolleegidega suhtlemiseks ning seetõttu võib selle näitaja mõju heaoluhinnangule olla väiksem. Samuti on abielus inimestele võrreldes teiste perekonnaseisu gruppidega ülejäänud mõjuritest veidi olulisemal kohal sissetulek, sest oluline on, et perekonda saaks üleval pidada. Teistele perekonnaseisu gruppidele on veidi olulisem jällegi formaalsetesse võrgustikesse kuulumine, sest kui inimene elab üksi, siis tal on rohkem vaba aega ka iseendale.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Akdere, M.** Social Capital Theory and Implications for Human Resource Development - Singapore Management Review, 2005, 2nd Half, Vol. 27, Issue 2, pp. 1-24.
2. **Astone, N. M., Nathanson, C. A., Schoen, R., Kim, Y. J.** Family Demography, Social Theory, and Investment in Social Capital - Population and Development Review, 1999, Vol. 25, No. 1, pp. 1-31.
3. **Ball, R. E., Robbins, L.** Marital Status and Life Satisfaction among Black Americans - Journal of Marriage and Family, 1986, Vol. 48, No. 2, pp. 389-394.
4. **Barro, R. J.** Human Capital and Growth in Cross-Country Regressions. – Harvard University, 1998, 58 p. [<http://www.sff.cl/eventos/2002/enero-junio/barro7.5.B.pdf>]. 10.02.2014.
5. **Becker, G. S.** Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education, 2nd ed. – NPER, 1975, pp. 13-14.
6. **Berry, C. R., Glaeser, E. L.** The divergence of human capital levels across cities. – Harvard Institute of Economic Research Discussion Paper, 2005, No. 2091, pp. 407-444.
7. **Biddle, N.** Measures of Indigenous social capital and their relationship with well-being – The Australian Journal of Rural Health, 2012, Vol. 20, No. 6, pp. 298-304.
8. **Bjørnskov, C.** The multiple facets of social capital - European Journal of Political Economy, 2006, Vol. 22, pp. 22-40.
9. **Blanchflower, D. G., Oswald, A. J.** Happiness and the Human Development Index: The Paradox of Australia – IZA Discussion Paper No. 1601, 2005, pp. 1-22.
10. **Blundell, R., Dearden, L., Meghir, C., Sianesi, B.** Human Capital Investment: The Returns from Education and Training to the Individual, the Firm and the Economy. - Fiscal Studies, 1999, Vol. 20, No. 1, pp. 1–23.

11. **Blundell, R., Dearden, L., Meghir, C., Sianesi, B.** Human Capital Investment: The Returns from Education and Training to the Individual, the Firm and the Economy. - Fiscal Studies, 1999, Vol. 20, No. 1, pp. 1–23.
12. **Bourdieu, P.** The Forms of Capital. [<http://econ.tau.ac.il/papers/publicf/Zeltzer1.pdf>]. 03.02.2014.
13. **Burt, R. S.** Structural Holes : The Social Structure of Competition - Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1992, 313 p.
14. **Coleman, J.** Foundations of Social Theory – Belknap Press, 1990, 1014 p.
15. **Coleman, J. S.** Social Capital in the Creation of Human Capital - The American Journal of Sociology, 1988, Vol. 94, pp. S95-S120.
16. **Conceição, P., Bandura, R.** Measuring Subjective Wellbeing: A Summary Review of the Literature - United Nations Development Programme Development Studies, Research Papers, 2008, pp. 1-24.
17. **Diener, E.** Subjective Well-Being. The Science of Happiness and a Proposal for a National Index - American Psychologist, 2000, Vol 55. No. 1, pp. 34 43.
18. **Diener, E., Lucas, R. E., Oishi, S.** Subjective Well-Being. The Science of Happiness and Life Satisfaction – Oxford University Press, 2009, 709 p.
19. **Diener, E., Ryan, K.** Subjective well-being: a general overview - South African Journal of Psychology, 2009, Vol. 39, Issue 4, pp. 391-406.
20. **Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., Smith, H. L.** Subjective Weil-Being: Three Decades of Progress - Psychological Bulletin, 1999, Vol. 125, No. 2, pp. 276-302.
21. **Easterlin, R. A.** Explaining Happiness – Proceedings of the National Academy of Sciences, 2003, Vol. 100, No. 19, pp. 11176-11183.
22. ESS teemad. [<http://www.europeansocialsurvey.org/about/country/estonia/estonian/topics.html>]. 15.04.2014.
23. European Social Survey. [<http://www.europeansocialsurvey.org/>]. 02.03.2014.
24. **Ferlander, S.** The Importance of Different Forms of Social Capital for Health - Acta Sociologica, 2007, Vol. 50, No. 2, pp. 115-128.
25. **Florida, R., Tinagli, I.** Europe in the creative age. Demos, 2004, 48 p. [http://www.creativeclass.com/rfcgdb/articles/Europe_in_the_Creative_Age_2004.pdf]. 30.03.2014.

26. **Frey , B. S., Stutzer, A.** The Economics of Happiness - World Economics, 2002, Vol. 3, No. 1, pp. 1-17.
27. **Frey, B. S.** Happiness. A Revolution in Economics - The MIT Press. Cambridge, Massachusetts. London, England, 2008, 256 p.
28. **Fuente, A., Ciccone, A.** Human capital in a global and knowledge-based economy. 2002. [[http://areadocenti.eco.unicas.it/ferrante/HCDElaFuente-Ciccone\(1-44\).pdf](http://areadocenti.eco.unicas.it/ferrante/HCDElaFuente-Ciccone(1-44).pdf)]. 30.03.2014.
29. **Gasper, D.** Understanding the diversity of conceptions of well-being and quality of life - The Journal of Socio-Economics, 2010, Volume 39, Issue 3, pp. 351–360.
30. **Graham, C. Felton, A.** Does Inequality Matter to Individual Welfare? An Initial Exploration Based on Happiness Surveys from Latin America - CSED Working Paper, 2005, No. 38, 42 p.
31. **Graham, C.** The Economics of Happiness. Insights on globalization from a novel approach - World Economics, 2005, Vol 6, No. 3, pp. 41-55.
32. **Granovetter, M.** Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness - American Journal of Sociology, 1985, Vol. 91, No. 3, pp. 481-510.
33. **Granovetter. M. S.** Problems of explanation in economic sociology. In N. Nohria & R. Eccles (Eds.). Networks and organizations: Structure, form and action: 25-56. Boston: Harvard Business School Press, 1992.
34. **Grootaert, C.** Social Capital, Household Welfare, and Poverty in Indonesia – The World Bank, 1999, 83 p.
35. **Grootaert, C.** Social Capital: The Missing Link? – The World Bank, Social Capital Initiative, 1998, Working Paper No. 3, 24 p.
36. **Hanushek, E. A., Kim, D.** Schooling, Labor Force, Quality, and Economic Growth. – NBER Working Paper Series, 1995, No. 5399, 59 p.
37. **Helliwell, J. F.** How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being - Economic Modelling, 2003, Vol. 20, pp. 331-360.
38. **Helliwell, J. F., Putnam, R. D.** The social context of well-being - Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci, 2004, vol. 359, no. 1449, pp. 1435-1446.

39. **Jorgensen, B. S., Jamieson, R. D., Martin, J. F.** Income, sense of community and subjective well-being: Combining economic and psychological variables - *Journal of Economic Psychology*, 2012, Vol. 31, No. 4, pp. 612–623.
40. **Karimzadeh, M., Ahmad, F., Karimzadeh, B.** Impact of Social Capital on Quality of Life: Evidence from India – *International Journal of Economic Practices and Theories*, 2013, Vol. 3, No. 4, pp. 264-271.
41. **Klein, C.** **Social capital or social cohesion: what matters for subjective well-being (SWB)?** - CEPS/INSTEAD Working Paper Series, 2011, No. 2011-36, 40 p.
42. **Lane, R. E.** *The loss of happiness in market democracies* - The Yale ISPS series. New Haven: Yale University Press, 2000.
43. **Layard, R.** *Happiness: Lessons from a New Science* - New York: Penguin Press, 2005.
44. **Lucas, R. E. Jr.** On the mechanics of economic development - *Journal of Monetary Economics*, 1988, Vol. 22, No. 1, pp. 3-42.
45. **Lucas, R. E., Gohm, C. L.** *Age and Sex Differences in Subjective Well-Being across Cultures* - Cambridge, MA, US: The MIT Press, 2000, pp. 291-317.
46. **Macke, J., Dilly, E. K.** Social Capital Dimensions in Collaborative Networks: The Role Of Linking Social Capital – *International Journal of Social Inquiry*, 2010, Vol. 3, No. 2, pp. 121-136.
47. **Mellander, C., Florida, R.** The Creative Class or Human Capital? Explaining Regional Development in Sweden. 2006. [http://www.creative-class.com/rfcgdb/articles/The_Creative_Class_or_Human_Capital.pdf]. 05.02.2014.
48. **Montgomery, J. D.** Job Search and Network Composition: Implications of the Strength-Of-Weak-Ties Hypothesis - *American Sociological Review*, 1992, Vol. 57, No. 5, pp. 586-596.
49. **Moran, P.** Structural vs. Relational Embeddedness: Social Capital and Managerial Performance - *Strategic Management Journal*, 2005, Vol. 26, No. 12, pp. 1129–1151.
50. **Mota, G. L., Pereira, P. T.** Happiness, Economic Well-being, Social Capital and the Quality of Institutions – ISEG, 2008, Working Papers No. 40, 27 p.

51. Mõisted. Eesti Statistikaamet. [http://pub.stat.ee/px-web.2001/Data-base/Sotsiaalelu/05Haridus/04Hariduse_uldandmed/HTG_01.htm]. 05.05.2014.
52. **Nahapiet, J., Ghoshal, S.** Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage - *Academy of Management: Review*, 1998, Vol. 23, No. 2, pp. 242-266.
53. **Oorschot, W, van., Arts, W., Gelissen, J.** Social Capital in Europe: Measurement and Social and Regional Distribution of a Multifaceted Phenomenon - *Acta Sociologica*, 2006, Vol. 49, No. 2, pp. 149-167.
54. **Palmore, E., Luikart, C.** Health and Social Factors Related to Life Satisfaction - *Journal of Health and Social Behavior*, 1972, Vol. 13, No. 1, pp. 68-80.
55. **Portes, A.** Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology - *Annual Review of Sociology*, 1998, Vol. 24, pp. 1-24.
56. **Putnam, R.** *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* – Princeton University Press, 1993, 258 p.
57. **Righi, A.** Measuring social capital: Official statistics initiatives in Italy - *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2013, Vol. 72, pp. 4-22.
58. Riigikogu arutas Eesti haridussüsteemi probleeme. [<http://uudisvoog.postimees.ee/?DATE=20081023&ID=190724>]. 05.04.2014
59. **Rose, R.** What does social capital add to individual welfare? An empirical analysis of Russia – The World Bank, 1999, Social Capital Initiative Working Paper No. 15, 45 p.
60. **Sarracino, F.** Subjective Well-Being in Low Income Countries: positional, relational and social capital components - *Studi e Note di Economia*, 2008, Vol. 13, No. 3, pp. 449-477
61. **Schultz, T. W.** Investment in Human Capital. – *The American Economic Review*, 1961, Vol. 51, No. 1, pp. 1-17.
62. **Sreenath, L., Sreenath, M. R.** Enhancement of Human Capital through Diversity: „Vive la difference!“ 18 p. [<http://ssrn.com/abstract=976596>]. 09.03.2014.
63. **Tesch-Römer, C., Motel-Klingebiel, A., Tomasik, M. J.** Gender Differences in Subjective Well-Being: Comparing Societies with Respect to Gender Equality - *Social Indicators Research*, 2008, Volume 85, Issue 2, pp 329-349.

64. The Human Capital Report. World Economic Forum, 2013, 541 p.
65. The Well-being of Nations. The Role Of Human And Social Capital – OECD, 2001, 121 p.
66. **Tiefenbach, T., Kohlbacher, F.** Happiness and Life Satisfaction in Japan by Gender and Age. Working Paper 13/2, 2013, 28 p. [www.dijtokyo.org/publications/WP1302_Tiefenbach_Kohlbacher.pdf.03.05.2014 .]
67. **Tsai, W., Ghoshal, S.** Social Capital and Value Creation: The Role of Intrafirm Networks - The Academy of Management Journal, 1998, Vol. 41, No. 4, pp. 464-476.
68. **Veenhoven, R.** Happiness: Also Known as „Life Satisfaction“ and „Subjective Well-Being“ – Handbook of Social Indicators and Quality of Life Research, 2012, pp 63-77.
69. **Veenhoven, R.** Questions of Happiness. Classical topics, modern answers, blind spots. 1991. 21 p. [repub.eur.nl/pub/16149/91c-full.pdf.03.05.2014 .]
70. Well-being. Aggregate Report. Eurobarometer Qualitative Studies, Eurobarometer, European Commission, 2011, 84 p.
71. **Võrk, A.** Mikroökonomieetria loengumaterjal. 2008. [www.hm.ee/index.php?popup=download&id=11842]. 10.03.2014.
72. **Yip, W., Subramanian, S. V., Mitchell, A. D., Lee, D. T. S., Wang, J., Kawachi, I.** Does social capital enhance health and well-being? Evidence from rural China - Social Science & Medicine, 2007, Vol. 64, No. 1, pp. 35–49.

LISAD

Lisa 1. Sotsiaalkapitali dimensioonide koosseis

Dimensioonid	Muutujad	Indikaatorid	Indikaatori täpne nimetus
Võrgustikud	Formaalsed võrgustikud	Organisatsioonidesse, ühendustesse kuulumine	On töötanud poliitilises parteis või tegevusgrupis viimase 12 kuu jooksul On töötanud teised organisatsioonis või ühenduses viimase 12 kuu jooksul On osalenud vabatahtliku või heategevusele orienteeritud organisatsiooni töös, kui tihti viimase 12 kuu jooksul
	Mitteformaalsed võrgustikud	Sõprade, sugulaste, kolleegidega aja veetmine	Kui tihti sotsialiseerub sõprade, sugulaste või kolleegidega
Usaldus	Üldine usaldus	Üldine usaldus	Inimesi saab üldiselt usaldada või ei saa olla liiga ettevaatlik
	Institutsiooniline usaldus	Usaldus riigi parlamendi vastu Usaldus õigussüsteemi vastu Usaldus politsei vastu	Usaldus riigi parlamendi vastu Usaldus õigussüsteemi vastu Usaldus politsei vastu
Kodanikukäitumine	Normid (usaldusväärsus)	Reeglite järgimine, õigesti käitumine	Oluline teha, mida kästakse ja järgida reegleid Oluline käituda õigesti
	Poliitiline kaasatus	Aktiivsus poliitilistes aktsioonides ja sündmustes	Allkirjastas petitsiooni viimase 12 kuu jooksul On osalenud seaduslikes avalikes meeleavaldustes viimase 12 kuu jooksul

Lisa 2. Akaike ja Bayesi kriteeriumid

	AIC	BIC
Järjestatud <i>logit</i>	43831,43	43957,21
Järjestatud <i>probit</i>	43778,29	43904,06
Üldistatud järjestatud <i>logit</i>	43791,31	44026,08

Lisa 3. Branti test kategooriate võrdsuse kohta

Muutuja	Waldi test-statistik	p-väärtus	Vabadusastmete arv
Kõik	55,95	0,000	13
Tervis	0,69	0,407	1
Sugu	0,91	0,341	1
Vanus	3,02	0,082	1
Perekonnaseis	0,56	0,453	
Haridus	1,44	0,230	1
Koolitus	1,99	0,159	1
Formaalsed võrgustikud	1,54	0,215	1
Mitteformaalsed võrgustikud	4,89	0,027	1
Üldine usaldus	0,11	0,739	1
Institutsiooniline usaldus	28,65	0,000	1
Normid	3,63	0,057	1
Poliitiline kaasatus	2,71	0,100	1
Sissetulek	2,54	0,111	1

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Lisa 4. Üldistatud järjestatud *logit*-mudeli šansside hinnangud

	Üldistatud järjestatud <i>logit</i> -mudel	
	1 vs 2+3	1+2 vs 3
Tervis	2,16464	2,081412
Sugu	0,9134186	0,9569897
Vanus	1,006626	1,008361
Perekonnaseis	1,098907	1,131377
Haridus	0,9769153	0,9384117
Koolitus	1,235816	1,325718
Formaalsed võrgustikud	1,679532	1,539216
Mitteformaalsed võrgustikud	1,272835	1,335126
Üldine usaldus	1,481299	1,473897
Institutsiooniline usaldus	3,314754	2,657543
Normid	0,9541419	1,044441
Poliitiline kaasatus	0,8610598	0,9890863
Sissetulek	1,579449	1,475537

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

Lisa 5. Selgitavate muutujate mõju tõenäosuse muutusele (protsendipunktides) omada teatud heaoluhinnangut

	Järjestatud <i>logit</i> -mudel			Järjestatud <i>probit</i> -mudel			Üldistatud järjestatud <i>logit</i> -mudel		
	Halb	Rahuldav	Hea	Halb	Rahuldav	Hea	Halb	Rahuldav	Hea
Tervis	-3,6	-11,1	14,7	-4,2	-10,3	14,5	-3,4	-10,8	13,9
Sugu	0,3	0,8	-1,1	0,3	0,8	-1,1	0,4	0,5	-0,9
Vanus	-0,0	-0,1	0,2	-0,0	-0,1	0,2	-0,0	-0,1	0,2
Perekonnaseis	-0,6	-1,8	2,3	-0,6	-1,6	2,2	-0,4	-2,0	2,3
Haridus	0,3	0,8	-1,1	0,3	0,8	-1,1	0,1	1,2	-1,3
Koolitus	-1,2	-3,9	5,1	-1,4	-3,5	4,8	-0,9	-4,5	5,4
Formaalsed võrgustikud	-2,1	-6,6	8,8	-2,4	-5,9	8,2	-2,3	-5,5	9,7
Mitteformaalsed võrgustikud	-1,3	-4,1	5,5	-1,5	-3,8	5,3	-1,0	-5,0	5,0
Üldine usaldus	-1,9	-5,8	7,7	-2,2	-5,4	7,6	-1,7	-5,7	5,7
Institutsiooniline usaldus	-4,9	-15,1	20,0	-5,7	-14,0	19,6	-5,2	-14,0	17,2
Normid	-0,1	-0,4	0,5	-0,1	-0,3	0,4	-0,2	-1,3	0,0
Poliitiline kuuluvus	0,2	0,5	-0,7	0,3	0,7	-0,9	0,7	0,0	0,0
Sissetulek	-1,9	-6,0	7,9	-2,3	-5,6	7,8	-2,0	-6,2	6,2

Allikas: Autori koostatud ESS 2012 andmete põhjal.

SUMMARY

RELATIONSHIPS OF HUMAN AND SOCIAL CAPITAL WITH SUBJECTIVE WELL-BEING

Katti Kruuse

For each country it is important to be economically successful, competitive with other countries and provide their citizens with more opportunities for a good life. It can be possible only because of the people who live and act in that country, work and earn income. People must have the desire and motivation to act and use their knowledge and skills in the best possible way. Therefore it is very important to the country that people there have a good life, good enough so they are able and want to make maximum use of their knowledge, skills and abilities.

Subjective well-being can be measured by two metrics: happiness and life satisfaction. In the literature all these three terms are often used interchangeably. However in the literature the term happiness is more used as a synonym to subjective well-being, or when authors are talking about subjective well-being then they are talking about how happy people are. Many scientists, however, say that these terms should not be used synonymously. The author of this thesis gives an overview of different approaches to these concepts. Since most of the literature uses the term happiness when talking about subjective well-being, then the author gives a brief overview of the usage of the term happiness too, but in the empirical part, however, uses an indicator of life satisfaction as a measure of subjective well-being because it is a bit less emotion-based indicator.

The well-being of a person depends on many other factors than money but for a long time in the field of subjective well-being the attention in the scientific studies was paid only on material well-being. It has been understood that well-being can no longer be defined only by money. Scientists have begun more increasingly to explore the relationship between subjective well-being and other intangible factors.

A person needs for its well-being a lot more than money can buy. People want to live with other people who care about them and they want to have someone to care about. An individual wants to be appreciated and appreciate others. People want to be successful and confident and they want others also to notice that. They want to feel that they have achieved enough in life, that they are intelligent enough to interact with others of their kind, they want to understand the world and want the world to understand them.

Each country's biggest goal is to ensure the highest possible level of its citizens' overall well-being. In order to be able to do this it is necessary to know what may affect individual's well-being. Certainly the one big factor that affects well-being is income but equally important it would be to know, for example, whether among the influences could also be human and social capital.

People can enrich society in many ways. The individuals are different. They are of different sexes, ages, have different ethnic and cultural backgrounds, different race, they speak different languages. They also possess a variety of skills, their performance and mental as well as physical abilities are different, they have different levels of education. They work in various positions, some people are more active and bring with themselves more creativity and innovation, others do simple work and keep away from bigger crowds. Some people have more health problems, others have a better health and therefore more opportunities to act on behalf of their goals and achieve them. Individuals have different preferences and different ways to achieve their goals. Any individual who acts on behalf of its well-being and tries to achieve their goals will benefit both themselves and society.

It is also important, whether and how people are able to cooperate with each other. A person is by its nature sociable and do not want or often even cannot act alone. It is important to have much different and important information and to have different networks to be able to carry out their intentions. It is much easier to do that in an environment where people feel protected, they feel that it is possible to trust other people and thus reduce transaction costs, and making decisions can be carried out much faster. People are also more willing to involve themselves in many issues that are important for the society when they feel that their opinion is valued and people are listening to what the person tries or wants to say. An individual wants to feel being

needed to both the people who are surrounding that person as well as to the country as a whole.

The aim of this thesis is to evaluate the extent to which an individual's subjective well-being is related to their human and social capital. The country could adjust its policy to regulate the quality and quantity of human and social capital which is available to one individual, for example, by changing the education policy or by involving people more into community life. It is becoming more clear that it is important to know the extent to which an individual's well-being is related to intangible factors.

To achieve this goal the author has set the following research tasks:

- explain the concept of subjective well-being and bring out opportunities for measuring it;
- explain the concept of human capital and options to measure it;
- bring out the different dimensions of social capital and possibilities to measure it;
- to give an overview of the role of human and social capital in shaping an individual's well-being;
- to give an overview of the opportunities from the European Social Survey to measure subjective well-being and human and social capital;
- to compile and evaluate a model of the connections between subjective well-being and human capital and social capital indicators;
- to compile and evaluate models in order to find out in which way could a variety of demographic groups have different relations between human capital and social capital and subjective well-being.

Subjective well-being is a broad phenomenon that encompasses the emotional state of the person, satisfaction with their activities, and overall life satisfaction. Individual's well-being has been long identified with material values but thanks to the research it has been recognized that the term is much broader and multi-dimensional, involving in addition to the economic well-being other important aspects in person's life, such as the sense of security, civil rights, freedom and clean natural environment as well as human

relationships and health. People may often prefer to higher wages more rewarding jobs, congenial collective, a better work environment and more.

Human capital is a multidimensional concept also. It represents the skills and other individual characteristics that provide a variety of personal, economic and social benefits. A big part of the skills and knowledge can be acquired through the learning and experience but they may also reflect people's innate abilities. Human capital includes individual's charm, health, intelligence and appearance, their cultural background and demographic characteristics. However, health (including mental health and physical abilities) has been seen as very important or even fundamental part of human capital and being healthy is not only about physical ability but also about mental health.

Social capital can be defined for example as features of a social organization such as trust, norms and networks that can improve the efficiency of society through a coordinated process in activities. The broader approach to social capital includes social and political environment that enables the development of norms and shapes the social structure. The broader concept of social capital includes many aspects of the social context such as social ties, trusting relations and value systems that facilitate the action of individuals located in this environment. Social capital is important for the subject's relations with other subjects: through friends, colleagues and general contacts or connections the subject may have opportunities to use their financial capital and human capital. Social ties are channels for information and resource flows.

In order to find the relationships between subjective well-being and human and social capital the author compiled and evaluated a model which included the data characterizing the types of capital from European Social Survey. Author made different ordered variable models but the results suggested that generalized ordered logit model was the best. From the variables that the model included statistically significant were health, age, marital status, education, training, formal networks, informal networks, generalized trust, institutional trust and income. Norms and political engagement were not statistically significant variables in any model.

The model showed that health was positively related to subjective well-being and a person with better health evaluates their subjective well-being 13.9 percent more likely as good compared to the person whose health status is worse. This indicates that it is important to people to have good health so that they can say they are satisfied with their life.

Many previous studies have found different results whether gender is an important factor in shaping individual's well-being or not. Author found in this thesis unlike many other studies that men and women rate their subjective well-being differently. The results showed that men value their well-being to be rather worse than women.

Age was also a statistically significant variable in the model author compiled and it appeared that older people report their subjective well-being to be a bit better than younger people. Many previous studies have shown opposite results and the reason for this has been mainly the fact that older people have worse health status. The author of this thesis explains the results of older people being more satisfied with their lives with the fact that they have passed more difficult periods of their lives. When retired, people can live a more peaceful life and they have children and grandchildren who can support them financially too.

The model also showed that it is important for people while evaluating their subjective well-being whether they are married or not. Married people report their well-being higher than those who have never been married or were not married at the time the survey was performed. Thus it is important for an individual to have someone they can share their life with.

The surprising result in author's model was that the person with higher education reports their well-being 1.3 percent less likely to be good compared to someone who does not have a higher education. In other studies authors have found that the level of education and the reported subjective well-being is related positively. Author would explain the results for example with people being unable to find a job that matches their education and in this situation people may feel that they made wrong decisions in life and they may regret that they spent so much time on learning but they still cannot find a job according to their level of education.

Participation in a training course also influences the reported subjective well-being. It can be said that for people it is important to improve their skills and acquire new knowledge because it makes them feel more confident while interacting with other people and communicating with colleagues. Also it makes people to feel more competitive at the labor market.

Model evaluation results also showed that formal networks are important. This may be due to the fact that a person feels that outside of their daily work and life they can put their ideas and energy into improving something and therefore they feel they contribute to the functioning of something important.

In addition to formal networks it is also important for people to have informal networks although the results show that it is not as much important for higher reported subjective well-being as formal networks. This suggests that in addition to formal connections people want to have also family members, good friends and colleagues with whom they can spend their free time and interact in a less formal environment.

Reported subjective well-being can also be higher by having overall confidence in other people who surround the person. People who feel that they can trust other people will report their subjective well-being 5.7 more likely to be good compared to a person who believes that other people can not be trusted. The overall confidence in other people increases confidence while making transactions and reduces the transaction costs associated with these transactions.

The biggest influence on reported subjective well-being had institutional trust because results showed that a person who feels that they can trust institutions of the state will also report their well-being 17.2 percent more likely to be good compared to the individual who feels that they cannot trust institutions and those who have the power. Therefore it is very important to people to feel safe and be able to trust those in power who are also largely shaping the environment in which the person acts and builds up their life.

Since income is a very important factor in shaping an individual's well-being it could not be excluded from the model. As expected income that was included into the model as a control variable had an important part in shaping an individual's well-being.

The comparison of the ways men and women report their subjective well-being showed that there are differences in how men and women see their well-being and which variables are more or less important for them to report their well-being to be good. Women see their well-being to be better when they can see self-realization, if they have formal networks, good health and they can trust people. For men it is a bit more important to have higher income and improve their skills through training although the previously mentioned factors are also important for them to feel greater satisfaction about their life.

The biggest difference between women's and men's reported well-being was about the importance of formal networks. For women formal networks have much greater impact on the well-being to be reported as good. It can be explained for example by women being more family centered and men have usually more outward-looking attitude. For men it is a bit more important to create a lot of social ties as early as possible to ensure for themselves to have a better access to various sources of information. Therefore it is not so important for them to belong to some kind of organization or association. However income was a bit more significant variable in shaping men's well-being than women's. Comparing models it was found that for women it is more important to have trust in other people. When a woman senses that she can trust the people around her then she reports her well-being 8.6 percent more likely to be good compared to women who feel that they can not trust the other people surrounding them. Men also need to have trust to be more satisfied with their life but income was still more important variable. Men perceive greater financial responsibility and, therefore, they are also more sensitive about how good they are at work and if they can earn enough money to sustain their family.

Analyzing subjective well-being of the people belonging to different age groups showed that regardless of the age group it is important to people to have trust in institutions, to be healthy and to have formal networks. The income effect on subjective well-being decreases with age and with increasing age becomes more important marital status. The

reason for that can be that older people have children and grandchildren who can support them financially and every person wants to have somebody to share their life with.

Models rated on the basis of marital status also showed that institutional trust is the most important variable that has an impact on subjective well-being. In addition to institutional trust which had the biggest impact on individual's well-being were important variables like health and formal networks. Married people are paying more importance to the existence of the family and therefore do not appreciate so much the existence of other kind of informal networks like friends and colleagues. Married people compared to other marital status groups feel income to be a bit more important for higher reported well-being as it is important for them to be able to sustain their family. For other marital status groups it is a bit more important to have formal networks because when people are alone they have more free time for themselves.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Katti Kruuse

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 08.05.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Inimkapitali ja sotsiaalkapitali seosed subjektiivse heaoluga“,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on dotsent Anneli Kaasa,

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu alates 20.05.2014 kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20.05.2014